

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СІРКО АНДРІЙ ГРИГОРОВИЧ

УДК 342.5; 342.6; 343.103

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО
СТАНУ**

Спеціальність 081 «Право»

Галузь знань 081 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А. Г. Сірко

Науковий керівник:

Молчанов Ростислав Юрійович,

кандидат юридичних наук, доцент

Дніпро – 2026

АНОТАЦІЯ

Сірко А. Г. Адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2026.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану.

У дисертаційному дослідженні визначено поняття та сутність воєнного стану як особливого правового режиму, поняття правового режиму, а також характерні ознаки, особливості введення та обмеження прав та свобод людини і громадянина під час дії правового режиму воєнного стану. Проаналізовано позиції вчених щодо розуміння поняття правового режиму та виявлено, що науковці часто ототожнюють поняття правового режиму та правового регулювання. Акцентовано на тому, що введення воєнного стану жодним чином не повинно впливати на фундаментальні права і свободи людини і громадянина, що затверджені Конституцією та можуть бути тимчасово обмежені лише ті, які можуть посилити негативні наслідки воєнного стану, та чітко визначені у Конституції. З'ясовано, що гарантією захисту прав і свобод людини і громадянина, особливо в умовах воєнного стану, повинні виступати не лише закони, а й органи та установи, що здійснюють контроль за суб'єктами, які безпосередньо здійснюють таке обмеження прав в межах закону.

Зроблено висновок, що, введення особливого правового режиму воєнного стану має відповідати принципам державної, суспільної необхідності, об'єктивності, доцільності та відповідальності за можливі

наслідки для держави та суспільства адже не зважаючи на введення воєнного стану людина залишається найвищою соціальною цінністю в державі й ті обмеження, що визначені законодавцем не можуть бути підставою для протиправної поведінки відносно людини.

Констатовано, що на сьогодні правовою основою обмеження прав та свобод людини і громадянина через воєнний стан є наступні нормативно-правові акти: Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану», Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» та визначено, що серед положень Конституції, які стосуються правового режиму воєнного стану, крім пунктів, щодо повноважень Верховної Ради України та Президента України, важливою є стаття 64 Конституції, яка регулює конституційні права і свободи людини і громадянина в умовах воєнного стану, зокрема обмеження окремих прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень.

Акцентовано увагу на тому, що особливий правовий режим воєнного стану характеризується певними повноваженнями органів державної влади, а також заходами, які діють протягом його дії. Обґрунтовано, що перераховані вище нормативно-правові акти є важливими для забезпечення поліцейськими публічної безпеки і порядку в державі. Зміни, що наступили внаслідок прийняття законів через повномасштабне вторгнення регулюють як зовнішню (правову) так і внутрішню (організаційну) діяльність поліції. Визначено поняття правового режиму як нормативно закріпленого, спеціально організованого порядку регулювання суспільних відносин, який формується державою через систему взаємопов'язаних правових засобів (дозволів, заборон, обмежень, позитивних приписів та додаткових зобов'язань), спрямованих на досягнення визначеної мети у конкретній сфері; забезпечується уповноваженими органами публічної влади, характеризується певним ступенем жорсткості та сприятливості для реалізації прав і свобод суб'єктів, а також має чіткі параметри застосування

– у часі, просторі, щодо конкретних об'єктів та суб'єктів.

Виокремлено специфічні ознаки спеціальних адміністративно-правових режимів: детальна регламентація діяльності державних органів, громадських організацій та їх об'єднань; визначена поведінка індивідуальних суб'єктів правовідносин (громадян України, іноземних громадян, апатридів, узятих під варту, військовослужбовців та інших суб'єктів, що мають специфічний для таких умов правовий статус); введення додаткових або вилучення і загальноприйнятих правових норм; установлення особливого контролю за належним порядком розвитку правовідносин цієї сфери; установлення і застосування різних видів відповідальності за порушення режимних норм (кримінальна, адміністративна й дисциплінарна); пряма заборона окремих дій; реєстрація певних видів діяльності, а також діяльності окремих категорій громадян.

Виокремлено характерні риси правового режиму воєнного стану, а саме:

- 1) запроваджується у виключних обставинах, що становлять загрозу цілісності держави, загрозу нормальному життю суспільству;
- 2) запровадження такого стану жодним чином не повинно впливати на базові права громадян, що затвердженні Конституцією;
- 3) обмежуються лише ті права і свободи, які теоретично можуть посилити негативні наслідки воєнного стану (наприклад, страйки);
- 4) запровадження воєнного стану відноситься до такого виду правового режиму, що пов'язаний із ймовірним запровадженням ряду спеціальних заходів, які так чи інакше визначають функціонування державних та громадських інститутів;
- 5) введення воєнного стану має відповідати принципам державної, суспільної необхідності, об'єктивності, доцільності та відповідальності за можливі наслідки для держави та суспільства в цілому.

Охарактеризовано нормативно-правове регулювання особливого правового режиму воєнного стану та виокремлено такі його специфічні риси: По-перше, воєнний стан вводиться указом Президента України, який розглядається для затвердження у дводенний строк Верховною Радою

України. Цей етап характеризується формальним оголошенням та може бути обмежений за тривалістю; супроводжується законодавчим обмеженням деяких прав і свобод громадян з метою забезпечення безпеки та збереження порядку. Наприклад, обмеження свободи зібрань; під час дії воєнного стану влада має розширені повноваження щодо управління важливими інфраструктурними об'єктами та здійснення контролю; По-друге, на час дії воєнного стану діють зміни у судочинстві та правопорядку; По-третє, у разі введення воєнного стану держава може звертатися до міжнародного співтовариства за допомогою або співпрацею, зокрема у вирішенні гуманітарних питань тощо.

Визначено характерні аспекти законодавчих змін, що стосуються повноважень Національної поліції України під час дії воєнного стану та потребують уваги: 1) прийняті в умовах воєнного стану законодавчі зміни є вимушеними і спрямованими на адаптацію поліцейської системи до викликів збройного конфлікту, проте вони потребують ретельного правового аналізу з погляду дотримання принципів правової держави та захисту прав людини; 2) реформування системи державного управління в умовах воєнного стану передбачає не лише механічне розширення повноважень поліції, але й якісну зміну підходів до організації поліцейської діяльності; 3) ефективне виконання покладених на поліцію завдань в умовах воєнного стану вимагає чіткого розмежування між завданнями цивільного правопорядку та військово-оборонними функціями, які лише частково можуть бути покладені на поліцейські підрозділи. Розкрито роль Національної поліції у системі суб'єктів забезпечення заходів правового режиму воєнного стану. З'ясовано, що воєнний стан, що введений в Україні протягом тривалого часу, призвів до багатьох змін в законодавчому регулюванні діяльності державних органів влади. Насамперед, це стосується сфери забезпечення безпекової складової країни, суб'єктом забезпечення якої є Національна поліція.

Сформовано авторське визначення поняття «превентивна діяльність

Національної поліції в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану» як комплексу організаційно-правових заходів, що здійснюються уповноваженими посадовими особами Національної поліції України відповідно до Конституції, законів України, а також адміністративно-правових норм, що забезпечують особливий правовий режим воєнного стану та спрямованих на забезпечення: публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, запобігання, виявлення, припинення та розкриття адміністративних правопорушень, а також забезпечення дотримання комендантської години, організації служби на блокпостах; забезпечення виконання інших заходів, передбачених законодавством про правовий режим воєнного стану, опосередковано спрямованих на національну безпеку і оборону України забезпечення відвернення загрози, відсічі збройної агресії. Проаналізовано міжнародні та зарубіжні стандарти діяльності поліцейських інституцій в умовах дії надзвичайних правових режимів.

Визначено основні напрями діяльності поліції під час дії воєнного стану.

Охарактеризовано організацію служби на стаціонарних і мобільних блокпостах як один із ключових напрямів діяльності поліції, розкрито їх функції (контроль пересування, виявлення осіб, що становлять загрозу, фільтрація потоків, попередження незаконного переміщення зброї), визначено заходи, що здійснюються поліцейськими на блокпостах, та виявлено прогалину – відсутність єдиного нормативно-правового акта, що комплексно регулював би діяльність поліцейських під час обстрілу країною агресором такого блокпосту. Деталізовано основні функції, які виконують блокпости: контроль за пересуванням осіб та транспортних засобів у зонах проведення бойових дій та прилеглих до них територіях; виявлення та затримання осіб, які переховуються від правосуддя або ухиляються від виконання обов'язків в умовах воєнного стану; попередження переміщення зброї, боєприпасів та вибухових речовин; фільтрація потоків з метою виявлення серед них осіб, що становлять загрозу національній безпеці.

Розглянуто правовий механізм запровадження та забезпечення комендантської години, охарактеризовано діяльність поліції в евакуаційних заходах та стабілізаційних заходів діяльності поліції на деокупованих територіях. Розкрито зміст дотримання прав людини в діяльності поліції під час дії воєнного стану. Виокремлено основні міжнародно-правові документи, що регулюють допустимі межі обмеження прав людини в умовах надзвичайних режимів, зокрема: «Мінімальні стандарти норм про основні права людини при винятковому стані» (Паризька конференція, 1984 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.) та Європейську конвенцію з прав людини, 1950 р., положення яких встановлюють принцип пропорційності та неприпустимість посягань на абсолютні права.

Встановлено найпоширеніші форми порушень прав людини з боку поліцейських в умовах воєнного стану, а саме: незаконне затримання та особистий обшук, незаконний обшук приміщень, незаконне застосування сили або спеціальних засобів, порушення процедури поверхневої перевірки. Визначено, що важливими аспектами захисту прав та інтересів людини в умовах воєнного стану є: забезпечення основних прав та свобод; соціально-гуманітарний захист внутрішньо-переміщеним особам, тобто забезпечення доступу до харчування та медичної допомоги, особливо для уразливих груп населення (дітей, літніх людей, людей з інвалідністю тощо); дотримання міжнародних положень щодо захисту прав в рамках конвенцій, адже важливо враховувати міжнародні стандарти з прав людини та гуманітарного права під час воєнного стану. Окреслено контроль і нагляд за діяльністю поліції під час дії воєнного стану. Охарактеризовано систему контролю та нагляду за діяльністю Національної поліції України в умовах воєнного стану, яка включає чотири ключові форми: парламентський контроль (Верховна Рада України), судовий контроль (судові інстанції), відомчий контроль (МВС та НПУ) та громадський контроль. Кожна з форм має визначене коло суб'єктів

та процедур.

Виявлено та критично оцінено законодавчу норму про призупинення громадського контролю за діяльністю поліції на період воєнного стану (ст. 90-1 Закону України «Про Національну поліцію»). Визначено, що ключовою особливістю здійснення громадського контролю за діяльністю поліції в умовах воєнного стану є фактичне обмеження такого контролю

Обґрунтовано відновлення повноцінного громадського контролю за діяльністю поліції, що враховує специфіку особливого правового режиму воєнного стану, зокрема через внесення змін до ст. 90-1 Закону України «Про Національну поліцію». Оскільки воєнний стан в Україні має тривалий характер, постає необхідність перегляду положень статті 90-1 та повернення повноцінного громадського контролю у адаптованій формі. Запропоновано внести зміни до законодавства, які б передбачали можливість здійснення громадського контролю навіть у період воєнного стану, проте з урахуванням часового проміжку (наприклад, якщо воєнний стан продовжується більше ніж рік з дня введення) та з урахуванням особливих умов безпеки. Виокремлено ризики відсутності громадського контролю, зокрема такі як зниження прозорості діяльності поліції, умови для зловживань владними повноваженнями, послаблення легітимності правоохоронних органів та зниження рівня довіри громадян.

Виявлено правову неврегульованість щодо притягнення до адміністративної відповідальності за порушення комендантської години: чинне законодавство не містить спеціальної норми, внаслідок чого поліцейські застосовують загальну статтю 185 КУпАП (злісна непокоря поліцейському), яка не охоплює диспозицію такого порушення. Аналіз судової практики демонструє неоднакове правозастосування: в одних випадках особи притягуються до відповідальності, в інших – провадження закривається через відсутність складу правопорушення. Тому варто констатувати правову колізію: фактично йдеться про порушення спеціального режиму

комендантської години, однак кваліфікація здійснюється за загальною нормою про непокору законним вимогам поліцейського. Така практика підтверджує необхідність закріплення окремої статті у КУпАП, яка б прямо передбачала відповідальність за порушення комендантської години, забезпечуючи єдність правозастосування та адекватну оцінку суспільної небезпеки діяння.

Визначено, що необхідність створення спеціальної норми про адміністративну відповідальність за порушення комендантської години зумовлюється потребою забезпечення правової визначеності та ефективності режимних заходів у період воєнного стану. Комендантська година виступає важливим інструментом охорони публічного порядку, запобігання диверсіям та контролю за пересуванням осіб у нічний час. Відсутність чіткої правової норми призводить до використання загальних положень КУпАП, що не відображають специфіку правопорушення та створюють неоднакову практику застосування адміністративних норм.

Проаналізовано законопроект № 7356 щодо доповнення КУпАП статтею 210-2 та виявлено його недоліки. Замість введення нової статті 210-2 КУпАП («Порушення обмежень під час воєнного стану»), яка пропонується Урядом, законопроектом № 13633, запропоновано доповнити статтю 35 КУпАП пунктом 7): «вчинення правопорушення під час дії комендантської години» як обтяжуючу обставину. Такий підхід забезпечить диференціацію відповідальності, уникнення нових правових колізій та врахування виняткових обставин (загроза здоров'ю тощо).

Ключові слова: воєнний стан, Національна поліція, національна безпека, публічна безпека та порядок, права людини адміністративно-правове регулювання, правовий режим, контроль, адміністративно-правовий режим, адміністративно-правове забезпечення, правові гарантії, діяльність поліції.

SUMMARY

Sirko A. G. Administrative and legal support for the activities of the National Police of Ukraine during martial law. – *Qualifying scientific work on manuscript rights*.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 "Law".
Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, 2026.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of administrative and legal support for the activities of the National Police of Ukraine during martial law.

The thesis study defines the concept and essence of martial law as a special legal regime, the concept of legal regime, as well as characteristic features, features of the introduction and restriction of the rights and freedoms of a person and a citizen during the operation of the legal regime of martial law. The positions of scientists regarding the understanding of the concept of legal regime were analyzed and it was found that scientists often equate the concepts of legal regime and legal regulation. It was emphasized that the introduction of martial law should in no way affect the fundamental rights and freedoms of a person and a citizen, that approval by the Constitution can be temporarily limited only by those that can increase the negative consequences of martial law and are clearly defined in the Constitution. It was found that the guarantee of protection of the rights and freedoms of a person and a citizen, especially in the conditions of martial law, should be provided not only by laws, but also by bodies and institutions that exercise control over entities that directly exercise such restriction of rights within the limits of the law.

It was concluded that the introduction of a special legal regime of martial law must comply with the principles of state, social necessity, objectivity, expediency and responsibility for possible consequences for the state and society, because regardless of the introduction of martial law, a person remains the highest social value in the state, and those restrictions defined by the legislator cannot be the basis for illegal behavior in relation to a person. It has been established that today the

legal basis for restricting the rights and freedoms of a person and a citizen due to martial law is the following legal acts: the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law", the Decree of the President of Ukraine "On the Introduction of Martial Law in Ukraine", and it is determined that among the provisions of the Constitution relating to the legal regime of martial law, apart from the clauses on the powers of the Verkhovna Rada of Ukraine and the President of Ukraine, Article 64 of the Constitution is important, which regulates the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen under martial law conditions, in particular the limitation of certain rights and freedoms with an indication of the period of validity of these limitations.

Attention is focused on the fact that the special legal regime of martial law is characterized by certain powers of state authorities, as well as measures that operate during its effect. It is substantiated that the above-mentioned legal acts are important for the police to ensure public safety and order in the state. Changes resulting from the adoption of laws due to a full-scale invasion regulate both the external (legal) and internal (organizational) activities of the police. The concept of legal regime is defined as a normatively established, specially organized procedure for regulating social relations, which is formed by the state through a system of interconnected legal means (permits, prohibitions, restrictions, positive prescriptions and additional obligations), aimed at achieving a defined goal in a specific area; is provided by authorized public authorities, is characterized by a certain degree of rigidity and favorability for the realization of the rights and freedoms of subjects, and also has clear parameters of application - in time, space, in relation to specific objects and subjects. Specific features of special administrative and legal regimes are singled out: detailed regulation of the activities of state bodies, public organizations and their associations; determined behavior of individual subjects of legal relations (citizens of Ukraine, foreign citizens, stateless persons taken into custody, military personnel and other subjects who have a legal status specific to such conditions); introduction of additional or removal of

generally accepted legal norms; establishment of special control over the proper order of development of legal relations in this area; establishment and application of various types of liability for violations of regime norms (criminal, administrative and disciplinary); direct prohibition of certain actions; registration of certain types of activities, as well as activities of certain categories of citizens.

The characteristic features of the legal regime of martial law are singled out, namely: 1) it is introduced in exceptional circumstances that pose a threat to the integrity of the state, a threat to the normal life of society; 2) the introduction of such a state should in no way affect the basic rights of citizens, which are approved by the Constitution; 3) only those rights and freedoms are restricted, which theoretically can increase the negative consequences of martial law (for example, strikes); 4) the introduction of martial law refers to this type of legal regime, which is associated with the probable introduction of a number of special measures, which in one way or another determine the functioning of state and public institutions; 5) the introduction of martial law must comply with the principles of state and social necessity, objectivity, expediency and responsibility for possible consequences for the state and society as a whole.

The normative-legal regulation of the special legal regime of martial law is characterized and its specific features are highlighted: First, martial law is introduced by a decree of the President of Ukraine, which is considered for approval within two days by the Verkhovna Rada of Ukraine. This stage is characterized by a formal announcement and may be limited in duration; is accompanied by a legal restriction of some rights and freedoms of citizens in order to ensure security and maintain order. For example, restrictions on freedom of assembly; during martial law, the authorities have expanded powers to manage important infrastructure facilities and exercise control; Secondly, during the period of martial law, there are changes in the judiciary and law and order; Thirdly, in the case of martial law, the state can turn to the international community for help or cooperation, in particular in solving humanitarian issues, etc.

Characteristic aspects of legislative changes related to the powers of the National Police of Ukraine during martial law have been identified and require attention: 1) legislative changes adopted under martial law are forced and aimed at adapting the police system to the challenges of armed conflict, however, they require careful legal analysis from the point of view of compliance with the principles of the rule of law and the protection of human rights; 2) reforming the state administration system under martial law involves not only a mechanical expansion of police powers, but also a qualitative change in approaches to the organization of police activities; 3) effective performance of tasks assigned to the police under martial law requires a clear distinction between the tasks of civil law enforcement and military defense functions, which can only be partially assigned to police units. The role of the National Police in the system of subjects of measures to ensure the legal regime of martial law is revealed. It was found that the martial law introduced in Ukraine for a long time led to many changes in the legislative regulation of the activities of state authorities. First of all, this concerns the sphere of ensuring the security component of the country, the subject of which is the National Police.

The author's definition of the concept of "preventive activity of the National Police under the conditions of the special legal regime of martial law" was formed as a set of organizational and legal measures carried out by authorized officials of the National Police of Ukraine in accordance with the Constitution, laws of Ukraine, as well as administrative and legal norms that ensure the special legal regime of martial law and aimed at ensuring: public safety and order, protection of human rights and freedoms, prevention, detection, termination and disclosure of administrative offenses, as well as ensuring compliance with the curfew, organization of service at roadblocks; ensuring the implementation of other measures provided for by the legislation on the legal regime of martial law, indirectly aimed at the national security and defense of Ukraine, ensuring the aversion of the threat, repelling armed aggression. The international and foreign

standards of police institutions' activities under the conditions of emergency legal regimes are analyzed.

The main areas of police activity during martial law are defined.

The organization of service at stationary and mobile checkpoints is characterized as one of the key areas of police activity, their functions are revealed (control of movement, identification of persons posing a threat, filtering of flows, prevention of illegal movement of weapons), the measures carried out by police officers at checkpoints are defined, and a gap is revealed - the absence of a single legal act that would comprehensively regulate the activities of police officers during the shelling of such a checkpoint by an aggressor. The main functions performed by the checkpoints are detailed: control over the movement of persons and vehicles in the areas of hostilities and the territories adjacent to them; identification and detention of persons hiding from justice or evading duties under martial law; prevention of movement of weapons, ammunition and explosives; filtering flows in order to identify among them persons who pose a threat to national security.

The legal mechanism of introducing and ensuring the curfew is considered, the police activity in evacuation measures and stabilization measures of police activity in the de-occupied territories is characterized. The content of the observance of human rights in the activities of the police during martial law is revealed. The main international legal documents regulating the permissible limits of human rights restrictions under emergency regimes are singled out, in particular: "Minimum standards of norms on basic human rights in a state of emergency" (Paris conference, 1984), the International Covenant on Civil and Political Rights (1966) and the European Convention on Human Rights, 1950, the provisions of which establish the principle of proportionality and the inadmissibility of encroachments on absolute rights.

The most common forms of human rights violations by the police under martial law were established, namely: illegal detention and personal search, illegal

search of premises, illegal use of force or special means, violation of the surface inspection procedure. It was determined that the important aspects of the protection of human rights and interests in the conditions of martial law are: ensuring basic rights and freedoms; social and humanitarian protection for internally displaced persons, i.e. providing access to food and medical care, especially for vulnerable groups of the population (children, elderly people, people with disabilities, etc.); compliance with international provisions on the protection of rights within the framework of conventions, because it is important to take into account international standards on human rights and humanitarian law during martial law. Control and supervision of police activities during martial law is outlined. The system of control and supervision over the activities of the National Police of Ukraine under martial law is characterized, which includes four key forms: parliamentary control (the Verkhovna Rada of Ukraine), judicial control (judicial authorities), departmental control (the Ministry of Internal Affairs and the NPU), and public control. Each of the forms has a defined circle of subjects and procedures.

The legislative norm on the suspension of public control over police activities for the period of martial law was identified and critically evaluated (Article 90-1 of the Law of Ukraine "On the National Police"). It was determined that the key feature of public control over police activities under martial law is the actual limitation of such control

The restoration of full-fledged public control over police activities is substantiated, taking into account the specifics of the special legal regime of martial law, in particular through the introduction of amendments to Art. 90-1 of the Law of Ukraine "On the National Police". Since the state of war in Ukraine is of a long-term nature, there is a need to revise the provisions of Article 90-1 and return full-fledged public control in an adapted form. It is proposed to amend the legislation, which would provide for the possibility of public control even during martial law, but taking into account the time period (for example, if martial law continues for more than a year from the date of introduction) and taking into account special

security conditions. The risks of lack of public control are singled out, in particular, such as a decrease in the transparency of police activities, conditions for abuse of power, weakening of the legitimacy of law enforcement agencies, and a decrease in the level of trust of citizens.

A legal inconsistency was revealed regarding bringing to administrative responsibility for violating the curfew: the current legislation does not contain a special rule, as a result of which the police apply the general article 185 of the Code of Criminal Procedure (malicious disobedience to a police officer), which does not cover the disposition of such a violation. The analysis of court practice shows uneven enforcement: in some cases, individuals are brought to justice, in others, the proceedings are closed due to the lack of an offense. Therefore, it is worth stating a legal conflict: in fact, it is a violation of the special curfew regime, but the qualification is carried out according to the general norm of disobedience to the legal requirements of a police officer. This practice confirms the need to enshrine a separate article in the Code of Administrative Offenses, which would directly provide for responsibility for curfew violations, ensuring the unity of law enforcement and an adequate assessment of the public danger of the act.

It was determined that the need to create a special rule on administrative responsibility for curfew violations is due to the need to ensure legal certainty and effectiveness of regime measures during martial law. The curfew is an important tool for protecting public order, preventing sabotage and controlling the movement of people at night. The lack of a clear legal norm leads to the use of general provisions of the Code of Administrative Offenses, which do not reflect the specifics of the offense and create an unequal practice of applying administrative norms. Draft law No. 7356 on the addition of Article 210-2 of the Code of Administrative Offenses of Ukraine was analyzed and its shortcomings were identified. Instead of introducing a new Article 210-2 of the Code of Criminal Procedure ("Violation of restrictions during martial law"), which is proposed by the Government, draft law No. 13633 proposes to supplement Article 35 of the

Code of Criminal Procedure with paragraph 7): "committing an offense during curfew" as an aggravating circumstance. This approach will ensure differentiation of responsibility, avoidance of new legal conflicts and consideration of exceptional circumstances (threat to health, etc.).

Keywords: martial law, National Police, national security, public safety and order, human rights, administrative-legal regulation, legal regime, control, administrative-legal regime, administrative-legal support, legal guarantees, police activity. It reflects the specifics of the offense and creates unequal application practices

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Сірко А. Г. The concept and essence of the state of martial as an extraordinary legal regime. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Спецвипуск № 1. С. 66-70. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-5-66-70>.

URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/444>

2. Сірко А. Г. Воєнний стан як надзвичайний правовий режим: сутність поняття та проблематика. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2024. С. 301-303. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/72>

URL: https://lsej.org.ua/2_2024/74.pdf

3. Сірко А. Г. Правове регулювання діяльності поліції під час дії воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*. Серія «Право», 2025. № 3 (43) С. 619-626. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3\(43\)-619-626](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3(43)-619-626) URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/21158>

4. Сірко А. Г. Місце органів Національної поліції в системі суб'єктів забезпечення заходів правового режиму воєнного стану. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 3. С. 652-660. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-3\(33\)-652-660](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-3(33)-652-660)

URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/21410>

5. Сірко А. Г. Поняття, сутність та ключові напрями адміністративної діяльності поліції в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. № 3. С. 203- 209. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-3\(44\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-3(44)) URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/nts/issue/view/339>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Сірко А. Г. Захист прав та інтересів людини в умовах воєнного стану. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали

VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.) ; у 2-х ч. Ч. I. Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 216-218.

7. Сірко А. Г. Нормативно-правове регулювання діяльності поліції під час дії воєнного стану. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 березня 2025 р.) ; у 2-х ч. - Ч. I. Дніпро : ДДУВС, 2025. С. 115-117.

8. Сірко А. Г. Проблеми забезпечення конституційних прав і свобод людини поліцією в період дії воєнного стану в Україні. Теорія і практика конституціоналізму: вітчизняний і зарубіжний досвід : матеріали Регіон. наук.-практ. семінару, присвяч. 27-й річниці прийняття Конституції України (м. Дніпро, 20 черв. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 89-91.

9. Сірко А. Г. Забезпечення прав людини в діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи. Актуальні питання адміністративного права та процесу в умовах воєнного стану: збірник матеріалів X Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених (в авторській редакції), (м. Кропивницький, 06 грудня 2024 року). Кропивницький, 2024. С. 209-211.

10. Сірко А. Г. Положення міжнародного та національного законодавства, що регулюють захист прав дітей в Україні. Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри: матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 06 черв. 2025 р.). Дніпро: Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 201-203.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	22
ВСТУП.....	23
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	34
1.1. Поняття і сутність воєнного стану як особливого правового режиму.....	34
1.2. Нормативно-правова основа діяльності Національної поліції під час дії воєнного стану.....	50
1.3. Національна поліція у системі суб'єктів забезпечення заходів воєнного стану.....	67
1.4 Міжнародні та зарубіжні стандарти діяльності поліцейських інституцій в умовах дії надзвичайних правових режимів.....	80
Висновки до розділу 1.....	92
РОЗДІЛ 2. ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	96
2.1. Основні напрямки діяльності Національної поліції під час дії воєнного стану.....	96
2.2. Дотримання прав людини в діяльності Національної поліції під час дії воєнного стану.....	122
2.3. Контроль і нагляд за діяльністю Національної поліції під час дії воєнного стану.....	139
2.4 Напрями удосконалення діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану.....	155
Висновки до розділу 2.....	167
ВИСНОВКИ.....	176

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	184
ДОДАТКИ.....	208

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГУНП України – Головне Управління Національної поліції України

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЄДРСР - Єдиний державний реєстр судових рішень

ЄКПЛ- Європейська конвенція з прав людини

КМУ – Кабінет міністрів України

КУ – Конституція України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

НПУ, поліція – Національна поліція України

МВС – Міністерство внутрішніх справ

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ООН – Організація Об’єднаних Націй

РФ – Російська Федерація

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Правоохоронну діяльність у будь-якій державі можна поділити на ту, що здійснюється у звичайних умовах та яка виникає за надзвичайних обставин. Справжнім випробуванням для України стала розв'язана проти неї гібридна війна з 2014 року, а з 2022 року – повномасштабна збройна агресія Російської Федерації (далі – РФ). В умовах дії особливого правового режиму воєнного стану відбуваються зміни у повноваженнях, компетенції, правах та обов'язках, порядках та процедурах функціонування практично усіх державних інституцій.

В зазначеному аспекті діяльність Національної поліції України не є винятком: до нормативно-правових актів, які регулюють окремі напрямки її діяльності внесено значну кількість змін, що стосуються оптимізації її функціонування під час дії воєнного стану. Так, статтею 24 Закону України «Про Національну поліцію», на поліцію покладаються додаткові повноваження: «У разі виникнення загрози державному суверенітету України та її територіальній цілісності, а також у ході відсічі збройної агресії проти України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, відповідно до законодавства України беруть участь у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремих місцевості».

За період дії правового режиму воєнного стану було прийнято низку змін і доповнень до Законів України, які стосувалися зокрема й діяльності Національної поліції.

Приймаючи вищезазначені нормативно-правові акти, законодавець здебільшого обирав шлях оперативного, точкового внесення змін, реагуючи на конкретні практичні потреби діяльності Національної поліції, які виникали безпосередньо в ході відсічі збройної агресії. Водночас,

системного, концептуально цілісного підходу до врегулювання адміністративно-правового статусу Національної поліції в умовах воєнного стану, який охоплював би усі напрямки її функціонування – від організаційно-управлінського до безпосередньо правозастосовного – на рівні законодавства досі не сформовано. Така фрагментарність правового регулювання породжує низку проблем практичного характеру.

Окремої уваги заслуговує те, що значна частина наукових праць з адміністративного права, присвячених діяльності Національної поліції, була підготовлена до 2022 року й ґрунтується на аналізі правового регулювання, розрахованого на умови, які діяли до введення воєнного стану. Натомість дослідження, виконані вже в умовах повномасштабної збройної агресії, здебільшого зосереджені на окремих аспектах діяльності поліції і не дають цілісного, системного уявлення про адміністративно-правовий механізм забезпечення діяльності поліції в умовах воєнного стану. Зазначені обставини – динамічний характер законодавчих змін, наявність прогалин і колізій у правовому регулюванні діяльності Національної поліції в особливий період, а також відсутність комплексних наукових досліджень із цієї проблематики – зумовлюють необхідність глибокого теоретичного аналізу сутності, особливостей та механізмів адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення відповідного законодавства з метою підвищення ефективності діяльності поліції за збереження належного рівня гарантій прав і свобод людини.

Слід звернути увагу на те, що теоретико-методологічні засади проблем функціонування правоохоронної системи в умовах дії надзвичайних правових режимів часто перебували у фокусі досліджень фахівців з теорії права, адміністративного права, адміністративної діяльності, службово-бойової діяльності тощо. Загальні теоретичні та практичні засади

поліцейської діяльності досліджували у своїх працях такі провідні вчені у сфері адміністративного права, як: А. С. Бахаєв, М. А. Блонський, Ю.П. Битяк, О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, В. В. Галунько, О. В. Джафарова, О. Ю. Дрозд, І.С. Дрок, В. М. Завгородній, Д. О. Кузик, С. О. Кузніченко, О. Ф. Кобзарь, О. Г. Комісаров, А. А. Манжула, М. В. Лошицький, Р. В. Миронюк, А. О. Моргунов, Р.М. Опацький, Р. А. Сербин, В. В. Сокурєнко, О. С. Юнін та багато інших.

Безпосереднім підґрунтям для виконання роботи стали дисертації О. С. Форостян «Адміністративно-правове регулювання діяльності Національної поліції України в умовах дії правового режиму воєнного стану» (Київ, 2024), В. О. Найди «Адміністративно-правові засади взаємодії поліції з громадськістю в умовах воєнного стану» (Харків, 2024), О. С. Войчек «Діяльність Національної поліції України із запобігання кримінальним правопорушенням у Херсонському регіоні в умовах воєнного стану» (Одеса, 2026), а також інші вітчизняні та зарубіжні праці наукового та публіцистичного характеру щодо проблемних питань функціонування поліції в особливих умовах.

Незважаючи на вагомий науковий доробок, присвячений окремим аспектам діяльності Національної поліції України в мирний період, її діяльність під час воєнного стану потребує самостійного, комплексного наукового дослідження та визначає актуальність дослідження.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до стратегічної документації про повоєнну відбудову України, Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11.06.2020 № 454, а саме тем 11, 21 «Удосконалення превентивної діяльності органів та підрозділів системи МВС», «Відновлення контролю над державним кордоном у межах Донецької, Луганської областей та Автономної Республіки Крим органами та підрозділами системи МВС у

цих областях». Проблематика дисертації також постає з положень Указів Президента України від 11.05.2023 № 273/2023 «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки», від 30.09.2019 № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», від 14.09.2020 № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України"», від 25.03.2021 № 121/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України"».

Дослідження здійснюватиметься в межах науково-дослідної теми «Адміністративно-правові засоби забезпечення публічного порядку в Україні», яка реалізується в Дніпровському державному університеті внутрішніх справ (реєстраційний номер 0118U100442).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення сутності, змісту та особливостей адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану.

Відповідно до мети дослідження були поставлені наступні основні завдання:

- охарактеризувати поняття і сутність воєнного стану як особливого правового режиму;
- проаналізувати нормативно-правову основу діяльності поліції під час дії воєнного стану;
- розкрити роль Національної поліції у системі суб'єктів забезпечення заходів воєнного стану;
- проаналізувати міжнародні та зарубіжні стандарти діяльності поліцейських інституцій в умовах дії надзвичайних правових режимів;
- визначити основні напрямки діяльності Національної поліції під час дії воєнного стану;
- розкрити зміст дотримання прав людини в діяльності Національної

поліції під час дії воєнного стану;

– окреслити контроль і нагляд за діяльністю Національної поліції під час дії воєнного стану;

-обґрунтувати напрями удосконалення діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають під час правового врегулювання діяльності Національної поліції.

Предмет дослідження складає адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану.

Методологічну основу дисертаційного дослідження становить комплекс методів і прийомів наукового пізнання, застосування яких здійснюється в межах системного підходу. Це дало можливість розглядати проблематику у взаємозв'язку її соціального змісту та юридичної форми, а також провести системний аналіз діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану. У дослідженні застосовано також окремі методи наукового пізнання. Використання логіко-семантичного методу дозволило уточнити та розширити понятійний апарат: сформульовано визначення категорій «правовий режим», «адміністративна діяльність Національної поліції в умовах особливого правового режиму воєнного стану», розкрито поняття та сутність воєнного стану як надзвичайного правового режиму, що сприяло поглибленню теоретико-правових засад дослідження (підрозділи 1.1, 2.1).

Формально-юридичний метод дозволив дослідити та проаналізувати нормативно-правову основу діяльності поліції під час дії воєнного стану, зміст дотримання прав людини і громадянина в діяльності поліції під час дії воєнного стану, а також дозволили дослідити механізми підзвітності та правові інструменти контролю (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3). За допомогою системного методу та структурно функціонального аналізу було досліджено основні напрями діяльності Національної поліції під час дії воєнного стану, які дозволяють розкрити взаємозв'язки між завданнями поліції та умовами

правового режиму (підрозділ 2.1). Правовий аналіз та порівняльно правовий методи дали змогу дослідити дотримання прав людини і громадянина в діяльності Національної поліції під час дії воєнного стану, оцінити відповідність практики поліції міжнародним стандартам прав людини та проаналізувати міжнародні та зарубіжні стандарти діяльності поліцейських інституцій в умовах дії надзвичайних правових режимів (підрозділи 2.2, 3.1). Прогностичний метод та моделювання, які дозволили сформуванню науково обґрунтовані пропозиції щодо реформування та оптимізації діяльності Національної поліції (підрозділ 3.2).

Теоретичну основу дисертації складають праці вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі адміністративного права, загальної теорії держави і права, інших галузевих юридичних та суміжних наук.

Нормативне підґрунтя дисертації складають Конституція України, міжнародно-правові акти, закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, а також нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади України, які регламентують діяльність суб'єктів публічної адміністрації в період дії воєнного стану.

Емпіричну базу дослідження складають статистичні матеріали МВС України та Національної поліції, щорічні звіти ЄСПЛ, а також судові рішення з ЄДРСР. Дисертантом було використано також особистий досвід практичної роботи в територіальних підрозділах Національної поліції.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній адміністративно-правовій науці комплексних досліджень, присвячених проблемам адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану. В результаті проведеного дослідження сформульовано ряд нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем:

вперше:

– визначено поняття превентивної діяльності Національної поліції в

умовах особливого правового режиму воєнного стану як комплексу організаційно-правових заходів, що здійснюються уповноваженими посадовими особами Національної поліції України відповідно до Конституції, законів України, а також адміністративно-правових норм, що забезпечують правовий режим воєнного стану та спрямованих на забезпечення: публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, запобігання, виявлення, припинення та розкриття адміністративних правопорушень, а також забезпечення дотримання комендантської години, організації служби на блокпостах; забезпечення виконання інших заходів, передбачених законодавством про правовий режим воєнного стану, опосередковано спрямованих на національну безпеку і оборони України забезпечення відвернення загрози, відсічі збройної агресії;

– обґрунтовано необхідність відновлення повноцінного громадського контролю за діяльністю Національної поліції в умовах воєнного стану, що враховує специфіку правового режиму воєнного стану, зокрема через внесення змін до ст. 90-1 Закону України «Про Національну поліцію», оскільки воєнний стан в Україні має тривалий характер, постає необхідність перегляду положень статті 90-1 та повернення повноцінного громадського контролю у адаптованій формі;

удосконалено :

– поняття «правового режиму» та визначено його як нормативно закріплений, спеціально організований порядок регулювання суспільних відносин, який формується державою через систему взаємопов'язаних правових засобів (дозволів, заборон, обмежень, позитивних приписів та додаткових зобов'язань), спрямованих на досягнення визначеної мети у конкретній сфері; забезпечується уповноваженими органами публічної влади, характеризується певним ступенем жорсткості та сприятливості для реалізації прав і свобод суб'єктів, а також має чіткі параметри застосування – у часі, просторі, щодо конкретних об'єктів та суб'єктів;

– специфічні характерні риси особливого правового режиму воєнного стану: запроваджується у виключних обставинах, що становлять загрозу цілісності держави, загрозу нормальному життю суспільству; запровадження такого стану жодним чином не повинно впливати на базові права громадян, що затвердженні Конституцією; обмежуються права лише ті, які теоретично можуть посилити негативні наслідки воєнного стану (наприклад, страйки); запровадження воєнного стану відноситься до такого виду правового режиму, що пов'язаний із ймовірним запровадженням ряду спеціальних заходів, які так чи інакше визначають функціонування державних та громадських інститутів; введення правового режиму воєнного стану має відповідати принципам державної, суспільної необхідності, об'єктивності, доцільності та відповідальності за можливі наслідки для держави та суспільства в цілому;

дістало подальшого розвитку:

– специфічні ознаки спеціальних адміністративно-правових режимів: детальна регламентація діяльності державних органів, громадських організацій та їх об'єднань; певна поведінка індивідуальних суб'єктів правовідносин (громадян України, іноземних громадян, апатридів, узятих під варту, військовослужбовців та інших суб'єктів, що мають специфічний для даних умов правовий статус); введення додаткових або вилучення і загальноприйнятих правових норм; установлення особливого контролю за належним порядком розвитку правовідносин даної сфери; установлення і застосування різних видів відповідальності за порушення режимних норм (кримінальна, адміністративна й дисциплінарна); пряма заборона окремих дій; реєстрація певних видів діяльності, діяльності окремих категорій громадян;

– правове урегулювання адміністративної відповідальності за порушення комендантської години, так як чинне законодавство не містить такої спеціальної норми, внаслідок чого поліцейські застосовують загальну

статтю 185 КУпАП (злісна непокора поліцейському), яка не охоплює диспозицію такого порушення. Тому запропоновано доповнити статтю 35 КУпАП пунктом 7): *«вчинення правопорушення під час дії комендантської години»* як обтяжуючої обставини, що забезпечить диференціацію відповідальності, уникнення нових правових колізій та врахування виняткових обставин (загроза здоров'ю, повітряна тривога тощо);

- правове регулювання в сфері відповідальності осіб за порушення заходів правового режиму воєнного стану, а саме запропоновано пункт п'ятий частини першої статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» доцільно доповнити нормою, яка чітко визначає суб'єктний склад порушення комендантської години, розмежувавши відповідальність повнолітніх та неповнолітніх осіб, а Кодекс України про адміністративні правопорушення – окремою статтею, що встановлює санкції за порушення комендантської години неповнолітніми у вигляді попередження або залучення до суспільно корисних робіт за участю батьків чи законних представників, на відмінну від загальної відповідальності повнолітніх осіб. Закон України «Про Національну поліцію» потребує доповнення нормою, яка прямо закріплює перелік дій, недопустимих для поліцейських за будь-яких обставин, включно з умовами воєнного або надзвичайного стану, з прямим посиланням на статтю 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статтю 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

- правове регулювання механізмів дотримання поліцейськими прав людини в умовах воєнного стану. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» варто доповнити статтею, яка гарантує безперервність судового контролю за законністю дій поліції та збереження права на оскарження таких дій у судовому порядку без обмежень, спричинених воєнним станом. Цей же Закон потребує норми про збереження парламентського контролю за діяльністю правоохоронних органів на період

дії воєнного стану, зокрема через звітування профільного комітету Верховної Ради України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес:

– у *сфері науково-дослідної діяльності* – основні висновки дослідження може бути використано для подальшої розробки проблематики удосконалення діяльності поліції в умовах дії надзвичайних правових режимів загалом та воєнного стану зокрема;

– у *правотворчості* – використання результатів дослідження буде сприяти удосконаленню правового регулювання діяльності Національної поліції в надзвичайних умовах, зокрема в умовах во;

– у *правозастосуванні* – використання одержаних результатів дозволить поліпшити практичну діяльність Національної поліції в частині забезпечення заходів дії режиму воєнного стану;

– у *освітньому процесі* – матеріали дисертації будуть використовуватись під час проведення занять з дисциплін «Поліцейська діяльність», «Адміністративна відповідальність», «Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції», «Дії працівників Національної поліції при надзвичайних ситуаціях» в Дніпровському державному університеті внутрішніх справ.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження, його основні висновки й рекомендації оприлюднені на науково-практичних конференціях та інших організаційних заходах, а саме: Всеукраїнський регіональний науково-практичний семінар «Актуальні проблеми запобігання та протидії домашнього насильства» (м. Дніпро, 5 грудня 2023 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.); Всеукраїнський круглий стіл «Організаційно-правове забезпечення підрозділів превентивної діяльності Національної поліції» (м. Дніпро,

07 червня 2024 р.); IX Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародна та національна безпека: теоретичні й прикладні аспекти» (м. Дніпро, 21 березня 2025 р.); II Всеукраїнська науково-практична конференція «Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри» (м. Дніпро, 06 червня 2025 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення у 5 наукових статтях, опублікованих у виданнях, що визнані як фахові з юридичних дисциплін, у тому числі 1 стаття – англійською мовою у вітчизняному фаховому науковому виданні, а також у 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях та інших заходах.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із основної частини (вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновок), списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 209 сторінок, у тому числі основного тексту 183 сторінки. Список використаних джерел налічує 185 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Поняття і сутність воєнного стану як особливого правового режиму

Під тиском загроз і викликів, що постали перед Україною, сьогодні актуалізувалися життєво важливі питання, що потребують вирішення, вдосконалення та, в той же час, відповідати реаліям сьогодення.

Так, 24 лютого 2022 року розпочалося повномасштабне вторгнення РФ в Україну і Указом Президента України № 64/2022 цього ж дня був введений правовий режим воєнного стану. За всі роки незалежності нашої держави, до лютого 2022 року жодного разу не вводився правовий режим воєнного стану, що ймовірно було причиною того, що дана тема мало досліджувалася науковцями та фахівцями.

Воєнний стан у сучасній юридичній доктрині визначається як особливий правовий режим, що запроваджується у випадках збройної агресії чи реальної загрози суверенітету та територіальній цілісності держави. Його сутність полягає у тимчасовому перерозподілі владних повноважень між органами державної влади, військовим командуванням та органами місцевого самоврядування з метою забезпечення оборони та безпеки.

Саме тому в умовах повномасштабного військового вторгнення росії в Україну вкрай важливо виокремити загальні та специфічні засади запровадження та функціонування правового режиму воєнного стану, а також дослідити результати запровадження та наслідки в правовому руслі.

Проблематику функціонування правових режимів було розкрито в працях таких вчених: А. С. Славко, І. П. Голосніченко, В. М. Завгородня, Н.В. Коваленко, В. В. Конопльов, М. І. Лазарева, С. О. Магда, Т. П. Мінка, В. Я. Настюк, О. В. Петришин, Р. В. Миронюк, А. О. Собакарь та інші.

Водночас залишається потреба у актуалізації визначення поняття та сутності воєнного стану як надзвичайного правового режиму, розкриття його юридичної природи. З огляду на це, наголошуємо на актуальності вивчення проблематики в рамках нашого дослідження.

Для визначення сутності особливого правового режиму воєнного стану спочатку розглянемо наявні у науковій сфері позиції щодо визначення та трактування правового режиму.

Правовий режим як правова категорія привертав і продовжує привертати значну увагу вчених-правознавців. Різноманіття підходів до визначення його сутності, ознак та особливостей свідчить про складність і багатогранність цього явища, яке знаходиться на перетині різних галузей права. Вчені та законодавці часто використовують поняття «правовий режим», вкладаючи різні значення в його сутність, тобто має різні значення, навіть якщо використовується в одному і тому ж законодавчому полі. Спроби науковців визначити поняття «правовий режим» не призвели до одностайної думки чи визначеності.

Науковці зазначають, що режим (з лат *regimen* – управління, керівництво) – це сукупність певних заходів, правил, настанов, запроваджених для забезпечення існування кого/чого-небудь, виконання певних умов або досягнення конкретної мети. Власне поняття правовий режим визначають як сукупність юридичних норм, принципів і правил, що утворюють собою певний правовий порядок, встановлений для врегулювання суспільних відносин у конкретних умовах та визначає правосуб'єктність учасників таких відносин [81, с.22].

Ще одна з наукових позицій визнає правовий режим в теоретичному значенні як особливий порядок правового регулювання, що виражається в поєднанні юридичних засобів – дозволів, заборон, позитивних приписів – який створює та забезпечує відповідний ступінь сприятливості або несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права [5]. Тобто,

науковець, в даному визначенні правовий режим визначає як особливий порядок правового регулювання. Перевагою даного визначення є те, що воно чітко окреслює правовий режим через поєднання юридичних засобів (дозволи, заборони, приписи), які формують сприятливість чи несприятливість для суб'єктів права. Водночас, недоліком такого трактування може бути те, що поняття звужується до «виду правового регулювання», фактично ототожнюючи його з методом регулювання та ігноруючи ширший соціально-правовий контекст.

О. Ф. Скакун у підручнику з теорії держави і права також конкретизувала, що саме тип правового регулювання встановлює тип правового режиму [4, с. 496].

Дещо схоже але більш розгорнуте визначення надає І. О. Соколова.

Зокрема у своєму дослідженні правового режиму вона дійшла висновку, що під правовим режимом слід розуміти засновану на загальних засадах (типах) регулювання сукупність взаємопов'язаних між собою правових засобів, які забезпечують стійке нормативне впорядкування певної сфери суспільних відносин, виражають ступінь жорсткості юридичного регулювання, сприятливості чи несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права, припустимий рівень їх активності [2, с. 36]. Сильним аспектом цього визначення є багатовимірність, адже воно охоплює стійке нормативне впорядкування, ступінь жорсткості та рівень активності суб'єктів права. Разом із тим проблемним моментом може бути надмірна деталізація, що ускладнює практичне застосування, а також збереження залежності від вузької моделі «типів регулювання».

На противагу визначенню правового режиму І. О. Соколової, заслуговує на увагу думка науковиці Т. П. Мінки, яка зазначає, що правовий режим не може бути заснований лише на загальних засадах (типах) регулювання, оскільки правовий режим, образно кажучи, не може зводитися, тобто ґрунтуватися на системі правових норм, де й принципи права, як

загальні засади, проявляють свою регулятивну дію. Як елемент правового регулювання, правовий режим є правовою і юридичною категорією, а оскільки правове регулювання є соціальним явищем, то воно не зводиться лише до велінь держави, а тому правовий режим, як ширша категорія по відношенню до юридичного режиму ґрунтується не тільки на нормах, принципах правового регулювання, відповідно типах, а й, насамперед, на закономірностях суспільного розвитку, політичному, економічному, соціальному, культурному устрою [1, с. 457]. Тобто науковець здійснила вихід за межі суто юридичних норм та включення соціальних, політичних і економічних чинників, що формують правовий режим, водночас таке тлумачення ризикує розмити юридичну чіткість поняття та перетворити його на соціально-філософську категорію.

Л. В. Вакарюк також має схожу з Т. П. Мінкою наукову позицію щодо правового режиму. Нам імпонує визначення та трактування в якому підкреслюється багатофакторність правового режиму (менталітет правотворців, правова політика, історичний розвиток), що робить його більш реалістичним.

Зокрема вчена зазначає, що правовий режим не може бути заснований лише на загальних засадах (типах) регулювання, оскільки правовий режим, образно кажучи, не може зводитися, тобто ґрунтуватися на системі правових норм, де й принципи права, як загальні засади, проявляють свою регулятивну дію. Як елемент правового регулювання, правовий режим є правовою і юридичною категорією, а оскільки правове регулювання є соціальним явищем, то воно не зводиться лише до велінь держави, а тому правовий режим, як ширша категорія по відношенню до юридичного режиму ґрунтується не тільки на нормах, принципах правового регулювання, відповідно типах, а й, насамперед, на закономірностях суспільного розвитку, політичному, економічному, соціальному, культурному устрою суспільства і держави в цілому, менталітеті правотворців, правовій політиці держави, її

історичному розвитку. Крім того, визначення правового режиму через сукупність правових засобів «ставить» його на один щабель із методом і механізмом правового регулювання та не вказує на його специфіку [63, с.199].

Водночас, Н. В. Коваленко пропонує розглядати правовий режим як нормативно закріплений винятковий порядок державного регулювання особливих суспільних відносин, який об'єктивується через структуровану сукупність різноманітних регулятивно-правових методів, комплекс котрих визначено специфікою відносин, що регулюються. Також науковиця зазначає, що основними атрибутами правового режиму, що зумовлюють його окремий стан серед інших правових феноменів, є такі:

- по-перше, це порядок регулювання, впорядкування соціальних відносин, історично викликаний до життя політичним режимом демократії та тісно пов'язаний із політико-правовим режимом законності;

- по-друге, визначальною рисою правового режиму є його обов'язкова нормативна закріпленість, сформульованість у конкретних нормативно-правових актах;

- по-третє, правові режими визначаються й санкціонуються виключно державою, яка в особі уповноважених органів зобов'язана ретельно відстежувати нюанси й тенденції розвитку окремих ситуацій, положень і суспільних відносин, які потребують регулювання, крім того, правовий режим являє собою структуровану сукупність регулятивно-правових методів (обмежень, заборон, дозволів, додаткових зобов'язань);

- по-четверте, застосування правового режиму – завжди виняток із системного правового регулювання суспільних відносин у державі, пов'язаний із потребою обмежити або, навпаки, надати додаткових прав і повноважень особам у специфічній сфері або в конкретній ситуації, а також застосування правового режиму має відбуватися з обов'язковими обмеженнями за такими параметрами, як час застосування, територія

застосування, об'єкт, суб'єкт [62, с. 258].

Позитивним на нашу думку у даному визначенні є акцент на нормативній закріпленості та винятковості застосування, а також чітке окреслення таких елементів час, територія, об'єкт, суб'єкт.

У свою чергу С. О. Кузніченко що здійснив підхід до розуміння правового режиму через розмежування зовнішньої та внутрішньої правових форм, що дозволяє побачити правовий режим як зв'язок права з соціальними явищами. Разом із тим його недоліком може бути надмірна абстрактність, яка потребує додаткової конкретизації щодо механізмів реалізації.

Зокрема вчений у своєму монографічному дослідженні надзвичайних адміністративно-правових режимів виокремлює правовий режим як безумовно зовнішню правову форму. Вчений уточнює, що різниця між зовнішньою та внутрішньою правовими формами у тому, що внутрішня – це зв'язок між елементами права, а зовнішня – це зв'язок між правом та неправовими явищами, які потребують юридичної регламентації. Основою правового режиму є відповідний соціальний режим, який реально існує у суспільстві [78, с. 35].

На переконання М. В. Білоконь у юридичній науці поняття правового режиму розроблялося в основному в рамках загальної теорії права Серед режимів виділяються найбільш загальні, універсальні і похідні, вторинні, До першого, що знаходиться у самій основі правової дійсності, відносяться загально-дозвільний і загальнозаборонний режими правового регулювання, які лежать у підставі поділу права на приватне і публічне, па їх базі утворені режими галузей права [79, с. 41].

І. Гайдамака визначає «правовий режим», характеризуючи його як таке, що є явищем багатомірним, багатоаспектним і має бути розподілене на режим законності, режим державної дисципліни і режим правопорядку. Правовий режим передусім виражається в системі діючого законодавства, сукупності методів правового регулювання, процесах правотворчості і

реалізації права, правовій свідомості суспільства. Тому од-ним із важливих показників якості правового режиму є законність» [87, с. 122].

Таким чином, різні наукові позиції коливаються між вузьким юридичним розумінням (як виду регулювання) та широким соціально-правовим трактуванням (як категорії, що охоплює суспільні закономірності). Це свідчить про багатогранність поняття правового режиму та необхідність його комплексного визначення.

Щодо класифікації правових режимів, то їх поділяють за такими ознаками: за часом дії постійні (режим кордону, режим законності, паспортний режим) і тимчасові (особливі) режими (надзвичайний стан); за масштабом загальнодержавні (паспортний режим) і регіональні (місцеві) (прикордонний режим); за ступенем змін правового статусу звичайні (митний режим) та особливі (надзвичайні) режими (воєнний стан); за об'єктами дії вогнепальної зброї, секретності, підприємницької діяльності; за реалізацією суб'єктивних прав пільгові (преференційні) (вільних економічних зон) та обмежуючі режими (прикордонний режим); за видом діяльності оперативно-розшукової діяльності, окремих видів господарської діяльності; за призначенням регулятивні (паспортний режим) і охоронні (надзвичайний стан) [81, с.22].

Отже, ознайомившись із наведеними науковими позиціями, особливостями та класифікацією правових режимів можна зробити висновок, що правовий режим є нормативно закріплений, спеціально організований порядок регулювання суспільних відносин, який формується державою через систему взаємопов'язаних правових засобів (дозволів, заборон, обмежень, позитивних приписів та додаткових зобов'язань), спрямованих на досягнення визначеної мети у конкретній сфері; забезпечується уповноваженими органами публічної влади, характеризується певним ступенем жорсткості та сприятливості для реалізації прав і свобод суб'єктів, а також має чіткі параметри застосування – у часі, просторі, щодо конкретних об'єктів та

суб'єктів.

У процесі наукового осмислення проблематики сутності воєнного стану як надзвичайного правового режиму неминуче постає питання його класифікації, адже у доктрині він традиційно відноситься до категорії надзвичайних адміністративно-правових режимів.

Надзвичайні адміністративно-правові режими становлять особливу категорію правових інструментів, що застосовуються державою у випадках загрози конституційному ладу, територіальній цілісності чи безпеці громадян. Їхня сутність полягає у встановленні спеціального порядку функціонування органів публічної влади та тимчасовому обмеженні окремих прав і свобод з метою забезпечення стабільності та захисту держави.

М. В. Білоконь глибоко дослідив проблематику надзвичайних адміністративно-правових режимів. Зокрема науковець зазначав, що в державному управлінні явно простежується сукупність управлінських регламентів, що у своєму комплексному нормативному вираженні створюють спеціальний порядок діяльності державного апарату при виникненні тих або інших ситуацій. За етимологією режим і є порядок. Формує той або інший адміністративно-правовий режим у його реальному змісті і практичному функціонуванні – установлення, регулювання і формування передумов стійкої підтримки того або іншого спеціального порядку засобами адміністративного права. Спеціальні адміністративно-правові режими встановлюються в сфері державного управління, виступаючи в ролі особливої правової форми виконавчо-розпорядницької діяльності [79, с. 41].

Р. З. Голобутовський, Б. О. Логвиненко визначають адміністративно-правовий режим як сукупність адміністративно-правових засобів, що регулюють певні суспільні відносини та визначають порядок функціонування органів публічної адміністрації з метою належного забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних

осіб [81, с. 22-23].

Зауважимо, що спеціальний адміністративно-правовий режим устанавлюється там, де не ефективний звичайний порядок реалізації юридичних засобів, де потрібно зібрати правовий інструментарій у єдиний комплекс процедурно-процесуальних форм, контрольно-наглядових функцій, примусових заходів, що діють у визначеному напрямку попередження, охорони, захисту. Управлінські відносини, що стають об'єктом спеціального адміністративно-правового режиму, повинні відрізнитися соціальною однорідністю, відособленістю, конкретною цільовою настановою, і детермінувати наявність в учасників правовідносин спеціальної сукупності прав і обов'язків. Говорити про спеціальний адміністративно-правовий режим можна лише тоді, коли він одержав своє законодавче закріплення. Як правило, у законі (або іншому нормативно-правовому акті) визначаються вид рішення і його носій, умови введення, суб'єкт здійснююче режимне керування, спеціальні міри. Так як спеціальні адміністративно-правові режими, як правило, зв'язані з обмеженням, примусом, відповідальністю, то в ідеалі, вони повинні одержувати юридичне оформлення у виді закону, а не урядового або відомчого нормативно-правового акта [79, с. 42].

Отже, можемо зазначити, що у цьому контексті воєнний стан виступає найбільш жорсткою формою надзвичайного правового режиму, що має комплексне адміністративно-правове регулювання. Такий підхід обумовлений тим, що воєнний стан має комплексний характер, поєднуючи у собі елементи правового регулювання, спрямовані на забезпечення обороноздатності держави, захист її суверенітету та територіальної цілісності, а також підтримання публічного порядку в умовах загрози чи фактичної військової агресії.

Цікавою є думка Ю. Ю. Чуприни, яка визначає адміністративно-правовий режим як специфічний порядок діяльності суб'єктів права у різних

сферах суспільного життя, встановлення та регулювання яких відбувається за допомогою спеціальних правових засобів [3].

Вчені адміністративісти відносять до особливого правового режиму наступні елементи: норми права (переважно адміністративні); методи правового регулювання (імперативні); принципи адміністративного права (загальноправові та спеціальні); адміністративний примус (посилення заходів); механізм правозастосування (діяльність публічної адміністрації, захист прав); контроль і нагляд (зміна або припинення процедур) спеціальне законодавство (режимні нормативно-правові акти); правовий статус суб'єктів (трансформація прав і обов'язків учасників); процедури чинності (введення, продовження, скасування) [81, с. 23].

Отже, аналізуючи наукові позиції вчених в цьому напрямку наукового пошуку, можемо виокремити наступні характерні ознаки спеціальних адміністративно-правових режимів:

- детальна регламентація діяльності державних органів, громадських організацій та їх об'єднань;
- певна поведінка індивідуальних суб'єктів правовідносин (громадян України, іноземних громадян, апатридів, узятих під варту, військовослужбовців та інших суб'єктів, що мають специфічний для даних умов правовий статус);
- введення додаткових або вилучення і загальноприйнятих правових норм;
- установа особливого контролю за належним порядком розвитку правовідносин даної сфери;
- установа і застосування різних видів відповідальності за порушення режимних норм (кримінальна, адміністративна й дисциплінарна);
- пряма заборона окремих дій;
- реєстрація певних видів діяльності, діяльності окремих категорій громадян.

З'ясувавши поняття та сутність правового режиму розглянемо визначення та особливості правового режиму воєнного стану.

В Україні основний закон, що регулює правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах правового режиму воєнного стану є Закон України «Про правовий режим воєнного стану».

Відповідно до вищезазначеного закону, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [6; 89, с.31].

На переконання Т. О. Дідич, С. Ю. Дворак, теоретично, сутність воєнного стану полягає в особливій формі буття держави та правової системи, взаємодії владних інституцій та суспільства, розвитку економіки тощо. Але на практиці порушуються значно ширше коло питань, які стосуються впливу воєнного стану на дієвість права, зміст такого впливу, а також значення відповідних наслідків впливу воєнного стану. На нашу думку, воєнний стан є особливою і виключною умовою, яка не лише впливає на практику дії права, але і одночасно перевіряє сталість і дієвість принципів

і норм права, спроможності правового регулювання та правової системи в цілому [90, с.50].

Крім того автори зауважують, що поняття воєнного стану закріплено в Законі України «Про оборону України», зокрема воєнний стан визначається як воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [90, с. 50; 70].

Тобто, законодавче визначення воєнного стану в Україні має багаторівневий характер і закріплене у кількох нормативно-правових актах – Законі України «Про правовий режим воєнного стану» та Законі України «Про оборону України». Попри відмінності у формулюваннях, обидва документи відображають спільну сутність цього правового режиму: його введення можливе лише за умов збройної агресії чи реальної загрози нападу, небезпеки державній незалежності та територіальній цілісності.

Водночас науковці В. В. Топольницький, Б. М. Тична зазначають, що визначення поняття воєнний стан розкрито в статті 4 Закону України «Про оборону України», хоча його зміст суттєво відрізняється від визначення, поданого у статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», але умова (підстава), за якої він вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, залишається тією ж [69, с.22].

Отже, вчені акцентують на розбіжностях між законодавчими

дефініціями, що створює потребу у їх систематизації та гармонізації. Таке урегулювання дозволить уникнути правової невизначеності та забезпечити єдність підходів у правозастосуванні.

Таким чином, воєнний стан постає як особливий правовий режим, який водночас є предметом наукової дискусії щодо вдосконалення його нормативного закріплення та узгодження з принципами верховенства права.

Аналізуючи положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану» варто відмітити, що, на відміну від інших надзвичайно правих режимів, закон не містить окремих положень про підстави введення воєнного стану. Тобто, такі підстави введення можна виокремити із статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Зокрема це: у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

Д. Б. Ступак визначає наступні ознаки правового режиму воєнного стану:

- надання суб'єктам забезпечення особливого правового режиму необхідних повноважень визначених спеціальним законодавством;
- можливість тимчасового обмеження прав і свобод людини і громадянина та законних інтересів юридичних осіб, в даному випадку, з метою захисту національних інтересів та забезпечення національної безпеки та оборони. Зокрема, в разі запровадження будь-яких особливих адміністративно-правових режимів, суб'єкти їх реалізації наділяються повноваженнями на впровадження, передбачених законодавством заходів, за допомогою яких здійснюється стабілізація суспільних відносин до стану, що передував запровадженню цього режиму. Чим сильніше порушені суспільні відносини, тим жорсткіші передбачені заходи для їх відновлення і, відповідно, суб'єктам забезпечення цього правового режиму надається відповідний рівень повноважень [68, с. 38-39].

Зі свого боку Р. В. Волошин та М. М. Прохоренко розглядаючи поняття

правового режиму воєнного стану закріплене у законодавстві через призму ст. 15 ЄКПЛ, не можна залишити поза увагою той факт, що на відміну від інших українських надзвичайних режимів, серед підстав введення такого режиму, відсутні поняття «людина», «громадянин», «нація» або «народ» [85, с.310; 86]. Зазначене означає, що серед підстав введення правового режиму воєнного стану відсутня гуманістична підстава, яка полягає в «попередженні/відверненні загрози та забезпеченні безпеки і здоров'я громадян». Тобто, така підстава застосовується для інших надзвичайних режимів та непридатна правовому режиму воєнного стану. У свою чергу воєнний стан, за своїм визначенням наведеним у законі, направлений на забезпечення виключно інтересів держави, це впливає з переліку об'єктів його охорони: «національна безпека», «державна незалежність України», «територіальна цілісність» [85, с.310].

Досліджуючи сутність та зміст особливого правового режиму воєнного стану слід зазначити, що:

- по-перше, воєнний стан це особливий правовий режим, який встановлюється в державі або в окремих її територіях. Уведення правового режиму надає особливі повноваження, тобто особливі права, органам виконавчої влади, військовому командуванню, органам місцевого самоврядування щодо повноважень, встановлених їм законодавством для мирного часу і створює необхідні умови для здійснення наданих їм цих особливих повноважень, а також концентрації необхідних ресурсів для забезпечення оборони держави;

- по-друге, особливі повноваження органам державної влади, військовому командуванню, органам місцевого самоврядування потрібні для відвернення загрози або відсічі збройної агресії проти України;

- по-третє, введення правового режиму воєнного стану не означає оголошення війни. Воєнний стан – відповідь на існуючу загрозу суверенітету і територіальній цілісності та на збройну агресію;

- по-четверте, введення правового режиму воєнного стану передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень;

- по-п'яте, відповідно до сучасного міжнародного права введення воєнного стану державою, яка стала жертвою агресора, не буде перешкоджати наданню їй військової й інших видів допомоги;

- по-шосте, з введенням правового режиму воєнного стану (наряду з мобілізацією) у державі настає особливий період [88, с. 8].

Отже, аналізуючи поняття та сутність воєнного стану як надзвичайного правового режиму в законодавстві та через призму наукових поглядів, виділимо найголовніші його аспекти:

1) воєнний стан – це особливий правовий режим який запроваджується у виключних обставинах, що становлять загрозу цілісності держави, загрозу нормальному життю суспільству тощо;

2) запровадження воєнного стану жодним чином не повинно впливати на базові права людини і громадянина, що затвердженні Конституцією;

3) обмежуються права лише ті, які теоретично можуть посилити негативні наслідки воєнного стану (наприклад, страйки);

4) запровадження воєнного стану відноситься до такого виду правового режиму, що пов'язаний із ймовірним запровадженням ряду спеціальних заходів, які так чи інакше визначають функціонування державних та громадських інститутів;

5) введення особливого правового режиму воєнного стану має відповідати принципам державної, суспільної необхідності, об'єктивності, доцільності та відповідальності за можливі наслідки для держави та суспільства в цілому.

Отже, категорія «правовий режим» є багатогранною і дискусійною в юридичній доктрині: наукові позиції коливаються від вузького нормативно-

юридичного трактування (режим як вид або особливий порядок правового регулювання, що реалізується через поєднання дозволів, заборон і позитивних приписів) до широкого соціально-правового розуміння, яке охоплює закономірності суспільного розвитку, політичні, економічні та культурні чинники. Перший підхід (С. О. Кузніченко, О. Ф. Скакун, І. О. Соколова) забезпечує юридичну чіткість, однак ризикує звести режим до методу правового регулювання, другий (Т. П. Мінка, Л. В. Вакарюк) – розширює розуміння явища, проте знижує його операційну визначеність.

Воєнний стан посідає особливе місце в системі надзвичайних адміністративно-правових режимів як найбільш жорстка їх форма. Він характеризується комплексним характером правового регулювання, що поєднує елементи конституційного, адміністративного та міжнародного права, і принципово відрізняється від інших надзвичайних режимів (зокрема надзвичайного стану) за підставами введення, суб'єктним складом повноважних органів, обсягом допустимих обмежень та метою – забезпечення обороноздатності й суверенітету держави, а не ліквідація внутрішніх надзвичайних ситуацій. Аналіз чинного законодавства засвідчує, що нормативне визначення воєнного стану закріплено одночасно у двох актах: Законі України «Про правовий режим воєнного стану» та Законі України «Про оборону України», що породжує колізійну ситуацію, позаяк формулювання дефініцій у цих актах не є ідентичними. Зокрема, перший закон розширює перелік суб'єктів, яким надаються особливі повноваження (додатково включаючи військові адміністрації), тоді як другий цього не передбачає. Це потребує законодавчого узгодження задля усунення правової невизначеності та забезпечення єдності правозастосування.

Крім того, як слушно зауважують Р. В. Волошин та М. М. Прохоренко, правовий режим воєнного стану в його законодавчому вираженні є державоцентричним: серед підстав його введення відсутня гуманістична складова (безпека і здоров'я людини), яка притаманна іншим особливим

режимам. Це розходження з підходами ЄКПЛ потребує наукового осмислення та можливого нормативного коригування.

1.2. Нормативно-правова основа діяльності Національної поліції під час дії воєнного стану

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року спричинило докорінні зміни не лише в безпековій, воєнній та гуманітарній сферах, але й у функціонуванні всієї системи публічного управління. Війна спричинила зміни не лише в політичній системі, але й в діяльності різних державних органів України. Внаслідок повномасштабного вторгнення країни агресором, Президентом України було введено правовий режим воєнного стану, який є важливим інструментом для забезпечення національної безпеки, державності та незалежності. Проте не меншого значення мають органи та інституції, на які покладено функції та повноваження щодо забезпечення дії правового режиму воєнного стану. Правовий режим воєнного стану створив принципово нові умови для діяльності органів державної влади, зокрема Національної поліції України. Ці умови вимагають одночасного вирішення двох взаємопов'язаних завдань: забезпечення внутрішньої безпеки, правопорядку та захисту прав громадян – і адаптації власної організаційно-правової структури до реалій збройної агресії.

Варто зазначити, що з початком повномасштабного вторгнення країни агресора чимало змін було внесено в законодавчі акти, що регулюють органи виконавчої влади. Зокрема, законодавець розширив та поглибив функції та повноваження поліцейських на період дії правового режиму воєнного стану. Саме тому в умовах сьогодення, діяльність Національної поліції не є сталою, а навпаки – змінною в залежності від тих процесів, які відбуваються в

суспільстві, області чи цілій країні.

Дослідження проблематики правового регулювання діяльності Національної поліції під час дії воєнного стану досліджувалася такими науковцями: А. С. Бахаєва, М. А. Блонський, О. І. Безпалова, Ю. П. Битяк, І. В. Захарчук, В. В. Литвин, Д. О. Кузик, С. О. Кузніченко, Д. В. Мельник, Т. П. Мінка, В. І. Любчинський, М. В. Ковалів та ін. Проте дослідження сучасного етапу проблематики діяльності поліції під час дії правового режиму воєнного стану, поточні зміни в законодавстві, реалії які безпосередньо впливають на виконання службових обов'язків поліцейськими вимагають нових досліджень і нових рішень у даній сфері.

Так, І. Бойко визначає правове регулювання – як правовий вплив держави на суспільні відносини за допомогою юридичних (прав). Щодо правового регулювання поліцейської діяльності в Україні передбачає ряд чинників. Зокрема, врахування того, що правові норми є й засобом, й основним інструментом управління соціальними об'єктами, і водночас регулятором поліцейської діяльності, і сукупністю соціальних норм і процедур їх реалізації, що забезпечують нормальне функціонування й розвиток систем відповідно до умов їх існування. Усі правові норми мають однакову кінцеву мету, але їх зміст, порядок установлення і вплив на процеси поліцейської діяльності у сфері дії й механізм поширення в системі права різні. Держава за допомогою правових норм наділяє органи державної влади, їх посадових осіб-суб'єктів поліцейської діяльності певними повноваженнями (обов'язками та конкретними правами), у межах яких вони самостійно ухвалюють рішення й «зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [21, с.18-19].

Тобто, правове регулювання діяльності Національної поліції України під час воєнного стану, ґрунтується на низці законів, що визначають її функції, повноваження та взаємодію з громадянами та іншими суб'єктами.

Ефективність роботи поліції є критично важливою для забезпечення внутрішньої безпеки країни в умовах війни. При цьому слід зазначити, що деякі норми, які стосуються діяльності поліції під час воєнного стану, існували ще до його введення, а інші були прийняті або суттєво змінені вже після 24 лютого 2022 року. Правова природа адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції України в умовах дії правового режиму воєнного стану має чіткі та виражені характеристики, що безпосередньо впливають на міру можливостей у контексті діяльності відповідного центрального органу виконавчої влади, щодо забезпечення правопорядку в суспільстві та державі.

Фахівці стверджують, що правова природа адміністративно- правового регулювання діяльності Національної поліції України в умовах дії правового режиму воєнного стану, перш за все, полягає в упорядкуванні меж і мір можливих напрямів діяльності Національної поліції України, з урахуванням вимог і обмежень законодавства України в сфері правового режиму воєнного стану в Україні. Крім цього, важливим є виокремлення позиції про те, що правове регулювання, як загальне поняття, характеризує межі взаємодії в контексті соціально-правової комунікації в суспільстві, у той час, як адміністративно-правове регулювання чітко характеризує взаємодію між органами державної влади та суспільством, із питань віднесених до компетенції того чи іншого органу чи його підрозділу (у тому числі, конкретної посадової особи) [102, с. 14-15].

Проте спершу розглянемо особливості правового регулювання власне самого правового режиму воєнного стану, що введений у зв'язку із вторгненням країни агресора.

Аналізуючи нормативно-правову основу діяльності поліції в умовах воєнного стану, необхідно насамперед звернутися до конституційних засад, що становлять фундамент усього правового регулювання. Конституція України від 28 червня 1996 року є базовим документом, що встановлює

правові основи для запровадження надзвичайних режимів і визначає межі допустимих обмежень прав та свобод громадян.

Стаття 64 Конституції України є ключовою нормою, що регулює конституційні права і свободи людини в умовах воєнного стану. Вона передбачає, що в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Водночас не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України [7]. Це принципово важливе положення, адже навіть в умовах воєнного стану Конституція гарантує абсолютний захист ряду прав – право на рівність, право на громадянство, право на життя, право на людську гідність, деяких процесуальних прав тощо.

Щодо повноважень Президента України як Верховного Головнокомандувача, пункт 19 статті 106 Конституції передбачає, що Президент вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань. Крім того, пункт 20 тієї ж статті наділяє Президента повноваженням приймати рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України [7].

Верховна Рада України відповідно до пункту 9 статті 85 Конституції уповноважена оголошувати за поданням Президента України стан війни і укладати мир, схвалювати рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України [7]. Це закріплює принцип парламентського контролю навіть в умовах екстреного введення воєнного стану, адже рішення Президента підлягає затвердженню Верховною Радою у дводенний строк.

Стаття 17 Конституції України закріплює обов'язок держави забезпечувати захист суверенітету і територіальної цілісності України, а також окреслює роль Збройних Сил та правоохоронних органів у цьому процесі. Стаття 3 Конституції проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю [7]. Такі правові засади покликані і на забезпечення захисту прав людини в умовах воєнного стану та визначають пріоритети поліцейської діяльності навіть у надзвичайних умовах.

Варто також наголосити, що Конституційна норма статті 19, за якою органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [7], має особливе значення для регулювання поліцейської діяльності в умовах воєнного стану. Розширення повноважень поліції в цей період не може виходити за конституційно визначені рамки і має бути чітко закріплене у відповідних законодавчих актах.

Аналізуючи дослідження науковців з даної тематики [11-13] можемо зазначити, що нормативно-правове регулювання правового режиму воєнного стану характеризується такими загальними рисами:

1. Воєнний стан вводиться указом Президента України, який розглядається для затвердження у дводенний строк Верховною Радою України. Тобто даний етап характеризується формальним оголошенням та може бути обмежений за тривалістю.

2. Воєнний стан супроводжується законодавчим обмеженням деяких прав і свобод громадян з метою забезпечення безпеки та збереження порядку. Наприклад, обмеження свободи зібрань.

3. Під час воєнного стану влада має розширені повноваження щодо управління важливими інфраструктурними об'єктами та здійснення контролю. Зокрема, згідно діючого законодавства на територіях, на яких

введено воєнний стан утворено тимчасові державні органи – військові адміністрації.

4. На час дії воєнного стану діють зміни у судочинстві та правопорядку. Прикладом цієї особливості в умовах сьогодення є введення комендантської години, віднесення до обтяжуючої обставини вчинення кримінального злочину з використанням умов воєнного стану тощо.

5. У разі воєнного стану держава може звертатися до міжнародного співтовариства за допомогою або співпрацею, зокрема у вирішенні гуманітарних питань тощо.

Щодо особливостей правового регулювання воєнного стану, який був введений з початку повномасштабного вторгнення – можемо охарактеризувати його як визначений законодавцем перелік правових актів. Причому одні правові акти підписуються безпосередньо після обставин, що вимагають введення правового режиму воєнного стану (наприклад, Указ Президента «Про введення воєнного стану в Україні», інші ж – прийняті в мирний час та в разі необхідності вступають в дію для регулювання суспільних процесів під час у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності тощо.

Досліджуючи природу та законодавчі особливості введення воєнного стану, як особливого правового режиму наковці виокремлюють дві підстави введення надзвичайних режимів: фактична підстава (явище, яке включене у відповідний перелік) та юридична (відповідний акт державної влади). У разі виникнення фактичних підстав, особливо при складному комплексному характері їх походження, перестають працювати звичайні повсякденні соціальні і правові механізми держави. Для виконання визначених завдань влада змінює своє правове забезпечення – вводить надзвичайні режими та організаційне забезпечення: створюється спеціальна система управління, визначені органи державної виконавчої влади наділяються надзвичайними

повноваженнями, створюються надзвичайні органи управління (комісії, штаби, комендатури). Все це запроваджується для нормалізації обстановки в найкоротший термін, усунення загрози небезпеки, повернення до повсякденної системи управління, надання допомоги постраждалим, ліквідації та локалізації негативних факторів. Законодавство, що регулює відносини в надзвичайних умовах, передбачає створення спеціальних тимчасових органів – комісій, адміністрацій, комітетів, штабів, комендатур, яким надаються повністю або частково розпорядчі та виконавчі повноваження органів виконавчої державної влади на території, на якій введено надзвичайний режим. Одночасно зі збільшенням повноважень держави в умовах надзвичайного режиму обмежуються права і свободи громадян [79, с. 42-43].

В Україні особливий правовий режим воєнного стану окрім вищезазначеного Закону регулюється низкою важливих законодавчих документів. Розглянемо їх детально.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII є основоположним актом спеціального законодавства, що безпосередньо регламентує відносини у цій сфері. Преамбула Закону визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб [6].

Статтею 16 цього Закону визначено, що правоохоронні органи залучаються до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, згідно з їх призначенням та специфікою діяльності. Стаття 4 Закону визначає, що на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції

та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації [6].

Стаття 8 Закону передбачає, що в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, заходи правового режиму воєнного стану можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених Указом Президента України про введення воєнного стану [6].

Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» від 03 лютого 2015 року № 141-VIII визначає організацію, повноваження і порядок діяльності військово-цивільних адміністрацій, що утворюються як тимчасовий вимушений захід з елементами військової організації управління для забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі відсічі збройної агресії РФ, зокрема в районі проведення антитерористичної операції, що не має на меті зміни та/або скасування конституційно закріпленого права територіальних громад на місцеве самоврядування [8]. Цей закон визначає систему взаємодії між структурами, що забезпечують правопорядок, та органами цивільного й воєнного управління, що безпосередньо впливає на виконання поліцією своїх повноважень.

Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 є первинним правовим актом, що запустив механізм воєнного стану і безпосередньо визначив умови діяльності поліції у перші дні та тижні після початку повномасштабного вторгнення [9]. Він

набрав чинності з моменту його підписання Президентом та отримав подальше затвердження Верховною Радою України. З юридичної точки зору цей Указ є правовим актом підзаконного характеру, виданим на підставі та на виконання Конституції і Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 року № 181-р «Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні» є ключовим актом виконавчої влади у даній сфері. Цим Розпорядженням затверджено план запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні, який містить 28 пунктів різних заходів і встановлює відповідальні структури: Міністерства, інші органи, що залучаються до здійснення заходів правового режиму воєнного стану, разом із Службою безпеки, Службою зовнішньої розвідки, Управлінням державної охорони та органами місцевого самоврядування [10]. Серед відповідальних суб'єктів реалізації цього плану особлива роль відведена Міністерству внутрішніх справ та Національній поліції як правоохоронному органу, безпосередньо відповідальному за забезпечення публічної безпеки і порядку.

Закон України «Про оборону України» від 06 грудня 1991 року № 1932-ХІІ визначає засади державної політики у сфері оборони, повноваження органів державної влади та обов'язки підприємств, установ і організацій щодо забезпечення оборони України. Цей закон є важливим для визначення загального контексту функціонування правоохоронних органів у системі національної оборони і визначає роль поліції у виконанні завдань, пов'язаних із захистом державного суверенітету.

Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII встановлює засади та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз. Цей Закон є одним із

основних актів, що визначають місце та роль Національної поліції у загальній системі забезпечення національної безпеки держави. Зокрема, він встановлює систему координації різних суб'єктів забезпечення безпеки, серед яких поліція посідає одне з центральних місць у частині забезпечення внутрішньої безпеки.

Постанова Кабінету Міністрів України від 08 липня 2020 року № 573, якою затверджено Порядок здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан, є важливим підзаконним актом, що визначає конкретні процедурні аспекти реалізації режимних заходів. Для поліції цей документ є ключовим у частині практичного здійснення контролю за дотриманням комендантської години – одного з найбільш чутливих у правозастосовному відношенні інструментів правового режиму воєнного стану [19–20].

Щодо особливостей правового регулювання діяльності Національної поліції в умовах правового режиму воєнного стану, то починаючи з 24 лютого 2022 року прийнято низку спеціальних законів, що безпосередньо врегульовують різні аспекти поліцейської діяльності.

Закон України від 15 березня 2022 року № 2123-IX «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» [14] є першим спеціальним законодавчим актом у цій сфері, прийнятим вже після початку повномасштабного вторгнення. Цей Закон вніс суттєві зміни до базового Закону України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року № 580-VIII, зокрема щодо особливостей проходження поліцейської служби в умовах воєнного стану, порядку виконання поліцейськими наказів та розпоряджень, а також щодо підстав і порядку застосування заходів примусу. Зміни до Дисциплінарного статуту були спрямовані на спрощення та прискорення

дисциплінарних процедур в умовах воєнного часу, що є об'єктивно необхідним для ефективного функціонування поліції в надзвичайних умовах.

Закон України від 21 березня 2023 року № 3000-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо врегулювання окремих питань діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану» [15] здійснив комплексні зміни до кількох базових законодавчих актів. Зокрема, цим Законом введено відповідальність за порушення правил поведінки в умовах воєнного стану, уточнено склади правопорушень, пов'язаних із невиконанням законних вимог поліцейських, а також вдосконалено процесуальні механізми документування та розгляду справ про адміністративні правопорушення в умовах правового режиму воєнного стану. Для поліції цей Закон мав важливе практичне значення, оскільки конкретизував правові підстави для застосування поліцейських заходів у специфічних умовах воєнного часу.

Закон України від 20 серпня 2024 року № 3901-IX «Про внесення змін до Закону України "Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин" щодо деяких питань, пов'язаних із розшуком осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, зокрема під час дії в Україні воєнного стану» [16] є відносно новим актом, що врегульовує одну з найбільш болючих гуманітарних проблем, породжених збройним конфліктом. Цей Закон розширив повноваження поліції у сфері розшуку зниклих безвісти осіб, вдосконалив механізми міжвідомчої взаємодії та інформаційного обміну у цій сфері.

Закон України від 24 березня 2022 року № 2151-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо присвоєння спеціальних звань поліції під час дії воєнного стану» [17] врегулював особливості проходження служби та кар'єрного просування в поліції в умовах, коли традиційні процедури стали ускладненими або неможливими. Цей закон встановив спрощений порядок

присвоєння спеціальних звань, що є необхідним для підтримання боєздатності та керованості поліцейських підрозділів у кризових умовах.

Наказ МВС України від 29 серпня 2022 року № 535 «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» [18] є важливим відомчим нормативним актом, що регулює функціонування спеціалізованої облікової системи. Цей реєстр є ключовим інструментом поліцейської діяльності у гуманітарній сфері в умовах збройного конфлікту, забезпечуючи систематизований облік відомостей про зниклих безвісти та координацію пошукових зусиль.

Слід також відзначити, що Закон України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року № 580-VIII у своїй базовій редакції вже містив низку положень, застосовних в умовах воєнного стану, зокрема щодо особливостей несення служби в умовах надзвичайних ситуацій, порядку взаємодії поліції з іншими правоохоронними та силовими структурами. Після 24 лютого 2022 року цей Закон зазнав багатьох змін саме у частині повноважень поліції в умовах воєнного стану.

Міжнародні стандарти поліцейської діяльності в умовах збройного конфлікту

Правове регулювання діяльності поліції в умовах воєнного стану не може розглядатися у відриві від міжнародно-правового контексту. Україна як держава – член ООН та держава, що прагне до євроінтеграції, зобов'язана дотримуватися відповідних міжнародних стандартів навіть в умовах збройного конфлікту.

Основоположним документом у цій сфері є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ЄКПЛ), яка хоча й допускає відступ від окремих зобов'язань під час надзвичайного стану (стаття 15 ЄКПЛ), однак встановлює абсолютні права, від яких відступ неможливий за жодних обставин, – право на життя, заборона катувань, заборона рабства, жодного покарання без закону. Поліцейська діяльність навіть в умовах

воєнного стану має відповідати цим стандартам, що прямо вплинуло на формування українського законодавства у цій сфері.

Важливе значення для розуміння меж поліцейських повноважень мають Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку ООН 1979 року та Основні принципи застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку 1990 року (Гаванські принципи). Ці документи встановлюють стандарти щодо пропорційності, необхідності та законності застосування сили, що зберігають свою дію і в умовах збройного конфлікту.

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи CM/Rec(2012)10 про роль поліції в мультикультурному суспільстві, а також відповідні документи ОБСЄ у сфері демократичного поліцейського управління формують комплекс стандартів для сучасної поліцейської діяльності. Зокрема, вони акцентують на необхідності дотримання прав людини навіть в умовах підвищеного безпекового навантаження – вимога, що є особливо актуальною для поліцейських в умовах воєнного стану в Україні.

Міжнародне гуманітарне право, зокрема Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них, хоча й регулює насамперед відносини між комбатантами та питання захисту цивільних осіб під час збройних конфліктів, також певною мірою стосується діяльності правоохоронних органів у зонах конфліктів. Збереження поліцією функцій з підтримання публічного порядку та захисту цивільного населення на непідконтрольних або спірних територіях є важливим елементом забезпечення гуманітарного права.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, підписана у 2014 році, містить положення щодо реформування правоохоронних органів відповідно до стандартів ЄС, що впливає на нормативно-правову базу поліцейської діяльності. Хоча в умовах воєнного стану пріоритетними є питання безпеки, курс на євроінтеграцію обумовлює

необхідність збереження демократичних стандартів поліцейської діяльності навіть у кризових умовах.

Взаємодія Національної поліції з військовими адміністраціями в умовах воєнного стану

Одним із найважливіших і водночас найменш урегульованих аспектів правової основи поліцейської діяльності в умовах воєнного стану є взаємодія Національної поліції з військовими адміністраціями. Ця взаємодія є принципово новим явищем для сучасної адміністративно-правової системи України, оскільки інститут військових адміністрацій у формі, визначеній Законом «Про правовий режим воєнного стану» та Законом «Про місцеві державні адміністрації», набув широкого практичного застосування лише після 24 лютого 2022 року.

Правова основа взаємодії поліції з військовими адміністраціями визначається декількома групами нормативних актів. По-перше, статтею 4 та статтею 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», які встановлюють загальні засади взаємодії між поліцією, військовим командуванням та військовими адміністраціями. По-друге, Законом України «Про військово-цивільні адміністрації», який визначає організаційно-правову основу функціонування відповідних органів та їх координаційні функції. По-третє, Законом України «Про місцеві державні адміністрації», норми якого застосовуються субсидіарно у частині, що не суперечить умовам воєнного часу.

Важливою особливістю взаємодії є те, що військові адміністрації (обласні та районні) наділяються широкими повноваженнями у сфері забезпечення публічного порядку та безпеки, що певною мірою перетинається з компетенцією поліції. Зокрема, голови військових адміністрацій можуть надавати завдання поліцейським підрозділам з питань забезпечення правового режиму воєнного стану, введення та контролю за дотриманням комендантської години, проведення заходів з цивільного

захисту населення.

Практика функціонування в умовах воєнного стану виявила низку проблем у взаємодії поліції та військових адміністрацій. Перша з них – розмежування компетенції та уникнення дублювання функцій. В умовах, коли військова адміністрація як орган публічного управління загального характеру та поліція як спеціалізований правоохоронний орган здійснюють свої повноваження на одній території, можуть виникати колізії у визначенні відповідальності за конкретні напрямки роботи.

Друга проблема – вертикаль підпорядкування. Поліція є органом центральної виконавчої влади, підпорядкованим Міністерству внутрішніх справ та Кабінету Міністрів України, тоді як військові адміністрації є органами, безпосередньо підконтрольними Президенту України як Верховному Головнокомандувачу. У критичних ситуаціях це може породжувати суперечності у виконанні оперативних завдань.

Вирішенню зазначених проблем сприяло прийняття низки підзаконних нормативних актів, що визначили конкретні механізми взаємодії. Зокрема, відповідні порядки взаємодії та спільні інструкції розробляли МВС України разом із Офісом Президента України та штабами відповідних військових адміністрацій. Проте на сьогодні ця сфера залишається такою, що потребує подальшого системного правового врегулювання.

Практичний аспект взаємодії поліції з військовими адміністраціями охоплює декілька ключових напрямків: участь поліцейських у забезпеченні режиму комендантської години, проведення спільних контрольних заходів, участь у евакуаційних операціях, охорона критичної інфраструктури, збирання та обмін оперативною інформацією. Кожен з цих напрямків потребує чіткої правової регламентації, яка в умовах динамічного розвитку ситуації часто не встигає за практичними потребами.

Систематизація нормативно-правової бази

Отже, згідно з чинним законодавством основними нормативними

актами, що регулюють правовий режим воєнного стану та діяльність Національної поліції після 24 лютого 2022 року є:

Конституція України від 28.06.1996 р., зокрема статті 3, 17, 19, 36, 64, п. 9 ст. 85, п. 19–20 ст. 106;

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII;

Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 р. № 1932-XII;

Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII;

Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII (зі змінами);

Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» від 03.02.2015 № 141-VIII;

Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022;

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 181-р.;

Указ Президента України «Про загальну мобілізацію» від 24.02.2022 № 65/2022 та інші законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти;

Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Щодо надзвичайних заходів із забезпечення державного суверенітету і незалежності України та введення воєнного стану в Україні» від 26.11.2018 № 0012525-18;

Порядок здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 № 573;

Закон України від 15.03.2022 № 2123-IX «Про внесення змін до законів

України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України»;

Закон України від 21.03.2023 № 3000-IX «Про внесення змін до КУпАП, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо врегулювання окремих питань діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану»;

Закон України від 20.08.2024 № 3901-IX «Про внесення змін до Закону України "Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин"»;

Закон України від 24.03.2022 № 2151-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо присвоєння спеціальних звань поліції під час дії воєнного стану»;

Наказ МВС України від 29.08.2022 № 535 «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» [4–20].

Дані нормативно-правові акти є важливими для забезпечення поліцейськими безпеки в державі. Зміни, що наступили внаслідок прийняття вищезазначених законів, регулюють як зовнішню (правову), так і внутрішню (організаційну) діяльність поліції. Водночас необхідно відзначити, що система нормативно-правових актів продовжує розвиватися і доповнюватися відповідно до мінливих умов збройного конфлікту.

Отже, проведений аналіз нормативно-правової бази діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану дозволяє зробити наступні висновки. Правове регулювання діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану утворює розгалужену ієрархічну систему, що охоплює конституційні засади, спеціальне законодавство про воєнний стан, базовий закон про поліцію та численні спеціальні закони і підзаконні акти, прийняті після початку повномасштабного вторгнення. Конституційні засади відіграють роль незмінного фундаменту всієї системи правового

регулювання. Навіть в умовах воєнного стану поліцейська діяльність має здійснюватися у відповідності до конституційних вимог щодо законності, пропорційності та поваги до основоположних прав людини. міжнародно-правовий вимір поліцейської діяльності набуває особливого значення в умовах збройного конфлікту.

Дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини не лише є міжнародно-правовим зобов'язанням України, але й формує важливий аспект легітимності поліцейської діяльності в очах як українського суспільства, так і міжнародної спільноти.

Взаємодія поліції з військовими адміністраціями, будучи принципово новим явищем для вітчизняної адміністративно-правової системи, потребує подальшого системного нормативного врегулювання. Практика функціонування виявила прогалини та суперечності в чинному законодавстві, що вимагає відповідних законодавчих рішень. Законодавство у сфері поліцейської діяльності в умовах воєнного стану продовжує активно розвиватися і доповнюватися, що є об'єктивним відображенням динаміки збройного конфлікту і поступового набуття Україною практичного досвіду організації публічного управління в умовах надзвичайних режимів.

1.3. Національна поліція у системі суб'єктів забезпечення заходів воєнного стану

Будь які процеси дестабілізації у суспільстві завжди відображаються на економічній, соціально-правовій, політичній сферах життя. Проте одним із найважливіших складових є забезпечення публічної безпеки та порядку. Зокрема, повномасштабне вторгнення, воєнні дії на території України призвели до багатьох негативних наслідків таких як збільшення незаконного обігу наркотиків і зброї, колабораційна діяльність, сексуальні злочини тощо.

Повномасштабна агресія та введення воєнного стану в Україні призвели і до поглиблення соціальних протиріч. У цій ситуації стає питання забезпечення національної безпеки, для чого необхідні ефективні заходи, що реалізуються, зокрема, поліцією в межах її повноважень. Публічна безпека та порядок є одним із елементів забезпечення національної безпеки України, що, відповідно до законодавства, покладена на підрозділи Національної поліції України. Саме тому на сьогодні важливим є дослідження ролі поліції та її діяльності серед суб'єктів, що забезпечують публічну безпеку та порядок в державі під час війни.

Питанням забезпечення Національною поліцією правового режиму воєнного стану були дослідження багатьох вітчизняних науковців. Так, О. І. Безпалова, К. О. Чишко, А. С. Бахаєва, В. С. Макаренко, досліджували адміністративну діяльність поліції в умовах воєнного стану. С. Г. Братель вивчав питання Національної поліції як суб'єкта забезпечення національної безпеки. О. С. Форостян вивчав адміністративно-правове регулювання діяльності Національної поліції України в умовах дії правового режиму воєнного стану. В. Й. Пашинський та Д. Б. Ступак досліджували адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні. При цьому є потреба актуалізації наявних теоретичних доробок сфери діяльності органів Національної поліції в системі суб'єктів забезпечення публічної безпеки і порядку в аспекті повномасштабної війни в Україні тощо.

Аналізуючи наукові доробки з питань діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану, варто відзначити ключові позиції провідних українських вчених.

Зокерма, О. І. Безпалова у своїх дослідженнях визначає адміністративну діяльність поліції в умовах воєнного стану як особливий вид публічно-владної діяльності, спрямованої на захист конституційного ладу, забезпечення публічної безпеки та порядку з урахуванням специфічних умов

воєнного часу, та наголошує на необхідності чіткого розмежування повноважень між поліцією та військовими органами задля запобігання дублювання функцій і підвищення ефективності публічного управління у кризових умовах [27].

Зі свого боку, О. С. Форостян у дисертаційному дослідженні обґрунтовує потребу у формуванні спеціального правового механізму, що поєднував би стандарти правоохоронної діяльності мирного часу з вимогами до ефективності виконання завдань в екстремальних умовах, визначаючи пріоритетом збереження балансу між оперативністю реагування та дотриманням гарантій прав людини [28].

В. Й. Пашинський та Д. Б. Ступак стверджують, що адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану передбачає комплекс спеціальних заходів впливу, реалізація яких потребує особливої координації між усіма суб'єктами сектору безпеки і оборони, а також чіткого законодавчого закріплення взаємодії між ними [29].

Натомість, С. Г. Братель, досліджуючи Національну поліцію як суб'єкт забезпечення національної безпеки, підкреслює, що поліція є єдиним правоохоронним органом, який зберігає цивільну природу своєї діяльності навіть в умовах воєнного стану, що принципово відрізняє її від військових формувань і зумовлює особливості правового регулювання її повноважень [30]. Саме ця природа поліцейської діяльності обумовлює необхідність збереження правозахисних механізмів навіть за умов суттєвого розширення повноважень.

Правовий режим воєнного стану в Україні забезпечується багатьма суб'єктами органів державної влади різних рівнів та органами місцевого самоврядування. Процес забезпечення правового режиму воєнного стану складний та багатогранний, адже він охоплює значну кількість заходів в різних сферах: мобілізація ресурсів для захисту цивільного населення та протидія внутрішнім загрозам; для забезпечення ефективності усіх

необхідних заходів необхідна велика кількість людських та матеріальних ресурсів; балансування між необхідністю забезпечення національної безпеки та дотриманням прав і свобод людини (враховуючи обмеження, що накладаються законодавством); координація дій різних державних органів та структур, що вимагає чіткого розподілу відповідальності та ефективної комунікації суб'єктів забезпечення правового режиму воєнного стану. Варто зазначити, що такий об'єм соціально-правових заходів забезпечується цілою системою уповноважених законом суб'єктів. Уповноважені підрозділи Національної поліції є одним із суб'єктів забезпечення заходів правового режиму воєнного стану.

Так, згідно статті 12 Закону України «Про національну безпеку України» до складу сектору безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику [21].

Конституційні засади діяльності Національної поліції в системі суб'єктів забезпечення заходів правового режиму воєнного стану мають принципове значення для розуміння правової природи та меж повноважень поліцейських органів. Відповідно до статті 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою

всього Українського народу, а забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави [31].

Ця норма безпосередньо встановлює конституційний обов'язок правоохоронних органів, у тому числі Національної поліції, брати участь у захисті державного суверенітету. Стаття 3 Конституції України проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю; відповідно, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, що є орієнтиром для поліцейської діяльності навіть під час воєнного стану [31]. Принцип верховенства права, закріплений у статті 8 Конституції України, є основоположним при реалізації поліцією своїх повноважень в умовах воєнного стану, що означає: будь-які обмеження прав громадян повинні бути чітко передбачені законом і не можуть виходити за межі абсолютно необхідного. Стаття 19 Конституції України зобов'язує органи державної влади, у тому числі поліцію, діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [31]. Вказана норма є ключовим конституційним орієнтиром для поліцейської діяльності в умовах воєнного стану. Стаття 64 Конституції України передбачає можливість обмеження конституційних прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, проте встановлює перелік прав, що не можуть бути обмежені за жодних обставин [31].

Така правова конструкція є гарантом від свавілля навіть у надзвичайних умовах і визначає правові рамки, в яких Національна поліція може розширювати свої повноваження.

Отже поліція є одним із органів державної влади на який покладено обов'язки щодо забезпечення правового режиму воєнного стану. Діяльність та повноваження Національної поліції з початком повномасштабного

вторгнення зазнали змін, адже починаючи з 24 лютого 2022 року перед Національною поліцією постає значна кількість нових, специфічних завдань з якими поліцейські раніше не стикалися у своїй роботі. Зауважимо, що з початку 2014 року поліцейські залучались до антитерористичної операції у складі підрозділів поліції особливого призначення проте умови сьогодення вимагають від поліцейських розширення повноважень для забезпечення виконання завдань, що стоять перед Національною поліцією. Крім того, органи Національної поліції є органом державної влади, які згідно законодавства не припиняють свою діяльність в умовах воєнного стану.

Так, згідно статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» у період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Рахункової палати, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність [6]. Тобто можемо зробити висновок що Національна поліція є важливим суб'єктом забезпечення правового режиму воєнного стану.

Правове регулювання діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану не може розглядатися у відриві від міжнародних стандартів правоохоронної діяльності, дотримання яких є обов'язком України як держави – учасниці відповідних конвенцій та члена міжнародних організацій. Ключовим міжнародним документом у цій сфері є Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 34/169 від 17 грудня 1979 року, який закріплює базові принципи діяльності поліції: захист людської гідності, дотримання та захист прав людини, використання сили лише у разі крайньої необхідності та у мінімально необхідних межах [32].

Основні принципи застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, прийняті на Восьмому Конгресі ООН із запобігання злочинності та поведження з правопорушниками (Гавана, 1990), встановлюють, що застосування сили є виправданим лише за наявності реальної загрози і має відповідати принципам необхідності та пропорційності навіть у ситуаціях збройного конфлікту [33]. Стаття 4 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року допускає відступ держав від зобов'язань за Пактом під час надзвичайного положення, що загрожує існуванню нації, проте лише за умови офіційного проголошення такого стану та за збереження абсолютних прав – заборони катувань, рабства та ретроактивного покарання [34].

Стаття 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року також допускає відступ від гарантій Конвенції у разі надзвичайного стану, що загрожує існуванню нації, у межах, суворо необхідних на вимогу становища [35]. Рекомендація Rec(2001)10 Комітету Міністрів Ради Європи щодо Європейського кодексу поліцейської етики закріплює стандарти організації, управління та підзвітності поліції, підкреслюючи, що поліція навіть в умовах кризи має залишатися цивільним органом, підпорядкованим демократичному контролю [36]. Дотримання цих стандартів Національною поліцією України в умовах воєнного стану є не лише міжнародно-правовим зобов'язанням, але й важливим елементом збереження довіри суспільства до правоохоронних органів.

Варто зазначити, що у 2022 році були внесені ряд змін до повноважень поліцейських, що зазначенні в Законі України «Про Національну поліцію», тому розглянемо ці зміни.

Законом України від 15.03.2022 «Про внесення змін до законів України "Про Національну поліцію" та "Про Дисциплінарний статут Національної поліції України" з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» були внесені наступні зміни:

1) поліцейським дали право за письмовим запитом безоплатно одержувати від державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб державної форми власності інформацію, необхідну для виконання визначених завдань та повноважень поліції, у тому числі стосовно військовополонених, у вигляді та у формі, що зазначені в такому запиті. Суб'єкти, яким адресовано відповідний запит, зобов'язані протягом трьох днів, а в разі неможливості – не пізніше 10-денного строку з дня отримання запиту, надати відповідну інформацію або повідомити про причини, що перешкоджають її наданню;

2) статтю 23 «Основні повноваження поліції» Закону України «Про Національну поліцію» доповнили пунктами 36-46;

3) статтю 40 «Застосування технічних приладів, технічних засобів та спеціалізованого програмного забезпечення» викладено в новій редакції, відповідно до якої поліція для виконання покладених на неї завдань та здійснення повноважень, визначених законом, може застосовувати такі технічні прилади, технічні засоби та спеціалізоване програмне забезпечення: (фото- і відеотехніку, у тому числі техніку, що працює в автоматичному режимі, технічні прилади та технічні засоби з виявлення та/або фіксації правопорушень; технічні прилади та технічні засоби з виявлення радіаційних, хімічних, біологічних та ядерних загроз; безпілотні літальні апарати та спеціальні технічні засоби протидії їх застосуванню; спеціальні технічні засоби перевірки на наявність стану алкогольного сп'яніння; спеціалізоване програмне забезпечення для здійснення аналітичної обробки фото- і відеоінформації, у тому числі для встановлення осіб та номерних знаків транспортних засобів) [24; 14].

Розширення переліку технічних засобів, що можуть застосовуватися Національною поліцією, має важливе практичне значення в умовах збройного конфлікту. Включення до законодавчого переліку безпілотних літальних апаратів та спеціальних технічних засобів протидії їх застосуванню

є відповіддю на нові виклики, пов'язані з використанням БПЛА для розвідки та терористичної діяльності. Як зазначають Чишко К.О. та Бахаєва А.С., запровадження нових технічних засобів у поліцейську практику вимагає не лише законодавчого оформлення, але й відповідної підготовки особового складу та розроблення детальних регламентів застосування, що забезпечило б баланс між оперативною ефективністю та захистом прав громадян [27]. Спеціалізоване програмне забезпечення для аналітичної обробки фото- і відеоінформації, у тому числі засоби ідентифікації осіб та транспортних засобів, відкриває суттєво нові можливості для поліцейської діяльності, однак водночас порушує питання захисту персональних даних та приватності, що вимагає чіткого правового регулювання. Використання поліцією технічних приладів, що перебувають у чужому володінні, є нетиповим розширенням оперативних можливостей, яке виправдане умовами воєнного стану і потребує подальшого законодавчого врегулювання в частині порядку оформлення, строків використання та гарантій захисту власників такого майна.

Поліція тепер може використовувати інформацію, отриману за допомогою фото- і відеотехніки, технічних приладів та технічних засобів, що перебувають у чужому володінні.

Вказаним нормативним актом також закріплено норму, що під час дії воєнного стану, у разі необхідності відбиття нападу, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського або іншої особи, а також усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір поліцейському, поліцейський має право використати підручні засоби [2]. Варто зазначити, що законодавцем також внесені зміни до статті 57 та 90-1 Закону України «Про Національну поліцію», а саме під час дії воєнного стану атестування поліцейських не проводиться та під час дії воєнного стану громадський контроль за діяльністю поліції, визначений статтями 86-88 та 90 цього Закону, не

здійснюється [14].

Також Законом України № 3633-IX від 11.04.2024 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» доповнено статтю 32 Закону України «Про Національну поліцію», яка зазначає, що у період дії воєнного стану та/або під час мобілізації (крім цільової) поліцейський має право вимагати в особи чоловічої статі віком від 18 до 60 років пред'явлення нею військово-облікового документа разом з документом, що посвідчує особу, у спосіб, який дає можливість поліцейському прочитати та зафіксувати дані, що містяться в документах. Поліція отримала можливість здійснювати перевірку документів та фіксувати дані, що містяться в документах, якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка самовільно залишила місце для утримання військовополонених [25].

Надання поліцейським повноважень щодо перевірки військово-облікових документів є важливою новелою, що відображає специфіку функціонування правоохоронних органів в умовах загальної мобілізації. Разом з тим, така норма стала предметом дискусії в правовій науці щодо меж поліцейського втручання у сферу приватності та недискримінаційного підходу. А. С. Бахаєва та В. С. Макаренко звертають увагу на те, що реалізація цих повноважень має здійснюватися з дотриманням принципу недискримінації на основі об'єктивних критеріїв, а не виключно зовнішніх ознак особи, що відповідає положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та статті 24 Конституції України щодо рівності усіх перед законом [27]. Право поліції фіксувати дані осіб з ознаками, схожими на ознаки осіб, що самовільно залишили місця утримання військовополонених, є принципово новим повноваженням, яке виникло виключно внаслідок збройного конфлікту і не мало аналогів у попередній практиці поліцейської діяльності України. Така норма зумовлена реальними потребами воєнного

часу і відповідає міжнародній практиці правоохоронної діяльності в умовах збройних конфліктів, зокрема нормам міжнародного гуманітарного права щодо поводження з військовополоненими та забезпечення контролю за їх утриманням.

Також зміни були внесені і до Дисциплінарного статуту Національної поліції України. Зокрема, була встановлена нова процедура проведення службового розслідування на час дії воєнного стану, а саме:

1) правила розслідування (службове розслідування проводиться у формі письмового провадження; може проводитися як дисциплінарною комісією, так і однією особою, зокрема уповноваженим керівником (щодо керівників та заступників керівника НП – лише дисциплінарна комісія; має бути проведено протягом 15 днів (строк може бути продовжено ще на 15 днів);

2) відсторонення поліцейського (у період дії воєнного стану на поліцейського, щодо якого здійснюється розслідування, може бути покладено тимчасове виконання обов'язків за іншою посадою, залежно від тяжкості дисциплінарного проступку та можливості виконання поліцейським своїх повноважень за іншою посадою впливати на хід розслідування (нагрудний знак, спеціальні засоби та зброя не вилучаються));

3) особливості застосування дисциплінарних стягнень (дисциплінарні проступки, пов'язані з перебуванням поліцейського на службі у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також з залишенням місця несення служби без поважних причин, не можуть вважатись незначними; протягом 10 днів з дня підписання наказу про дисциплінарну відповідальність особа, яка це зробила, має право пом'якшити або застосувати суворіше дисциплінарне стягнення, або звільнити від відповідальності, якщо для цього будуть підстави; у разі застосування до поліцейського інших заходів дисциплінарного впливу, не пов'язаних із застосуванням дисциплінарного стягнення, прямий керівник посадової

особи, яка призначила службове розслідування, має право переглянути це рішення шляхом видання наказу про притягнення цього поліцейського до дисциплінарної відповідальності;

4) оскарження поліцейським наказу про дисциплінарне стягнення (поліцейський має право протягом 3 днів звернутися до прямого керівника з рапортом про перегляд або скасування дисциплінарного стягнення (якщо це стосується звільнення з посади чи зі служби – то протягом 5 днів, але не пізніше видання наказу по особовому складу про виконання такого стягнення); розгляд рапорту здійснюється протягом 7 днів шляхом перевірки аргументів поліцейського (відповідь надсилається за тими ж правилами, що й наказ про дисциплінарне стягнення); протягом 15 днів з дня ознайомлення поліцейського з наказом він може оскаржити його до адміністративного суду) [26].

Аналіз змін до Дисциплінарного статуту Національної поліції України в умовах воєнного стану свідчить про прагнення законодавця забезпечити баланс між оперативністю вирішення дисциплінарних питань та дотриманням гарантій справедливого провадження. Спрощення процедур службового розслідування є виправданим з огляду на особливі умови діяльності поліцейських в зоні воєнних дій та на підконтрольних територіях. Водночас, як слушно зазначає Форостян О.С., будь-яке спрощення дисциплінарних процедур несе ризик порушення прав поліцейського на справедливий розгляд справи, тому законодавець цілком обґрунтовано зберіг можливість оскарження дисциплінарних стягнень до адміністративного суду навіть в умовах воєнного стану [28].

Збереження права на судове оскарження є важливою конституційно-правовою гарантією, що відповідає положенням статті 55 Конституції України щодо права кожного на судовий захист. Скорочені строки оскарження дисциплінарних стягнень є нормою, що відображає необхідність оперативного вирішення кадрових питань в умовах воєнного часу. Введена

норма про неможливість кваліфікувати появу на службі у стані сп'яніння або самовільне залишення місця несення служби як незначний проступок відповідає підвищеним вимогам до дисципліни та відповідальності поліцейських в умовах воєнного стану, коли порушення службової дисципліни може мати безпосередні наслідки як для повноцінного виконання своїх службових повноважень так і для іміджу поліцейського..

Також, в умовах воєнного стану поліцейські залучаються до виконання завдань із підтримання публічної безпеки і порядку під час комендантської години. Така діяльність здійснюється відповідно до Порядку здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 р. № 573 [20].

Таким чином, проведений аналіз нормативно-правового регулювання діяльності Національної поліції в системі суб'єктів забезпечення заходів правового режиму воєнного стану дозволяє зробити висновок, що зміни до законодавства, внесені з початком повномасштабного вторгнення, мають системний характер і спрямовані на адаптацію правоохоронної діяльності до умов збройного конфлікту. Ці зміни торкаються як розширення повноважень поліції у сфері застосування технічних засобів, контролю за дотриманням режиму воєнного стану та комендантської години, так і трансформації дисциплінарної системи всередині самого відомства. Конституційні засади та міжнародні стандарти правоохоронної діяльності при цьому виступають системоутворюючими чинниками, що визначають зміст та межі допустимих змін. Національна поліція в цій системі займає унікальне місце: зберігаючи цивільний характер своєї діяльності, вона водночас бере активну участь у реалізації заходів воєнного часу поряд із військовими формуваннями, здійснюючи публічну безпекову функцію в інтересах усього суспільства. На думку С. Г. Братель, саме дуальний характер функцій поліції – поєднання

цивільної правоохоронної природи з фактичним виконанням завдань воєнного часу – є визначальною рисою її статусу в умовах збройного конфлікту та потребує подальшого наукового опрацювання і законодавчого врегулювання [30].

Подальший розвиток законодавства у цій сфері потребує урахування як реалій збройного конфлікту, так і необхідності повернення до повноцінного режиму правової держави та відновлення усіх механізмів демократичного контролю за правоохоронними органами після завершення воєнного стану.

1.4 Міжнародні та зарубіжні стандарти діяльності поліцейських інституцій в умовах дії надзвичайних правових режимів

Сучасний розвиток міжнародного права та порівняльного правознавства зумовлює нагальну потребу у системному осмисленні тих нормативних стандартів, які регулюють діяльність поліцейських інституцій в умовах дії надзвичайних правових режимів. Глобалізація загроз публічній безпеці, зростання кількості збройних конфліктів неміжнародного характеру, терористичних актів, масштабних природних та техногенних катастроф, а також гібридних форм дестабілізації державного порядку актуалізують питання про те, яким чином правові системи різних держав та міжнародне співтовариство загалом формують вимоги до поведінки правоохоронних органів у критичних ситуаціях, що відхиляються від звичайного конституційного порядку. Особливої гостроти ця проблематика набуває у контексті пошуку оптимального балансу між ефективним забезпеченням громадського порядку і державної безпеки, з одного боку, та недоторканністю фундаментальних прав і свобод людини – з іншого, адже саме у надзвичайних умовах ризик надмірного застосування сили та

зловживання владними повноваженнями досягає найвищого рівня.

Дослідження міжнародних та зарубіжних стандартів діяльності поліцейських інституцій в умовах надзвичайних правових режимів має не лише теоретичне, а й безпосередньо прикладне значення для держав, які перебувають у процесі реформування правоохоронної системи або зіштовхуються із реальними викликами надзвичайного характеру. Аналіз досвіду зарубіжних країн і міжнародних стандартів дозволяє виявити як найкращі практики у сфері правового регулювання поліцейської діяльності в кризових умовах, так і типові недоліки, що призводять до порушень прав людини, ескалації насильства або делегітимізації державних інституцій. Особливе місце у цьому контексті посідають універсальні та регіональні міжнародно-правові акти, зокрема Загальна декларація прав людини 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року, Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН у 1979 році, а також Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку 1990 року, які утворюють нормативний каркас для оцінки правомірності дій поліції за будь-яких умов, включаючи надзвичайні.

Концептуальною основою для аналізу означеної проблематики слугує доктрина «відступу від зобов'язань» або «дерогації», закріплена у статті 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статті 15 Європейської конвенції про захист прав людини, яка дозволяє державам-учасницям у разі надзвичайного становища, що загрожує існуванню нації, вживати заходів, що відступають від їхніх зобов'язань за відповідними договорами, однак лише тією мірою, якою цього вимагає гострота

становища, і за умови, що такі заходи не є несумісними з іншими їхніми зобов'язаннями за міжнародним правом та не тягнуть за собою дискримінації. Водночас доктрина «недерогованих прав» визначає той абсолютний мінімум гарантій, від дотримання яких держава не може відступити за жодних обставин, що безпосередньо визначає межі поліцейських повноважень навіть у найбільш екстремальних ситуаціях. Принципи необхідності, пропорційності, законності та підзвітності набувають у цьому контексті особливого нормативного навантаження, виступаючи критеріями оцінки правомірності поліцейської діяльності відповідно до міжнародних стандартів.

Зарубіжний досвід правового регулювання надзвичайних правових режимів демонструє значну різноманітність підходів до визначення обсягу поліцейських повноважень, порядку їх реалізації та механізмів контролю.

У державах із розвиненою правовою традицією, зокрема у Франції, Великій Британії, Федеративній Республіці Німеччина, Іспанії та Сполучених Штатах Америки, сформовано спеціальне законодавство про надзвичайний стан або про реагування на кризові ситуації, яке, з одного боку, наділяє правоохоронні органи розширеними повноваженнями щодо обмеження свободи пересування, проведення обшуків, затримання осіб та застосування спеціальних засобів, а з іншого – встановлює процедурні гарантії, що унеможливають або суттєво обмежують зловживання такими повноваженнями. Показовим є те, що у більшості демократичних держав навіть в умовах дії надзвичайних правових режимів зберігаються основні стандарти судового контролю за законністю дій поліції, функціонують незалежні органи з розгляду скарг на неправомірну поведінку правоохоронців, а парламентський нагляд за виконавчою владою не припиняється. Натомість у державах із нестійкими демократичними інститутами або авторитарними тенденціями запровадження надзвичайного стану нерідко слугує інструментом розширення поліцейських повноважень

без належних процедурних гарантій та механізмів підзвітності, що супроводжується системними порушеннями прав людини.

Для України вивчення міжнародних та зарубіжних стандартів діяльності поліцейських інституцій в умовах надзвичайних правових режимів набуває виняткової актуальності в контексті повномасштабного збройного вторгнення РФ, яке обумовило запровадження воєнного стану та визначило принципово нові умови для функціонування Національної поліції, інших правоохоронних органів, а також усієї системи публічного управління. В умовах реального збройного конфлікту поліція виконує не лише традиційні завдання охорони публічного порядку і протидії злочинності, а й цілу низку специфічних функцій, пов'язаних із евакуацією цивільного населення, охороною критичної інфраструктури, взаємодією зі збройними силами та іншими силовими структурами, документуванням воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Водночас міжнародне гуманітарне право, яке набуває значення основного правового регулятора відносин у зоні активних бойових дій поряд із нормами внутрішнього законодавства про воєнний стан, також встановлює певні стандарти для правоохоронної діяльності, зокрема щодо поведінки з цивільним населенням та особами, які перебувають під захистом. Таким чином, дослідження міжнародних та зарубіжних стандартів діяльності поліцейських інституцій в умовах дії надзвичайних правових режимів становить самостійний і надзвичайно важливий напрям наукового пошуку, що перебуває на перетині міжнародного публічного права, конституційного права, адміністративного права та поліцейського права. Системне вивчення відповідної нормативно-правової бази, практики міжнародних судових і квазісудових органів, а також порівняльного досвіду зарубіжних держав дозволяє сформулювати науково обґрунтовані висновки щодо оптимальних моделей правового регулювання поліцейської діяльності в кризових умовах і виробити практичні рекомендації щодо вдосконалення вітчизняного

законодавства з урахуванням міжнародних зобов'язань України та найкращих світових практик у цій сфері.

Так, А. М. Клочко, зазначає, що сьогочасні вимоги до поліції передбачають доволі високий рівень професіоналізму, що ґрунтується на етичності, відповідальності й сумлінності поліцейських службовців. Лише така поліція, як показує міжнародний досвід, може належним чином здійснювати покладені на неї повноваження. Водночас слід зазначити, що міжнародні стандарти роботи поліції характеризують якість функціонування органів правопорядку. Їх упровадження, як показує міжнародний досвід, підвищує якість і ефективність діяльності поліції. Водночас міжнародноправові стандарти діяльності поліції дають змогу врахувати сукупність факторів, що впливають на поведінку професіонала, і розробити технологію формування гідного здійснення службової діяльності та поведінки відповідно до професійних і громадянських обов'язків, відповідально й етично. Тому запозичення й інтеграція зазначених стандартів у діяльність національних правоохоронних органів є першочерговим завданням, що ставиться перед державою [179]

Зі свого боку, А. Є. Краковська та С. В. Нечитайло, досліджуючи міжнародну практику діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану, а саме притягнення за порушення комендантської години, зазначили наступне: важливим є висвітлення питання, що стосується можливості притягнення до адміністративної відповідальності за порушення комендантської години в окремих місцевостях, де введено правовий режим воєнного стану. У контексті висвітлення згаданого питання необхідно звернути увагу на зарубіжний досвід. Більшість законів США, що стосуються комендантської години, передбачають настання юридичної відповідальності у випадку її порушення малолітніми та неповнолітніми фізичними особами (тобто особами, які не досягнули вісімнадцятирічного віку). Відповідно до положень Розділу VIII Кодексу законів міста Річмонд, штат Вірджинія,

комендантська година запроваджена з 23 години 00 хвилин до 05 години 00 хвилин для фізичних осіб, які не досягнули вісімнадцятирічного віку. Метою запровадження комендантської години для відповідної категорії осіб є захист малолітніх та неповнолітніх, інших громадян та осіб, що на законних підставах перебувають на території міста, від небезпеки правопорушень, які трапляються на тротуарах, вулицях, у громадських місцях загалом; зменшення кількості діянь, що є кримінально протиправними та вчиняються малолітніми й неповнолітніми; а також сприяння та посилення батьківського контролю. У випадку порушення комендантської години на підставі судового рішення на винну особу накладається штраф у розмірі не більш ніж 500 доларів США та обов'язкове виконання громадських робіт строком 20 годин [137; 139, с. 4]. Згідно з положеннями статті 54-414 Кодексу законів міста Новий Орлеан, штат Луїзіана, встановлюється комендантська година для фізичних осіб, які не досягнули вісімнадцятирічного віку: з 06 години 00 хвилин до 15 години 15 хвилин у будь-який день, коли неповнолітня чи малолітня особа має знаходитись у шкільному навчальному закладі; з 21 години 00 хвилин до 06 години 00 хвилин у неділю, понеділок, вівторок, середу, четвер з 1 червня до 31 серпня; з 20 години 00 хвилин до 06 години 00 хвилин у неділю, понеділок, вівторок, середу, четвер з 1 вересня до 31 травня; з 23 години 00 хвилин до 06 години 00 хвилин у п'ятницю та суботу; з 20 години 00 хвилин до 06 години 00 хвилин у будь-який день тижня на деяких вулицях. На винного за рішенням суду накладається штраф у розмірі не більш ніж 500 доларів США [137; 139, с. 4].

Враховуючи викладене вище, слід резюмувати, що в США на законодавчому рівні встановлюється юридична відповідальність за порушення комендантської години. Проте слід зауважити, що вона встановлюється виключно для осіб, які не досягнули вісімнадцятирічного віку. В Україні ж комендантська година згідно з пунктом п'ятим частини першої статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»

запроваджується у випадку введення воєнного стану і при цьому не конкретизує суб'єкт такого правопорушення. Закордонний досвід може стати в нагоді на шляху до запровадження правової норми, яка б регулювала питання можливості притягнення до адміністративної відповідальності у випадку порушення комендантської години, в тому числі й неповнолітніх осіб [137; 139, с. 4-5].

Сучасна поліцейська система Франції являє собою складний апарат. Більшість функцій у сфері гарантування публічної безпеки і порядку виконує жандармерія. Адміністративна поліція займається попередженням правопорушень і виконує інші профілактичні функції. Повноваження поліції Французької республіки у сфері гарантування публічної безпеки і порядку визначено Законом Франції «Про посилення безпеки і захисту свободи особи» від 1981 р. [182, с. 602].

У Великобританії законодавство в досліджуваній сфері представлено Законом Сполученого Королівства «Про поліцію» від 1996 р. У діяльності британської поліції домінує функція гарантування публічної безпеки, а функції з охорони громадського порядку виконує кожний поліцейський незалежно від звання і посади [181, с. 158].

У Королівстві Бельгія, як і в більшості країн Європейського Союзу, утворюється спеціальний відділ поліції – адміністративна поліція, до основних завдань якої належить гарантування та підтримання публічної безпеки і порядку. У Португальській Республіці з метою охорони публічної безпеки утворюється поліція публічної безпеки, яка функціонує відповідно до Закону «Про організацію поліції публічної безпеки» від 2007 р. Згідно зі ст. 1 цього Закону, місія поліції публічної безпеки полягає в забезпеченні демократичної законності, внутрішньої безпеки та прав громадян відповідно до Конституції і законів. Характерно, що поліція публічної безпеки підзвітна члену уряду, який відповідає за внутрішню адміністрацію, а організація цієї поліції є єдиною на всій території держави [181, с. 202].

Досвід Бельгії та Португалії свідчить про те, що інституційна підзвітність поліцейських структур органам виконавчої влади, відповідальним за внутрішню адміністрацію, є поширеною практикою в державах континентальної Європи і слугує одним із механізмів забезпечення дотримання стандартів законності у поліцейській діяльності, зокрема в умовах надзвичайних правових режимів. Водночас ефективність такої моделі підзвітності значною мірою залежить від якості законодавчого регулювання, що підтверджується також досвідом держав Центральної та Східної Європи, котрі пройшли шлях трансформації правоохоронних систем після розпаду соціалістичного табору та виробили власне розуміння стандартів поліцейської діяльності у сфері публічної безпеки.

Основними завданнями поліції Польщі у сфері гарантування публічної безпеки і порядку, відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону Республіки Польща «Про поліцію» від 6 квітня 1996 р., є: 1) охорона життя та здоров'я людей, а також майна від протиправних посягань, що загрожують цим благам; 2) охорона безпеки та публічного порядку, зокрема забезпечення спокою в публічних місцях, а також у засобах публічного транспорту та публічного сполучення, у дорожньому русі та на водоймах, призначених для загального користування; 3) ініціювання й організація заходів, що мають на меті запобігання вчиненню злочинів і проступків, а також криміногенним явищам, співпраця в цій галузі з органами державної влади та місцевого самоврядування, а також громадськими організаціями тощо [181, с. 358].

На основі аналізу міжнародних та зарубіжних стандартів діяльності поліцейських інституцій в умовах надзвичайних правових режимів можна сформулювати низку наукових пропозицій щодо вдосконалення діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану. Перш за все, потребує конкретизації суб'єктний склад порушення комендантської години, оскільки чинна редакція Закону України «Про правовий режим воєнного стану» не визначає чітко, хто може бути притягнутий до відповідальності за відповідне

правопорушення. Враховуючи досвід Сполучених Штатів Америки, зокрема положення Кодексу законів міста Річмонд та статті 54-414 Кодексу законів міста Новий Орлеан, доцільно диференціювати відповідальність залежно від віку особи та запровадити окреме правове регулювання щодо притягнення до адміністративної відповідальності неповнолітніх із встановленням пропорційних санкцій у вигляді штрафу та громадських робіт замість уніфікованого підходу до всіх категорій порушників.

Не менш важливим є збереження дієвого судового контролю за законністю дій поліції навіть в умовах воєнного стану, оскільки досвід держав із розвиненою правовою традицією, зокрема Франції, Великої Британії, Федеративної Республіки Німеччина, Іспанії та Сполучених Штатів Америки, демонструє, що навіть розширення поліцейських повноважень не повинне супроводжуватися згортанням механізмів судового оскарження дій правоохоронних органів. Для України це означає необхідність недопущення фактичного звуження доступу до судового захисту прав осіб, щодо яких застосовуються заходи затримання, обшуку чи обмеження свободи пересування.

Поряд із судовим контролем доцільним є посилення інституційної підзвітності Національної поліції та розвиток незалежних механізмів розгляду скарг на дії правоохоронців за прикладом Королівства Бельгія та Португальської Республіки, де поліцейські структури підзвітні органу виконавчої влади, відповідальному за внутрішню адміністрацію, а функціонування незалежних органів розгляду скарг є невід'ємним елементом системи стримувань і противаг. Така модель здатна суттєво знизити ризики зловживання владними повноваженнями, які зростають саме в умовах надзвичайних правових режимів.

Принципового значення набуває й послідовне дотримання доктрини недерогованих прав, закріпленої у статті 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статті 15 Європейської конвенції про захист

прав людини і основоположних свобод, відповідно до якої низка фундаментальних прав, зокрема заборона катувань і право на життя, не може обмежуватися за жодних обставин. Це вимагає закріплення у відомчих інструкціях Національної поліції чіткого та виключного переліку дій, недопустимих навіть в умовах воєнного стану, незалежно від посилення на оперативну необхідність чи надзвичайність обставин.

Водночас розширені повноваження поліції щодо обмеження свободи пересування, проведення обшуків, затримання осіб та застосування спеціальних засобів мають супроводжуватися нормативно закріпленими критеріями необхідності та пропорційності для кожного окремого виду заходів примусу, що відповідає підходам, реалізованим у законодавстві Франції, Великої Британії та Республіки Польща. Враховуючи специфічні функції, які виконує Національна поліція в умовах реального збройного конфлікту, зокрема евакуацію цивільного населення, охорону критичної інфраструктури та документування воєнних злочинів, доцільним є системне інтегрування норм міжнародного гуманітарного права щодо поведінки з цивільним населенням до програм професійної підготовки поліцейських. Нарешті, за прикладом держав із сталими демократичними традиціями, важливою гарантією проти зловживання розширеними повноваженнями має залишатися безперервність парламентського нагляду за діяльністю правоохоронних органів навіть в умовах дії воєнного стану.

На основі зарубіжного досвіду пропонуємо зміни до законодавства України, які можуть бути сформульовані таким чином. Пункт п'ятий частини першої статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» доцільно доповнити нормою, яка чітко визначає суб'єктний склад порушення комендантської години, розмежувавши відповідальність повнолітніх та неповнолітніх осіб, а Кодекс України про адміністративні правопорушення – окремою статтею, що встановлює санкції за порушення комендантської години неповнолітніми у вигляді попередження або залучення до суспільно

корисних робіт за участю батьків чи законних представників, на відмінну від загальної відповідальності повнолітніх осіб. Закон України «Про Національну поліцію» потребує доповнення нормою, яка прямо закріплює перелік дій, недопустимих для поліцейських за будь-яких обставин, включно з умовами воєнного або надзвичайного стану, з прямим посиланням на статтю 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статтю 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

До цього ж Закону доцільно внести зміни щодо закріплення обов'язкових критеріїв необхідності та пропорційності застосування заходів примусу (затримання, обшук, обмеження пересування, застосування спеціальних засобів) із визначенням процедури їх документального обґрунтування в кожному конкретному випадку. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» варто доповнити статтею, яка гарантує безперервність судового контролю за законністю дій поліції та збереження права на оскарження таких дій у судовому порядку без обмежень, спричинених воєнним станом. Цей же Закон потребує норми про збереження парламентського контролю за діяльністю правоохоронних органів на період дії воєнного стану, зокрема через звітування профільного комітету Верховної Ради України.

Окремо доцільно внести зміни до Положення про Національну поліцію України або відповідного підзаконного акта щодо запровадження незалежного механізму розгляду скарг на дії поліцейських у період воєнного стану, а також до програм професійної підготовки поліцейських, передбачивши обов'язкове вивчення норм міжнародного гуманітарного права щодо поводження з цивільним населенням, що може бути закріплено наказом Міністерства внутрішніх справ України про затвердження навчальних програм підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських.

Отже, аналіз зарубіжного досвіду та позицій науковців засвідчує, що імплементація зарубіжного досвіду у вітчизняну правову систему може

сприяти підвищенню ефективності правового режиму воєнного стану, забезпеченню належного рівня громадської безпеки та формуванню превентивних механізмів протидії правопорушенням серед неповнолітніх. Водночас важливо враховувати особливості українського законодавства, щоб адаптація таких норм не суперечила конституційним гарантіям прав і свобод громадян.

Висновки до першого розділу

У зазначеному розділі було проаналізовано поняття, сутність та особливості воєнного стану як особливого правового режиму, а також нормативно-правову основу діяльності поліції під час дії воєнного стану. Крім цього, оглядового охарактеризовано Національну поліцію, як суб'єкта системи забезпечення заходів правового режиму воєнного стану.

Сформоване власне визначення правового режиму, зокрема такий режим є нормативно закріплений, спеціально організований порядок регулювання суспільних відносин, який формується державою через систему взаємопов'язаних правових засобів (дозволів, заборон, обмежень, позитивних приписів та додаткових зобов'язань), спрямованих на досягнення визначеної мети у конкретній сфері; забезпечується уповноваженими органами публічної влади, характеризується певним ступенем жорсткості та сприятливості для реалізації прав і свобод суб'єктів, а також має чіткі параметри застосування – у часі, просторі, щодо конкретних об'єктів та суб'єктів.

Проаналізувавши поняття правового режиму воєнного стану, виділимо найголовніші аспекти, які характеризують його особливості:

- 1) правовий режим воєнного стану – це правовий режим який запроваджується у виключних обставинах, що становлять загрозу цілісності держави, загрозу нормальному життю суспільству тощо;
- 2) запровадження воєнного стану жодним чином не повинно впливати на базові права громадян, що затвердженні Конституцією;
- 3) обмежуються права лише ті, які теоретично можуть посилити негативні наслідки воєнного стану (наприклад, страйки);
- 4) запровадження воєнного стану відноситься до такого виду правового режиму, що пов'язаний із ймовірним запровадженням ряду спеціальних заходів, які так чи інакше визначають функціонування

державних та громадських інститутів;

5) введення особливого правового режиму воєнного стану має відповідати принципам державної, суспільної необхідності, об'єктивності, доцільності та відповідальності за можливі наслідки для держави та суспільства в цілому.

Виокремлено наступні характерні ознаки спеціальних адміністративно-правових режимів:

- детальна регламентація діяльності державних органів, громадських організацій та їх об'єднань;

- певна поведінка індивідуальних суб'єктів правовідносин (громадян України, іноземних громадян, апатридів, узятих під варту, військовослужбовців та інших суб'єктів, що мають специфічний для даних умов правовий статус);

- введення додаткових або вилучення і загальноприйнятих правових норм;

- установлення особливого контролю за належним порядком розвитку правовідносин даної сфери;

- установлення і застосування різних видів відповідальності за порушення режимних норм (кримінальна, адміністративна й дисциплінарна);

- пряма заборона окремих дій;

- реєстрація певних видів діяльності, діяльності окремих категорій громадян.

Визначено, нормативно-правове забезпечення, що регулює введення та забезпечення дії особливого правового режиму воєнного стану, відноситься до такого виду правового режиму, що пов'язане із ймовірним запровадженням ряду спеціальних заходів, які так чи інакше визначають функціонування державних та громадських інститутів, внаслідок чого обмежуються права громадян, а тому введення правового режиму воєнного стану має відповідати принципам державної, суспільної необхідності,

об'єктивності, доцільності та відповідальності за можливі наслідки для держави та суспільства в цілому.

Охарактеризовано нормативно-правове регулювання правового режиму воєнного стану та виокремлено такі його специфічні риси:

- вводится указом Президента України, який розглядається для затвердження у дводенний строк Верховною Радою України. Зазначений етап характеризується формальним оголошенням та може бути обмежений за тривалістю.

- супроводжується законодавчим обмеженням деяких прав і свобод громадян з метою забезпечення безпеки та збереження порядку. Наприклад, обмеження свободи зібрань.

- під час дії воєнного стану влада має розширені повноваження щодо управління важливими інфраструктурними об'єктами та здійснення контролю. Зокрема, згідно діючого законодавства на територіях, на яких введено воєнний стан утворено тимчасові державні органи – військові адміністрації.

- на час дії воєнного стану діють зміни у судочинстві та правопорядку. Прикладом цієї особливості в умовах сьогодення є введення комендантської години, віднесення до обтяжуючої обставини вчинення кримінального злочину з використанням умов воєнного стану тощо.

- у разі введення в дію воєнного стану держава може звертатися до міжнародного співтовариства за допомогою або співпрацею, зокрема у вирішенні гуманітарних питань тощо.

Проаналізовано поняття та сутність воєнного стану як особливого правового режиму в законодавстві та через призму наукових поглядів, виділено найголовніші його аспекти:

- 1) воєнний стан – це правовий режим який запроваджується у виключних обставинах, що становлять загрозу цілісності держави, загрозу нормальному життю суспільству тощо;

2) запровадження воєнного стану жодним чином не повинно впливати на базові права громадян, що затвердженні Конституцією;

3) обмежуються права лише ті, які теоретично можуть посилити негативні наслідки воєнного стану (наприклад, страйки);

4) запровадження воєнного стану відноситься до такого виду правового режиму, що пов'язаний із ймовірним запровадженням ряду спеціальних заходів, які так чи інакше визначають функціонування державних та громадських інститутів;

5) введення правового режиму воєнного стану має відповідати принципам державної, суспільної необхідності, об'єктивності, доцільності та відповідальності за можливі наслідки для держави та суспільства в цілому.

Органи Національної поліції є одним із суб'єктів забезпечення заходів особливого правового режиму воєнного стану. Виконання Національною поліцією завдань з підтримання публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану є стратегічно важливим, оскільки це дозволяє досягти оптимального розвитку суспільних відносин та створити необхідні умови для максимально результативної діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері оборони.

Для забезпечення покладених на Національну поліцію завдань щодо забезпечення правового режиму воєнного стану протягом 2022-2024 року було внесено ряд змін до повноважень поліцейських, що зазначенні в Законі України «Про Національну поліцію».

РОЗДІЛ 2. ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Основні напрямки діяльності Національної поліції під час дії воєнного стану

Воєнний стан, що введений в Україні протягом довгого часу призвів до багатьох змін в законодавчому регулюванні діяльності державних органів влади. Насамперед, це стосується сфери забезпечення безпекової складової країни, яка є багатокомпонентною та характеризується своїми особливостями.

Водночас, існує ряд проблемних аспектів, які мають колосальний негативний вплив на ефективне забезпечення безпекової складової в державі, зокрема це бойові дії на території України, велика кількість замінованих територій, підвищення рівня злочинності, що пов'язане з наявністю великої кількості нелегальної зброї та вибухівки, значна кількість внутрішньо-переміщених осіб, які потребують соціальної підтримки та адаптації, міграція населення за межі держави, вчинення воєнних злочинів проти України, руйнування інфраструктури тощо.

Фахівці зазначають, що у нових реаліях сьогодення на перший план висуваються питання забезпечення такого стану національної безпеки держави, за якого буде створено належні передумови для захисту національних інтересів і територіальної цілісності. Крім того, слід звернути увагу, що наявність ефективної державної політики у сфері забезпечення національної безпеки має вирішальне значення в запобіганні та нейтралізації загроз правам, свободам і законним інтересам громадян [111].

Так, одним із органів, що забезпечує безпеку в державі, зокрема в умовах воєнного стану є Національна поліція України.

Діяльність органів поліції під час дії правового режиму воєнного стану,

на відміну від мирного часу, корегується залежно від тих завдань, що ставить перед ними держава з метою протидії внутрішнім загрозам воєнного стану. Завдання та функції правоохоронних органів, зокрема органів Національної поліції, можуть коригуватися відповідно до вимог, що висуваються у конкретний період до цих органів з урахуванням загроз і небезпек, які на цей момент стоять на заваді реальному забезпеченню законності та правопорядку в державі [112, с. 33].

Отже, для реалізації поставлених дослідженням завдань, необхідно сформулювати визначення такого поняття як «превентивна діяльність Національної поліції в умовах правового режиму воєнного стану», що дозволить нам чітко зрозуміти сутність, поняття та напрямки такої діяльності, що потребують удосконалення. Тому розглянемо визначення такого поняття, або ж дотичні до нього, вітчизняними вченими .

У навчальному посібнику за загальною редакцією В. А. Глуховері пропонується розуміти адміністративну діяльність Національної поліції як виконавчо-розпорядчу, державно-владну діяльність з організації та здійснення Національною поліцією функцій з охорони публічного порядку, забезпечення публічної безпеки, попередження й припинення правопорушень адміністративно-правовими засобами та надання публічно-сервісних послуг [38, с.8].

У підручнику «Адміністративна діяльність органів поліції України» за загальною редакцією доктора юридичних наук В. В. Сокурєнка, поняття адміністративної діяльності органів поліції України визначено, як врегульована нормами адміністративного права державно-владна, підзаконна організаційно-розпорядча діяльність, спрямована:

а) на надання поліцейських послуг у сферах охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії злочинам та іншим правопорушенням, надання послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або

внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги

б) на впорядкування внутрішньосистемних поліцейських відносин і забезпечення чіткої організації та функціонування всієї системи підрозділів і служб Національної поліції України [39, с .18].

Водночас для влучного формулювання шуканого поняття важливим є врахуванням особливостей діяльності Національної поліції, як органу державно-виконавчої влади саме в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Зокрема, науковці М. В. Ковалів та В. О. Іваха у своєму дослідженні характеризують діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування в умовах введення воєнного стану, що зводиться до сприяння органам управління, створеним на визначеній території, у безпосередньому виконанні завдань оборони держави. Правоохоронні органи у системі органів держави, що працюють у цій ситуації, займають особливе місце, зумовлене змістом завдань у розглянутих умовах діяльності [40, с. 246].

Дещо ширше та з акцентом на функції бойового спрямування тлумачить діяльність органів поліції О. С. Юнін який зазначає, що за особливих умов війни поліція має виконувати багато завдань, які є нетиповими для неї в умовах мирного часу, відповідно для Національної поліції України має існувати розгалужене нормативно-правове підґрунтя для такої діяльності. Крім того, автор зазначає, що діяльність Національної поліції України в умовах воєнного стану є специфічною, адже [41, с. 96] її діяльності не притаманні їй в мирний час та за відсутності активних бойових дій. Національна поліція України в першу чергу є цивільною інституцією, хоча тут є спеціальні звання, особливості щодо права застосування вогнепальної зброї тощо, але все ж за умов активних бойових дій вона виконує завдання, які більше притаманні воєнізованим формуванням. Це, наприклад, розмінування території, боротьба з диверсійно-розвідувальними

групами противника [5, с. 97].

Узагальнюючи підходи щодо визначення поняття, можемо сформулювати власне визначення поняття «превентивна діяльність Національної поліції в умовах правового режиму воєнного стану» як комплекс організаційно-правових заходів, що здійснюються уповноваженими посадовими особами Національної поліції України відповідно до Конституції, законів України, а також інших правових норм, що забезпечують правовий режим воєнного стану та спрямованих на забезпечення: публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів та правопорушень, а також забезпечення дотримання комендантської години, організації служби на блокпостах; забезпечення виконання інших заходів, передбачених законодавством про правовий режим воєнного стану, опосередковано спрямованих на національну безпеку і оборони України забезпечення відвернення загрози, відсічі збройної агресії.

Таким чином, сформульоване визначення превентивної діяльності Національної поліції в умовах правового режиму воєнного стану дає розуміння подальшого наукового пошуку щодо діяльності поліції в умовах воєнного стану.

Зокрема, законодавець, реагуючи на виклики воєнного часу, деталізував і розширив перелік завдань та повноважень поліції, що безпосередньо спрямовані на забезпечення публічної безпеки, правопорядку та обороноздатності держави.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії режиму воєнного стану» № 2123-IX від 15.03.2022, доповнено статтю 23 пунктами 36-46 такого змісту:

- за письмовим запитом в установленому законом порядку безоплатно одержує від державних органів, органів місцевого самоврядування,

юридичних осіб державної форми власності інформацію, необхідну для виконання визначених цим Законом завдань та повноважень поліції, у тому числі стосовно військовополонених, у вигляді та у формі, що зазначені в такому запиті. Суб'єкти, яким адресовано відповідний запит, зобов'язані протягом трьох днів, а в разі неможливості - не пізніше десятиденного строку з дня отримання запиту, надати відповідну інформацію або повідомити про причини, що перешкоджають її наданню;

- здійснює конвоювання осіб, затриманих за підозрою в учиненні кримінального правопорушення, узятих під варту, обвинувачених або засуджених до позбавлення волі, а також охороняє їх у залі суду. Перелік місцевих загальних судів, відповідних установ попереднього ув'язнення (крім гауптвахт) та ізоляторів тимчасового тримання, з/до яких поліцією здійснюється конвоювання таких осіб, визначається Міністром внутрішніх справ України;

- у випадках, передбачених законом, утримує в ізоляторах тимчасового тримання осіб, затриманих за вчинення кримінальних або адміністративних правопорушень, осіб, стосовно яких як запобіжний захід застосовано тримання під вартою, осіб, підданих адміністративному арешту, а також обвинувачених і засуджених;

- у межах визначеної законодавством компетенції здійснює розмінування, що має оперативний характер, у частині виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень;

- організовує роботу з надання, позбавлення та підтвердження допуску поліцейських до проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;

- здійснює техніко-криміналістичне забезпечення огляду місця події, в тому числі пов'язаної з пожежами, та спеціальні вибухотехнічні роботи за фактами скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення

підозрілих вибухонебезпечних предметів, загрозу вибуху;

- здійснює представництво та забезпечує виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції - Інтерполі та виступає як Національне центральне бюро Інтерполу;

- здійснює співробітництво з Європейським поліцейським офісом (Європолом) та діє як Національний контактний пункт між компетентними органами України та Європолом;

- організовує взаємодію правоохоронних та інших державних органів України з Міжнародною організацією кримінальної поліції - Інтерполом, Європейським поліцейським офісом (Європолом), а також компетентними органами інших держав з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу;

- здійснює збирання біометричних даних осіб, у тому числі шляхом дактилоскопіювання, у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України;

- здійснює адміністративний нагляд [36] .

Окрім основних повноважень, що стосуються діяльності поліції в умовах воєнного стану, також зазнали змін положення, що регулюють додаткові повноваження поліцейського. Так, статтю 24 Закону України «Про Національну поліцію» доповнено згідно із Законом № 1702-IX від 16.07.2021 та із змінами, внесеними згідно із Законом № 3000-IX від 21.03.2023:

- у разі виникнення загрози державному суверенітету України та її територіальній цілісності, а також у ході відсічі збройної агресії проти України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, відповідно до законодавства України беруть участь в обороні України, у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремих місцевості;

- у ході забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного

стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості, виконання завдань територіальної оборони органи та підрозділи, що входять до системи поліції та дислокуються в межах Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, області, міста Києва, можуть підпорядковуватися за рішенням керівника поліції відповідному начальнику Головного управління Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, області, місті Києві;

- під час дії воєнного стану поліція особливого призначення в ході відсічі збройної агресії проти України за рішенням військового командування, погодженим з керівником поліції або уповноваженою ним особою, може брати участь в обороні України відповідно до Закону України «Про оборону України» шляхом безпосереднього ведення бойових дій.

- за зверненням територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, органів Служби безпеки України або розвідувальних органів України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, беруть участь у здійсненні заходів щодо оповіщення військовозобов'язаних та резервістів спільно з представниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, а також здійснюють адміністративне затримання та доставлення до цих центрів та органів призовників, військовозобов'язаних та резервістів, які вчинили адміністративні правопорушення, передбачені статтями 210, 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення [36].

Також відповідно до доповнень розширено та поглиблено підстави для перевірки поліцейськими документів особи та зупинення транспортного засобу.

Так, документи підлягають перевірці у разі: якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи, або самовільно залишила місце для утримання військовополонених; якщо наявна інформація, яка свідчить про

те, що водій або пасажир транспортного засобу є особою, яка самовільно залишила місце для утримання військовополонених. Також у період дії воєнного стану та/або під час мобілізації (крім цільової) поліцейський має право вимагати в особи чоловічої статі віком від 18 до 60 років пред'явлення нею військово-облікового документа разом з документом, що посвідчує особу, у спосіб, який дає можливість поліцейському прочитати та зафіксувати дані, що містяться в документах [36].

Також оновлено частину 5 статті 42 Закону України «Про Національну поліцію», зокрема її зміст тепер містить наступне: під час дії воєнного стану, у разі необхідності відбиття нападу, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського або іншої особи, а також усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір поліцейському, поліцейський має право використати підручні засоби. Також стаття 40 містить оновлення в частині застосування технічних приладів, технічних засобів та спеціалізованого програмного забезпечення, а саме поліція для виконання покладених на неї завдань та здійснення повноважень, визначених законом, може застосовувати безпілотні літальні апарати та спеціальні технічні засоби протидії їх застосуванню. Технічні прилади та технічні засоби, передбачені пунктами 1 і 2 цієї частини, поліція може закріплювати на однострої, у/на безпілотних літальних апаратах, службових транспортних засобах, суднах чи інших плавучих засобах, у тому числі тих, що не мають кольорографічних схем, розпізнавальних знаків та написів, які свідчать про належність до поліції, а також монтувати/розміщувати їх по зовнішньому периметру доріг і будівель [36].

Отже, аналізуючи зміни до законодавства, що регулюють діяльність Національної поліції України в умовах правового режиму воєнного стану, законодавець суттєво розширив її функціональні повноваження та визначив нові напрями роботи. Передусім було посилено інформаційне забезпечення, адже поліція отримала право безоплатно й оперативно одержувати від

державних органів та юридичних осіб державної форми власності необхідні дані, у тому числі щодо військовополонених, що дозволяє ефективніше виконувати завдання превенції та контролю. Водночас розширено компетенцію щодо конвоювання затриманих, обвинувачених і засуджених, а також їх утримання в ізоляторах тимчасового тримання, що підсилює роль поліції як елемента системи кримінальної юстиції у воєнний час.

Окремим напрямом стало закріплення вибухотехнічної діяльності, яка охоплює оперативне розмінування, організацію спеціальних вибухотехнічних робіт та техніко-криміналістичне забезпечення огляду місць подій, пов'язаних із вибухами чи пожежами. Важливим нововведенням є міжнародне співробітництво: поліція виступає як Національне центральне бюро Інтерполу та контактний пункт Європолу, організовує взаємодію з правоохоронними органами інших держав, що інтегрує її у глобальну систему безпеки. Додатково розширено можливості біометричного контролю, зокрема щодо збору дактилоскопічних даних, а також адміністративного нагляду за особами, які становлять підвищений ризик для публічної безпеки.

Зміни торкнулися й оборонної функції поліції: вона залучається до виконання завдань територіальної оборони, може підпорядковуватися військовому командуванню, брати участь у бойових діях, а також співпрацювати з територіальними центрами комплектування та органами безпеки у питаннях оповіщення та доставлення військовозобов'язаних і резервістів. Водночас посилено контрольні повноваження – розширено підстави для перевірки документів та зупинення транспортних засобів, особливо щодо осіб, які можуть бути військовополоненими або ухиляються від мобілізації. Нарешті, поліцейським надано право застосовувати підручні засоби для відбиття нападу чи затримання правопорушників у стані крайньої необхідності, що підвищує їхню спроможність оперативно реагувати на загрози.

Узагальнюючи, можна визначити основні напрями змін як посилення інформаційно-контрольних функцій, розширення кримінально-процесуальних та вибухотехнічних повноважень, інтеграцію у міжнародну систему безпеки, залучення до оборонних і мобілізаційних завдань, а також розширення інструментів превенції й застосування сили. Ці нововведення відображають трансформацію поліції у воєнний час від класичного правоохоронного органу до багатофункціонального інституту, що одночасно виконує завдання безпеки, оборони та міжнародної взаємодії. Водночас ефективність реалізації цих повноважень залежить від методів та засобів поліції.

Проте зауважимо, що застосування конкретних методів, засобів, способів, а також безпосередньо поліцейських превентивних заходів залежить від низки умов, до яких слід віднести:

- географічне розташування території, а також політичну та соціальну обстановку в її межах;
- оперативну та криміногенну обстановку;
- рівень злочинності;
- кількість персоналу органів поліції, рівень їх професіоналізму, уміння та навички;
- час, відведений на той чи інший превентивний процес;
- конкретну мету, з якою вони здійснюються; категорії населення, що проживають на території, тощо. Всі названі чинники обумовлюють специфіку превентивної діяльності органів поліції у кожному окремому випадку [119, с.28].

Виконуючи свої основні функції, підрозділи поліції спільно з іншими державними органами, забезпечують публічний порядок та безпеку, протидіють злочинності, захищають права і свободи громадян, інтереси держави. Варто зазначити, що на сьогодні функції та завдання поліції винятково розширенні, зокрема спеціально уповноважені підрозділи можуть

мати функції та завдання щодо ведення бойових дії у ході відсічі збройної агресії.

Прикладом такого завдання щодо ведення бойових дії у ході відсічі збройної агресії може бути повноваження яке закріплене в пункті 4 статті 24 Закону України «Про Національну поліцію». Так під час дії воєнного стану поліція особливого призначення в ході відсічі збройної агресії проти України за рішенням військового командування, погодженим з керівником поліції або уповноваженою ним особою, може брати участь в обороні України відповідно до Закону України «Про оборону України», шляхом безпосереднього ведення бойових дій [37].

Водночас, варто зазначити, що навіть в умовах воєнного стану діяльність поліції не лише з функціями «оборони та відсічі», а навпаки є багатоаспектною, адже згідно законодавства в рамках завдань поліції є здійснення таких повноважень та поліцейських послуг:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги тощо [36].

З огляду на щоденні виклики воєнного стану, з якими стикаються органи Національної поліції, необхідні додаткові наукові дослідження та практичні рекомендації для роботи поліції. Це засвідчує потребу та практичну можливість формування актуальної наукової думки стосовно основних напрямків діяльності поліції під час дії правового режиму воєнного стану.

Аналізуючи наявні дослідження вітчизняних вчених, можна дійти висновку, що науковці до повномасштабного вторгнення у 2022 році,

здебільшого досліджували діяльність поліції в умовах дії надзвичайного стану чи надзвичайної ситуації. Це викликано тим, що за останні кілька десятиків років держава стикалась переважно із загрозами природнього характеру: пожежі, повені, епідемії, пандемії.

Починаючи з 2022 року та враховуючи велику кількість викликів з якими до цього не стикалися ані практики, ані науковці, вітчизняна наукова спільнота почала активно досліджувати проблематику діяльності поліції та її оптимізації в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Варто констатувати, що сьогодні особливості поліцейської діяльності завжди характеризуються багатьма факторами, зокрема оперативною обстановкою, регіоном несення служби, функціями та завданнями служби, підрозділу поліції, а також обумовлена різними чинниками (правовими, політичними, соціально-економічними тощо). Такою специфічною діяльністю поліцейських на сьогодні, за умов постійно діючої загрози на всій території України, є:

- організація служби на блокпостах,
- підтримання публічної безпеки та порядку під час комендантської години,
- евакуація населення із зон активних бойових дій,
- стабілізаційні заходи на деокупованих територіях,
- виявлення осіб, що володіють зовнішніми ознаками особи, яка самовільно залишила місце для утримання військовополонених тощо.

Зокрема, О. І. Безпалова визначає наступні пріоритетні напрями діяльності органів поліції щодо забезпечення прав громадян під час воєнного стану, виникнення яких зумовлено саме дією цього правового режиму, введеного в результаті повномасштабного вторгнення на територію нашої держави:

- 1) фіксація та кваліфікація воєнних злочинів в Україні;
- 2) розслідування воєнних злочинів в умовах активних бойових дій;

- 3) розмінування територій і будівель;
- 4) охорона публічного порядку та забезпечення публічної безпеки;
- 5) виявлення випадків учинення протиправних дій стосовно дітей;
- 6) використання сучасних інформаційних технологій, систем і засобів захисту інформації;

7) психологічне забезпечення діяльності органів поліції в умовах воєнного стану та надання поліцейськими первинної психологічної допомоги різним категоріям громадян. Звісно, зазначеними напрямами не обмежується діяльність органів поліції, проте, на нашу думку, вони є ключовими, оскільки спрямовані на забезпечення максимально широкого кола прав громадян, що порушуються внаслідок військового вторгнення в Україну. Вважаємо за доцільне коротко охарактеризувати кожен із них та встановити, для охорони, захисту або відновлення якого права громадян він існує [114, с.18].

Якщо детальніше розглянути зміни, що торкаються діяльності та повноважень поліцейських під час воєнного стану, то можна прослідкувати взаємозв'язок – чим ширший перелік повноважень та можливих форм поведінки поліцейського під час воєнного стану в рамках закону, тим нагальнішою є потреба аналізувати вчинені НПУ дії, забезпечити їхнє всебічне документальне підтвердження та збереження цих даних на післявоєнний період для виявлення потенційних порушень, що могли бути вчиненими внаслідок безвідповідальності, казуального ставлення до роботи поліцейського, або навпаки – у станах крайньої необхідності чи непереборної сили. Пов'язане це із тим, що нововведення, прийняті до Закону «Про Національну поліцію» діють та застосовуються поліцейськими лише на період воєнного стану та 60 днів після його припинення або скасування, а отже збір даних про проведені адміністративні та поліцейські дії та їх аналізування для кращого розуміння наслідків (позитивних та негативних) прийнятих до Закону тимчасових змін [105, с.3].

Тобто, можемо констатувати, що повноваження які були внесені до

законодавства після повномасштабного вторгнення застосовуються поліцейськими лише на період воєнного стану та 60 днів після його припинення або скасування

Водночас, поліцейські здійснюють і інші специфічні профілактично-превентивні заходи в рамках норм та положень адміністративного законодавства, зокрема спрямовані на підтримання публічного порядку та недопущення правопорушень у сфері громадської безпеки.

До таких заходів належать: проведення превентивних перевірок документів осіб та транспортних засобів у випадках, передбачених законом; здійснення адміністративного нагляду за особами, які становлять підвищений ризик для суспільства; організація контролю за дотриманням комендантської години та правил пересування в умовах воєнного стану; забезпечення охорони місць масового перебування людей та стратегічних об'єктів; участь у заходах територіальної оборони та мобілізаційних процесах; здійснення профілактичних бесід із населенням щодо правил поведінки в умовах воєнного стану; а також застосування адміністративних заходів впливу для недопущення правопорушень і своєчасного реагування на потенційні загрози.

Таким чином, превентивна діяльність поліції в умовах воєнного стану охоплює не лише класичні форми адміністративного контролю, а й комплекс спеціальних заходів, які забезпечують адаптацію правоохоронної системи до надзвичайних умов та сприяють збереженню публічної безпеки, правопорядку й обороноздатності держави.

Водночас зауважимо, що законодавство щодо діяльності поліції доповнюється та оновлюється постійно. Такі зміни та реформування обумовлено воєнними викликами та змінами у суспільстві.

В даному контексті варто зазначити Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023 «Про Комплексний стратегічний план реформування

органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки який містить наступне: «Органи правопорядку в ході збройної агресії Російської Федерації проти України зіштовхнулись із безпрецедентними викликами у своїй діяльності, насамперед безпековими, на які довелося оперативно реагувати. Серед них - організаційні та інші проблеми, що вплинули на здатність органів правопорядку ефективно виконувати свої функції із забезпечення національної безпеки України в низці аспектів. Водночас у суспільства зберігся чіткий запит на рішучі та позитивні зміни в усіх сферах життя, у тому числі правоохоронній, після перемоги України» [108].

В плані, зокрема, йдеться про те, що органи правопорядку України в ході збройної агресії РФ проти нашої держави зіштовхнулись із безпрецедентними викликами, серед яких – організаційні та інші проблеми, що вплинули на здатність органів правопорядку ефективно виконувати свої функції із забезпечення Національної безпеки України в низці аспектів. Водночас у суспільства зберігся чіткий запит на рішучі та позитивні зміни в усіх сферах життя, у тому числі правоохоронній. При цьому наголошено, що пріоритетними серед таких змін є гарантування прав і свобод людини та громадянина, а також подальша розбудова демократичної держави, у якій неухильно забезпечується верховенство права [109, с.376; 108].

Особливості забезпечення діяльності органів Національної поліції України щодо охорони громадського порядку та забезпечення публічної безпеки в умовах воєнного стану регламентовано Законом України «Про правовий режим воєнного стану». З урахуванням оперативної обстановки, наявної інформації, політичних, економічних умов, інших обставин розробляються спеціальні плани та завдання, відповідно до яких здійснюється розстановка особового складу задля забезпечення публічної безпеки і порядку. Слід зауважити, що діяльність Національної поліції України є дуже багатогранною, відтак її врегульовано нормами різних

галузей права [109, с.376].

Отже, характерні аспекти законодавчих змін, що стосуються повноважень Національної поліції України та потребують уваги:

- прийняті в умовах воєнного стану законодавчі зміни є вимушеними і спрямованими на адаптацію поліцейської системи до викликів збройного конфлікту, проте вони потребують ретельного правового аналізу з погляду дотримання принципів правової держави та захисту прав людини;
- реформування системи державного управління в умовах воєнного стану передбачає не лише механічне розширення повноважень поліції, але й якісну зміну підходів до організації поліцейської діяльності;
- ефективне виконання покладених на поліцію завдань в умовах воєнного стану вимагає чіткого розмежування між завданнями цивільного правопорядку та військово-оборонними функціями, які лише частково можуть бути покладені на поліцейські підрозділи.

Окрім специфічних доповнень в щодо повноважень в Законі України «Про Національну поліцію» у діяльності поліції в умовах воєнного стану є низка наказів Міністерства внутрішніх справ України та постанов КМУ, якими визначалися конкретні алгоритми дій поліцейських у різних оперативних ситуаціях, інструкції щодо організації несення служби, алгоритми проведення евакуаційних заходів, порядок взаємодії з підрозділами Збройних сил України, Національної гвардії України та іншими правоохоронними і військовими формуваннями.

Одним із ключових напрямків діяльності поліції в умовах воєнного стану є організація служби на стаціонарних та мобільних блокпостах (контрольно-пропускних пунктах).

Блокпост – це посилений контрольно-пропускний пункт, який за рішенням військового командування тимчасово встановлюється на вході/виході (в'їзді/виїзді) на територію/з території, де введено воєнний стан і встановлено особливий режим (за винятком державного кордону), на якому

облаштовуються місця для перевірки осіб, транспортних засобів, багажу та вантажів, позиції вогневих засобів та бойової техніки, місця для відпочинку та забезпечення життєдіяльності особового складу, який виконує завдання на такому пункті, до складу якого можуть входити службові особи військових формувань та правоохоронних органів, які відповідно до закону залучені до здійснення заходів правового режиму воєнного стану [127].

Блокпости виконують низку важливих функцій:

- контроль за пересуванням осіб та транспортних засобів у зонах проведення бойових дій та прилеглих до них територіях;
- виявлення та затримання осіб, які переховуються від правосуддя або ухиляються від виконання обов'язків в умовах воєнного стану;
- попередження переміщення зброї, боєприпасів та вибухових речовин;
- фільтрація потоків з метою виявлення серед них осіб, що становлять загрозу національній безпеці.

Відповідно до чинного законодавства та внутрішніх нормативних актів, на блокпостах поліцейські здійснюють наступні заходи з контролю в'їзду/виїзду включають:

- перевірку документів, що посвідчують особу, підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи;
- перевірку документів, необхідних для здійснення перевезення вантажу (документів на транспортний засіб, документів на вантаж, дорожнього листа тощо);
- проведення огляду транспортного засобу та вантажу (товару) щодо відповідності документам на вантаж (товар);
- затримання осіб, транспортних засобів, вантажу (товару), проведення їх огляду та передачу їх уповноваженим представникам правоохоронних органів;
- тимчасове обмеження (заборону) руху транспортних засобів та

осіб [127].

Зауважимо, що у розділі V Закону вказані заходи, що можуть застосовуватися поліцейськими під час несення служби на блокпосту, зокрема, указано, в яких випадках поліцейський може: перевірити документи у особи (ст. 32), опитати особу (ст. 33), провести поверхневу перевірку та огляд (ст. 34), зупинити транспортний засіб (ст.35), обмежити пересування особи чи транспортного засобу (ст. 37), застосувати технічні прилади та технічні засоби (ст. 40), застосувати поліцейські заходи примусу та зброю (ст.ст. 42-461) [123, с.123].

Крім того, О. Т. Ніколаєв, В. М. Сердюк, зазначають, що блокпост це важливий елемент оборони під час дії правового режиму воєнного стану. Вони дозволяють контролювати рух, перевіряти транспорт і людей, які перетинають блокпост, запобігати незаконному перевезенню зброї і боєприпасів, знешкоджувати ворожі ДРГ і тримати оборону під час атаки військових формувань противника до підходу підкріплення. З початком повномасштабного вторгнення, кількість блокпостів на всій території країни зросла в кілька разів. Блокпости, які розташовані у безпосередній близькості до зони бойових дій, регулярно зазнають атак з повітря і нападам ДРГ ворога. Блокпости в інших районах України дозволяють тримати під контролем безпекову ситуацію, запобігають і припиняють незаконне переміщення територією України зброї, боєприпасів, контрабанди, ворожої агентури і колаборантів. Разом з тим, єдиної методики організаційно-правового забезпечення роботи блокпостів не існує. Методичні і практичні рекомендації, відомчі накази і постанови центральних органів влади, які стосуються організації служби на блокпостах, не охоплюють широкий спектр питань, що регулюють права і обов'язки особового складу, порядок застосування заходів примусу, огляд речей і транспортних засобів, взаємодію всіх державних органів сфери безпеки і оборони України, які дотичні до організації служби на блокпостах. Не існує нормативних документів і

методичних рекомендацій, які б чітко описували тактику дій особового складу підрозділів, які несуть службу на блокпостах, під час відбиття наземного і повітряного нападу на блокпости, з врахуванням тактики бойових з урахуванням досвіду отриманому підрозділами Сил безпеки і оборони України під час повномасштабної війни. Таким чином є доцільним розроблення окремого нормативно-правового акта, який, маючи вищу юридичну силу, би регулював суспільні відносини у сфері організації діяльності блокпостів [123, с.125].

Отже, відсутність єдиного нормативно-правового акта, що комплексно регулював би діяльність поліцейських під час обстрілу країною агресором такого блокпосту створюють правову неврегульованість та особисту загрозу поліцейським які несуть службу на блокпостах.

Контроль за дотриманням комендантської години є ще одним напрямком діяльності поліції в умовах воєнного стану.

Відповідно до п. 5 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» одним із заходів правового режиму воєнного стану є можливе запровадження комендантської години (заборона перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлення спеціального режиму світлового та інших видів маскуванню [6].

Відповідно до української енциклопедії, комендантська година – заборона військовим комендантом в певний час доби і на певний час перебувати на вулицях та в громадських місцях мешканцям певного населеного пункту, де встановлено Президентом України воєнний (надзвичайний) стан з метою встановлення і підтримки громадського порядку, зменшення кількості жертв, ліквідації наслідків техногенної катастрофи, епідемії на час оголошеного у даній місцевості надзвичайного стану» [134, с. 792].

Зауважимо, що запровадження комендантської години не вводиться

автоматично при введенні правового режиму воєнного стану.

Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 № 573 «Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану» запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування здійснюється лише за наявності реальної загрози життю і безпеці осіб, інтересам суспільства або держави, а також для забезпечення громадського порядку. Комендантська година та встановлення спеціального режиму світломаскування запроваджується шляхом видання наказу військовим командуванням або військовою адміністрацією (у разі її утворення), який доводиться до відома військових адміністрацій (у разі їх утворення) або ради оборони Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, Мінекономіки, Мінсоцполітики, Мінінфраструктури, МОЗ, МЗС, АТ «Українська залізниця», відповідних органів Держспецтрансслужби, Національної гвардії, Держприкордонслужби, Національної поліції, СБУ, ДФС, ДМС, ДСНС, військових командувань, з'єднань, військових частин Збройних Сил та інших утворених відповідно до законів України військових формувань [20].

Отже, комендантська година це обмеженням права на свободу пересування, що вводиться з метою забезпечення громадської безпеки та порядку.

Поліцейські зобов'язані виявляти осіб, які перебувають у публічних місцях під час комендантської години без належних дозволів, та вживати відповідних заходів реагування. Дотримання режиму комендантської години та її поліцейське забезпечення мають й правозахисний вимір. Поліцейські зобов'язані враховувати окремі виключення з обмежень комендантської

години, що стосуються, зокрема, медичних працівників, журналістів, осіб, які їдуть до лікарні через хворобу близьких, та інших категорій осіб.

Проте варто констатувати, що на сьогодні відсутнє законодавче урегулювання щодо притягнення осіб до відповідальності за порушення такого заходу правового режиму воєнного стану як запровадження комендантської години.

На сьогодні в Верховній Раді України зареєстровано законопроект № 7356 [133], відповідно до якого пропонується доповнити Главу 15 КУпАП статтею 210-2 «Порушення встановлених обмежень в умовах дії воєнного стану», санкція якої передбачатиме застосування виключно штрафу, а повноваження щодо розгляду справ за даною статтею віднесено до компетенції органів Національної поліції України. При цьому автори даного законопроекту не врахували необхідність внесення доповнень до ст. 255 КУпАП щодо уповноваження поліцейських на складання протоколів про адміністративні правопорушення за даною статтею, що може призвести до практичної неможливості притягнення порушників до відповідальності [132, с. 183].

Слід зазначити, що під час запровадження комендантської години й її забезпечення виникає ще низка проблемних аспектів (правові колізії, комунікаційні виклики тощо), але детально ці питання будуть розглянуті в підрозділі «Напрямки удосконалення діяльності Національної поліції України під час дій воєнного стану».

Ще одним специфічним видом діяльності поліції в умовах воєнного стану є організація та проведення евакуаційних заходів. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань проведення евакуації, розміщення та життєзабезпечення евакуйованого населення, забезпечення захисту дітей, які перебувають у населених пунктах, розташованих на територіях активних та можливих воєнних (бойових) дій» від 10.02.2026 № 4779-IX обов'язкова

евакуація усіх категорій населення організовується та здійснюється відповідними обласними, Київською міською військовими адміністраціями спільно з органами місцевого самоврядування на відповідній території із залученням (за необхідності) підрозділів Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та Національної поліції України [120]. Особливо важливого питання набирає проблематика евакуація дітей із зони активних бойових дій.

Також, 02 березня 2026 року Президент України Володимир Зеленський підписав закон, що дозволяє поліцейським і військовим адміністраціям евакуювати дітей із зон активних бойових дій навіть без згоди батьків – якщо життя чи здоров'я дітей опиняється під загрозою. Після цього їх передають органам опіки. Це урядова законодавча ініціатива, яка є результатом важкого досвіду чотирьох років повномасштабної війни, десятків трагічних випадків і тривалої дискусії в суспільстві [140].

Обов'язкова евакуація в примусовий спосіб дітей з територій можливих воєнних (бойових) дій здійснюється органами опіки та піклування із залученням відповідного органу або підрозділу Національної поліції України для забезпечення публічної безпеки і порядку. У разі якщо населений пункт розташований на території активних воєнних (бойових) дій, які включені до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих РФ, що затверджується в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, обов'язкова евакуація в примусовий спосіб дітей здійснюється поліцейськими, уповноваженими рішенням керівника відповідного органу або підрозділу Національної поліції України [120]. Тобто, відповідно до положень законодавства про правовий режим воєнного стану, поліція бере участь у обов'язковій евакуації населення із зон активних бойових дій та районів, де існує безпосередня загроза для життя та здоров'я мирного населення. Ця функція є принципово новою для цивільної правоохоронної структури і потребує від поліцейських специфічних навичок

та розуміння особливостей взаємодії з постраждалим населенням.

Варто зазначити, що функції з евакуації населення, як форми рятувальних заходів та підтримання публічного правопорядку, перш за все, відносяться до компетенції Державної служби України з надзвичайних ситуацій, проте, на сьогоднішній день, Національною поліцією України організовано зазначений напрям діяльності та роботи, що підтверджується практикою реалізації зазначених повноважень [120, с.20].

Слід підкреслити, що участь поліції в евакуаційних заходах є вимушеним, але необхідним розширенням її функцій, продиктованим реаліями збройного конфлікту. Варто підкреслити, ефективне проведення евакуації вимагає від поліцейських не лише виконання охоронних функцій, але й психологічної підготовки до роботи з людьми, які перебувають у стресовому стані.

Ще одним із найбільш специфічних та складних завдань поліції в умовах воєнного стану є проведення стабілізаційних заходів на деокупованих територіях. Після звільнення населених пунктів від тимчасової окупації підрозділи поліції одні з перших входять на ці території разом з силами оборони для відновлення правового порядку, встановлення фактів вчинення злочинів під час окупації, виявлення осіб, що співпрацювали з окупантами, та забезпечення безпеки місцевого населення.

Стабілізаційна діяльність поліції на деокупованих територіях включає кілька ключових компонентів:

1. проведення фільтраційних заходів з метою виявлення серед місцевого населення осіб, пов'язаних із збройними формуваннями противника або причетних до вчинення злочинів проти мирного населення;
2. документування злочинів, вчинених в умовах окупації, збір доказів і свідчень для подальшого кримінального переслідування винних;
3. відновлення роботи підрозділів поліції на звільнених територіях, налагодження взаємодії з місцевими органами влади та цивільним

населенням.

Метою проведення стабілізаційних заходів є встановлення контролю над кризовими районами, підтримання в них безпеки і стабільності та створення умов, що унеможливають ескалацію (відновлення) воєнного конфлікту, у взаємодії із силами безпеки та оборони, органами державної влади та місцевого самоврядування; недопущення проникнення на деокуповану територію диверсійно-розвідувальних груп та незаконних збройних формувань, вчинення ними терористичних актів на об'єктах інфраструктури та комунікацій; забезпечення публічної безпеки та порядку; ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; розшук осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, інші правопорушення під час окупації території. Характерними ознаками стабілізаційних заходів є їх санкціонованість державою, правоохоронний і оборонний характер, законність, регулятивний характер, спрямованість на відновлення державної влади на деокупованих територіях [141, с.54].

Можна визначити загальні та спеціальні стабілізаційні заходи. Так, загальні стабілізаційні заходи здійснюються з метою відновлення на деокупованих територіях конституційного ладу, діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування; охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб; забезпечення соціально-економічного відновлення та подальшого розвитку деокупованих територій; зміцнення довіри громадян, які проживали на тимчасово окупованих територіях, до органів державної влади України, правоохоронних органів та інших суб'єктів владних повноважень. До спеціальних стабілізаційних заходів належать: посилення охорони та захист державного кордону (морського узбережжя), підтримання прикордонного режиму в прикордонній смузі та контрольованих прикордонних районах; облаштування державного кордону (будівництво інженерно-технічних і

фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій); тимчасова ізоляція деокупованої території; охорона та оборона важливих об'єктів і комунікацій; підтримка безпеки на маршрутах руху; реалізація режимних заходів; ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій; запобігання, виявлення, розкриття кримінальних та інших правопорушень; здійснення переміщення (евакуації) осіб, узятих під варту, та засуджених з деокупованих територій до відповідних установ для попереднього ув'язнення та виконання покарань, які розташовані в безпечній місцевості інших районів, у разі неможливості виконувати покладені на персонал установ обов'язки, а також нормальне функціонування цих установ; встановлення місця перебування безвісти зниклих осіб, зокрема за особливих обставин; пошук загиблих та постраждалих, транспортування тіл (останків) загиблих; забезпечення населення деокупованих територій товарами першої необхідності, лікарськими засобами, медичною допомогою, паливом тощо; виявлення дітей, які залишилися без батьківського піклування, облік дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечення переміщення дітей до безпечних районів; виявлення осіб похилого віку, осіб з інвалідністю та надання їм соціальної допомоги; обстеження потенційно небезпечних об'єктів тощо [141, с.54].

Аналіз законодавчих змін та практики діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану свідчить про глибоку трансформацію її функцій та завдань. Поліція перестає бути виключно правоохоронним органом у класичному розумінні й поступово інтегрується у систему оборони держави, виконуючи завдання воєнізованого характеру. Це зумовлено масштабними викликами безпекового середовища: бойовими діями, поширенням нелегальної зброї, зростанням злочинності, міграційними процесами та руйнуванням інфраструктури.

Законодавець розширив компетенцію поліції, надавши їй право безоплатного доступу до інформації від державних органів, закріпивши

вибухотехнічну діяльність, розширивши можливості конвоювання та утримання затриманих, а також визначивши її роль у міжнародному співробітництві як Національного бюро Інтерполу та контактного пункту Європолу. Водночас поліція отримала нові оборонні функції – участь у територіальній обороні, можливість підпорядкування військовому командуванню та залучення до бойових дій.

Однак поряд із цими нововведеннями постають проблемні питання, які потребують наукового осмислення та практичного вирішення. Зокрема проблематика застосування комендантської години є важливим інструментом забезпечення правопорядку, але її забезпечення супроводжується труднощами контролю, оскільки передбаченої відповідальності в законодавстві за порушення такого заходу правового режиму відсутнє. Це створює ризики як для ефективності превентивних заходів, так і для дотримання прав громадян. Здійснення евакуація населення з небезпечних територій залишається складним завданням, що потребує чіткої координації між поліцією, військовими та органами місцевого самоврядування. Поліція виконує функції супроводу та захисту евакуйованих, але обмежені ресурси та складна оперативна обстановка часто ускладнюють цей процес.

Ще одним викликом в діяльності поліції в умовах воєнного стану є несення служби та забезпечення публічної безпеки та порядку на блокпостах, що є ключовим елементом контролю за переміщенням осіб і транспортних засобів. Водночас вона супроводжується проблемами перевірки документів, та відсутністю чіткого алгоритму поліції у різних ситуаціях.

Таким чином, діяльність Національної поліції в умовах воєнного стану постає як багатокomпонентний комплекс організаційно-правових заходів, що поєднує класичні правоохоронні функції з новими завданнями оборонного та воєнізованого характеру. Вона спрямована на забезпечення публічної безпеки, охорону прав і свобод громадян, протидію злочинності та участь у

заходах, що направлені на забезпечення національної безпеки та оборони держави. Проте необхідно констатувати, що Національна поліція України трансформується у багатофункціональний інститут, здатний діяти одночасно у сфері правопорядку та національної оборони. Її діяльність у воєнний час є прикладом адаптації державних інституцій до екстремальних умов, але водночас вимагає системного вирішення проблемних питань, пов'язаних із забезпеченням балансу між безпекою та правами громадян.

2.2. Дотримання прав людини в діяльності Національної поліції під час дії воєнного стану

Сучасний розвиток суспільства нерозривно пов'язаний із вирішенням проблем прав людини. Питання забезпечення цих прав залишається однією з ключових тем у юридичній науці. Права людини сьогодні виступають як показник зрілості суспільства та держави, оскільки вони охоплюють майже всі сфери людської діяльності. Визнання високої цінності прав і свобод людини та громадянина, а також їх дотримання стали пріоритетними завданнями у внутрішній політиці держав і у міждержавному спілкуванні, що свідчить про рівень цивілізованості.

Питання про обмеження прав і свобод людини з боку державно-владних інституцій завжди було й залишається одним із актуальних у політико-правовому змісті. Незважаючи на значну увагу до цієї проблематики, теоретична нерозробленість питань обмеження прав і свобод громадян становить певні труднощі в розумінні особливостей різних аспектів взаємодії держави, суспільства та людини, уповільнює підвищення якості й ефективності нормотворчої і виконавчо-розпорядчої діяльності органів державної влади й управління [142, с. 186]. Безперечно, важливою умовою становлення й розбудови України як правової держави є формування

законодавства, спрямованого на забезпечення безпеки держави, законних інтересів суспільства, прав і свобод людини та громадянина. Проте, міжнародне й національне законодавство встановлюють виняткові випадки, коли права, свободи людини і громадянина можуть бути тимчасово обмежені. Зокрема, ст. 64 Основного Закону України передбачає, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Так в умовах воєнного стану можуть установлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [142, с. 186].

Зокрема, питання дотримання прав людини в діяльності поліції набуло ще більшої актуальності в умовах воєнного стану. Так, 24 лютого 2022 року в Україні, внаслідок повномасштабного вторгнення був введений правовий режим воєнного стану. Одним із негативних наслідків війни є численні проблеми щодо захисту прав та безпеки громадян, які навіть в таких складних умовах потребують уваги та вирішення. Щодня в ЗМІ з'являються сотні новин про порушення прав громадян поліцейськими, що не може не викликати глибоке занепокоєння суспільства щодо дотримання поліцейськими гарантій та конституційних прав людини. Такі явища формують атмосферу недовіри до Національної поліції, ставлять під сумнів їхню легітимність і здатність виконувати функції захисту громадян.

Низький рівень довіри до поліції як органу правопорядку створює серйозні ризики для стабільності суспільних відносин, коли громадяни перестають сприймати поліцію як інституцію, що гарантує захист їхніх прав. Низький рівень суспільної довіри до поліції як органу правопорядку створює серйозні ризики для стабільності держави та функціонування демократичних інститутів. У ситуації, коли громадяни не сприймають поліцію як гаранта безпеки, а навпаки – як джерело потенційних порушень прав і свобод, виникає небезпека масових безпорядків. Недовіра трансформується у протестні настрої, що можуть набувати організованих форм і переростати у масштабні

соціально-політичні кризи. Історичним прикладом цього процесу є події Революції Гідності (2013–2014) років, коли саме дії правоохоронних органів, сприйняті суспільством як незаконні та репресивні, стали каталізатором масових протестів. Ескалація конфлікту призвела до трагічних наслідків – загибелі сотні людей, що увійшли в історію як «Небесна Сотня». Ці події стали переломним моментом, який зумовив масштабне реформування системи правоохоронних органів, зокрема створення нової патрульної поліції та перегляд принципів діяльності МВС.

Особливої гостроти такі явища набирають під час дії правового режиму воєнного стану, коли держава перебуває у стані підвищеної небезпеки. Умови воєнного стану передбачають обмеження конституційних прав і свобод, посилення ролі силових структур та концентрацію владних повноважень у виконавчій гілці влади. У такій ситуації будь-які прояви недовіри до поліції набувають особливої гостроти, адже саме вона стає ключовим інструментом реалізації заходів правового режиму.

Низька довіра до поліції не є лише питанням іміджу чи комунікації, а має безпосередній вплив на політичну стабільність і безпеку держави. Науковий аналіз цього явища дозволяє зробити висновок, що довіра до поліції є ключовим елементом легітимності державної влади, а її втрата – одним із найнебезпечніших викликів для суспільства. У науковому контексті це явище можна розглядати як «кризу довіри», що виникає внаслідок системних порушень та недостатньої прозорості у діяльності поліції.

Воно має кілька вимірів: правовий, як недосконалість нормативно-правового регулювання та слабкі механізми відповідальності; соціальний, як зростання напруги між громадянами та правоохоронними органами, що може призводити до протестних настроїв та психологічного як відчуття незахищеності, страху та зниження рівня правової культури в суспільстві. Таким чином, наявна ситуація не лише інформує про окремі випадки, а й стає індикатором системних проблем у діяльності поліції, як

органу забезпечення публічного порядку.

Варто наголосити, що особовий склад Національної поліції, в умовах воєнного стану переведено на посилений варіант службової діяльності, значно розширено їх повноваження які не характерні для виконання в мирний час, так вони забезпечують та здійснюють заходи правового режиму воєнного стану, а саме, щоденно безперервно реагують на заяви і повідомлення громадян, документують, розкривають та розслідують правопорушення, виявляють тіла закатованих українців, проводять ексгумацію масових поховань, фіксують пошкодження інфраструктурних об'єктів, житла, а також несуть службу на блокпостах, протидіють діяльності диверсійно-розвідувальних груп, здійснюють евакуаційні заходи, здійснюють розмінування деокупованих територій, надають психологічну підтримку людям тощо [147, с. 147].

Це в свою чергу зумовлює необхідність наукового дослідження правового регулювання та виокремлення аспектів, що потребують опрацювання.

Варто наголосити, що основним джерелом національного права в Україні є Конституція. Конституційні положення містять чітко визначений перелік конституційних прав і свобод громадян, дозволених для обмеження в деяких випадках, наприклад, в умовах загрози національній безпеці, територіальній цілісності країни, прав і свобод громадян. Фахівці в досліджуваній проблематиці зазначають, що на сьогодні існує ціла система обмежень прав у встановленому законом порядку.

Конституція України проголошує права і свободи людини як найвищої цінності, що, зокрема, накладає на працівників Національної поліції особливу відповідальність. Їхня робота часто пов'язана з необхідністю обмеження прав і свобод людини та громадянина, що робить необхідним для правоохоронців ґрунтовні знання про порядок і способи реалізації цих прав і свобод. Водночас, поряд з обмеженням прав, безпека громадянина в межах

суспільства та держави забезпечується через механізми, які захищають всю систему соціальних прав і свобод, включаючи особисті (громадянські), політичні, економічні та культурні права.

Варто зазначити, що захист законних прав і свобод особи є ключовим завданням держави, яке реалізується, зокрема і через діяльність Національної поліції. Роль поліції як гаранта прав і свобод людини проявляється як у підтриманні правопорядку, так і в забезпеченні особистої та громадської безпеки. Вона стає особливо важливою в ситуаціях надзвичайного характеру, таких як міжнаціональні збройні конфлікти, акти тероризму, війни. У таких умовах забезпечення та захист прав і свобод людини і громадянина стає особливо складним через зростання кількості правопорушень та необхідність рятування великої кількості людей у зв'язку з супутніми надзвичайними подіями. Ефективність виконання цих завдань значною мірою залежить від роботи співробітників поліції та інших відповідних структур.

Водночас, варто зауважити, що поліція повинна забезпечувати публічний порядок, одночасно відповідаючи на посилені потреби безпеки. Це означає, що кожен захід, ужитий поліцією, має бути обґрунтований, пропорційний обставинам і виконаний з повагою до основних прав і свобод людини. Прозорість дій поліції та відкрите спілкування з громадськістю є важливими для збереження довіри та правопорядку, особливо у період, коли суспільство відчуває підвищену тривогу та нестабільність [144].

У цьому контексті важливо наголосити, що забезпечення публічного порядку поліцією в умовах воєнного стану має узгоджуватися з більш широкими правовими орієнтирами, які визначають допустимі межі обмеження прав і свобод громадян. Саме тому подальший аналіз доцільно здійснити крізь призму міжнародних стандартів, що закріплюють основні принципи правомірності виняткових режимів та гарантії захисту прав людини.

С. О. Кузніченко у своєму монографічному дослідженні

«Адміністративно-правовий режим воєнного стану» зазначає, що важливим кроком у захисті прав і свобод громадян в умовах дії надзвичайного законодавства стало прийняття в 1984 р. на Паризькій конференції Міжнародної асоціації юристів «Мінімальних стандартів норм про основні права людини при винятковому стані. Їх зміст полягає в такому:

1) оголошення виняткового стану, що офіційно здійснюється та залежно від обстановки поширюється на всю територію держави або її частину, може бути виправдано лише реальною наявністю критичної ситуації для держави або суспільства, що загрожує життю нації;

2) усі норми, що регулюють винятковий стан, мають бути закріплені в законодавстві заздалегідь, до його оголошення;

3) у конституції кожної держави має бути визначена процедура оголошення виняткового стану. У випадку якщо виконавча влада має можливість компетентно оголошувати введення виняткового стану, підтвердження цього законодавчою владою має бути здійснено в найбільш стислі строки;

4) заява про строки виняткового стану ніколи не повинна виходити за межі періоду, який реально потрібний для нормалізації обстановки; при цьому максимальний строк дії виняткового стану (за винятком випадків воєнної агресії) визначається конституцією;

5) законодавча влада повинна мати право анулювати як рішення про введення виняткового стану, так і можливість змінити строк його дії. Кожне наступне продовження строку виняткового стану повинно затверджуватися органом законодавчої влади й декларуватися до кінця завершення первинно визначеного строку;

6) у період виняткового стану законодавчі функції повинні залишатися недоторканими, незалежно від застосування обмежувальних заходів. Якщо підійшов термін перевиборів, то він переноситься до нормалізації обстановки й можливості організації виборів відповідно до конституції;

7) винятковий стан не може бути підставою для відступу державою від положень статей 6-8, 11, 15, 16 і 18 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (принцип неприпустимості посягань на абсолютні права і свободи);

8) вищі судові органи (органи конституційного контролю) мають бути наділені повноваженнями, щоб вирішувати питання: чи відповідає законодавство про винятковий стан конституції держави; чи відповідає акт про введення виняткового стану національному законодавству. Ці органи забезпечуватимуть неприпустимість вторгнення в «абсолютні права» громадян і дотримання принципу пропорційності відносно заходів, що обмежують права і свободи. Водночас у органу конституційного контролю мають бути ширші повноваження щодо оголошення якогось надзвичайного заходу (законодавчого або виконавчого характеру) чи будь-якого акта щодо їх застосування такими, що втратили законну силу, якщо вони не відповідають вимогам конституції або надзвичайному законодавству (принагідно зауважимо, що відповідно до ч. 2 ст. 18 Закону України «Про Конституційний Суд України» повноваження судді Конституційного Суду України та його конституційні права і свободи не можуть бути обмежені при введенні воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях);

9) акти, прийняті для забезпечення режиму виняткового стану, мають втрачати силу одночасно з його припиненням. без спеціального на те інформування. Скасування виняткового стану спричиняє автоматичне відновлення всіх прав і свобод, які були обмежені (призупинені), і жодні надзвичайні заходи не повинні зберігатися [142, с.191-192].

Отже, вищезазначений міжнародний документ спрямований на забезпечення балансу між необхідністю державного захисту та непорушністю основних прав людини навіть у кризових умовах.

Ще одним важливим правовим документом міжнародного рівня є

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН від 16.12.1966 року [47]. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН від 16 грудня 1966 року має особливе значення у контексті захисту прав громадян під час воєнного стану. Він закріплює базові свободи, які держава-учасниця зобов'язана гарантувати навіть у надзвичайних умовах. Зокрема, неприпустимим є відступ від так званих «абсолютних прав», серед яких право на життя, заборона катувань, рабства та примусової праці, а також право на свободу думки, совісті й релігії. Це означає, що навіть у період воєнної агресії чи введення надзвичайного правового режиму держава не може обмежити ці права, оскільки вони становлять основу міжнародної системи захисту людини. У практичному вимірі положення Пакту виступають своєрідним «запобіжником» проти зловживань владою у кризових ситуаціях. Вони вимагають від держави дотримання принципу пропорційності при застосуванні обмежувальних заходів, а також забезпечення ефективного судового контролю за їх законністю.

Ще одним важливим міжнародним документом в сфері дотримання прав людини і громадянина підрозділами поліції є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) – (далі Конвенції). Так, наступні статті документу безпосередньо пов'язані з функціональною діяльністю поліції, зокрема і в умовах воєнного стану:

- стаття 3. Заборона катування. Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню [107];

- стаття 5. Право на свободу та особисту недоторканність. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом; б) законний арешт або затримання особи за

невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом; с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; d) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування [86].

Необхідно наголосити, що пряме обмеження правових, політичних та соціальних прав і свобод людини в цілому можна розглядати як глобальну загрозу національним інтересам і як те, що може порушити нормальний розвиток суспільства, національних інститутів тощо. Права та інтереси людини, що обмежуються під час дії воєнного стану визначені не лише в Конституції, а й також зазначаються в інших законах, наприклад, Указом Президента України «Про введення воєнного стану».

Так, до базових документів національного законодавства яке регулює дотримання прав людини поліцейськими в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні можна віднести наступні:

- 1) Конституція України від 28.06.1996 року [7],
- 2) Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від

12.05.2015 року [6],

- 1) Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII [36]
- 2) Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [9]
- 3) Укази Президента України про продовження воєнного стану, які видаються на 90 діб з наступним продовженням (наприклад Указ Президента України від 01.05.2023 № 254/2023 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні», який продовжував дію правового режиму воєнного стану з 20.05.2023 по 18.08.2023) [46].
- 4) Дисциплінарний статут Національної поліції України від 15.03.2018 № 2337-VIII [154],
- 5) Правил етичної поведінки поліцейських затверджені наказом МВС України від 09.11.2016 р. № 1179 [34],

Таким чином, наведені нормативно-правові акти утворюють фундаментальну основу для регламентації порядку введення та продовження правового режиму воєнного стану в Україні. Вони визначають юридичні механізми реалізації цього режиму, встановлюють компетенцію органів державної влади та окреслюють межі допустимого обмеження конституційних прав і свобод.

Водночас, слушною є наступна думка, яка наголошує на тому, що практична реалізація надзвичайних правових режимів, зокрема воєнного стану, неминуче пов'язана з трансформацією правового статусу особи.

Зокрема, М. В. Білоконь зазначає, що оскільки екстремальні умови диктують безперешкодне виконання індивідуальних і нормативних розпоряджень. Максимальне підпорядкування волі суб'єктів загальній меті, надзвичайні режими «вижимають» з галузевого режиму усе, що стосується обмежно-заборонного впливу – зменшується кількість прийомів узгодження і горизонтальної координації, скорочується загально дозвільна реалізація

конституційних прав громадян у сфері управління, збільшуються дозвільні розпорядження і координаційні зобов'язання. Надзвичайний режим завжди тимчасова міра і має працювати тільки в період НС. При введення надзвичайного режиму важливо дотримувати принцип адекватного реагування, покликаний запобігти надмірне втручання державних органів у конституційний статус особистості. Кожному типові НС відповідає свій вид режиму. Носієм надзвичайного режиму є територія, на якій виникли небезпечні фактори. Об'єктом надзвичайного режиму є суспільні відносини, що впливають на ступінь і характер погрози безпеки, на стан суспільного порядку і життєдіяльності. Вибір того або іншого надзвичайного режиму залежить від ступеня кризовості НС і характеристики її елементів: ступінь і вид погрози безпеки; характер вражаючих факторів: масштабність і часовий аспект протікання НС; різної кількості наслідків, їх ланцюговий характер. Як вже було відмічено раніше, надзвичайні правові режими дуже щільно пов'язані з правовим статусом особи: і перше і друге правові явища містять у собі прала й обов'язки суб'єкта. Усі надзвичайні режими обмежують права і свободи громадян, тому такі обмеження повинні, в ідеалі, закріплюватися тільки законом [79, с.42].

Узагальнюючи положення щодо сутності та взаємопов'язаності введеного правового режиму воєнного стану, як надзвичайного правового режиму та визначення меж їхнього впливу на конституційні права і свободи громадян, варто розглянути нормативне закріплення у законодавстві України особливостей обмежень конституційних прав громадян.

Так, відповідно до статті 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (забезпечення гарантій законності) в умовах воєнного стану забороняються:

- зміна Конституції України;
- зміна Конституції Автономної Республіки Крим;
- проведення виборів Президента України, а також виборів до

Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування;

- проведення всеукраїнських та місцевих референдумів;
- проведення страйків, масових зібрань та акцій [6].

Законодавець також зазначив, що йдеться про вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану, із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасових обмежень прав та законних інтересів юридичних осіб, а також зазначити термін дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України [183].

Отже, тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися окремі конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, зокрема: невтручання в особисте і сімейне життя, недоторканність житла, право володіти і розпоряджатися своєю власністю, свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, таємницю листування, телефонних розмов та іншої кореспонденції, свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань, вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію в будь-який спосіб, збиратися і проводити мітинги і демонстрації, підприємницьку діяльність, працю, страйки та право на освіту [184].

Проте, такі обмеження мають бути обґрунтовані, мати певні часові межі, а також застосовуватись у відповідності до усталених засад демократії та правової держави, мати на меті захист суспільних інтересів, збереження громадського порядку і безпеки, а також прав і свобод інших громадян. Більше того, у забезпеченні захисту прав людини в умовах війни важливу роль відіграє відповідність цих обмежень міжнародним стандартам і правам

людини. Зважаючи на існуючий механізм обмежень прав та свобод людини в умовах дії воєнного стану, питання забезпечення права на захист ще більше ускладнюється. Зумовлюється це наступними факторами:

– по-перше, до початку повномасштабного вторгнення в Україну у лютому 2022 року в нашій країні не існувало практики обмежень прав людини і громадянина в умовах воєнного стану, а тому і не було вироблено практики забезпечення права людини на захист в таких умовах;

– по-друге, ускладненість завдання держави щодо забезпечення захисту прав людини зумовлюється в умовах війни важливістю дотримання балансу між забезпеченням безпеки та збереженням основних прав і свобод людини та громадянина [143, с.6].

Крім того, в Законі України «Про Національну поліцію» а саме статті 8 з початком повномасштабної війни з'явилося доповнення відповідно до якого під час дії воєнного стану поліція діє згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Варто зазначити, що обмеження прав людини можуть мати і негативні наслідки, оскільки дані обмеження носять тимчасовий характер, водночас можна констатувати четвертий рік застосування змін внаслідок дії Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 та Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».

Під час воєнного стану деякі зміни у законодавстві прямо суперечать положенням Конституції України в сфері дотримання прав людини. Це стосується доповнення до статті 90 Закону України «Про Національну поліцію», згідно з яким [37] під час дії воєнного стану громадський контроль за діяльністю поліції, передбачений статтями 86-88 та 90 цього Закону, не

здійснюється.

Фахівці та експерти зазначають що дане обмеження у подальшому матиме низку негативних наслідків. Відсутність щорічного звіту про діяльність поліції позбавляє громадськість можливості отримувати дані про стан злочинності, оцінювати ефективність заходів поліції та контролювати виконання стратегічних завдань. Крім того, неможливість висловлювати резолюцію недовіри керівникам поліції знижує їх підзвітність перед суспільством, що потенційно впливає на якість управління в поліцейських структурах. Брак зустрічей з органами місцевого самоврядування та населенням ускладнює комунікацію про стан правопорядку та заходи з попередження правопорушень, зменшуючи можливість громадськості брати участь у вирішенні важливих питань.

Відсутність механізму залучення громадян до розгляду скарг на дії або бездіяльність поліцейських також обмежує контроль за дотриманням поліцією своїх обов'язків згідно із законодавством. Усі ці чинники разом знижують рівень прозорості та підзвітності поліції, що створює ризики для дотримання прав людини під час воєнного стану.

Окрім цього, аналіз статистичних даних вказує, що найпоширенішими порушеннями прав людини в діяльності поліції під час воєнного стану є:

- незаконне затримання та особистий обшук;
 - незаконний обшук приміщень, житла тощо;
 - незаконне застосування сили, зброї або спеціальних засобів, а також погрози їх використання;
 - порушення процедури проведення поверхневої перевірки та огляду
- [42].

Оскільки запровадження особливого правового режиму завжди є потенційною загрозою для основних прав і свобод, чинне законодавство України містить низку гарантій. Термін їх застосування не може перевищувати терміну, протягом якого триває воєнний стан. В умовах

воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, зазначені у ч. 2 ст. 64 Конституції України.

Однак, у процесі введення в дію особливого правового режиму, окрім обмежень є також і гарантії прав людини і громадянина. Адже введення воєнного стану не може виправдовувати застосування тортур, жорстокого чи такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, а також будь-яких обмежень права на життя, свободу думки, свободу совісті, релігійних прав і свободи віросповідання і т.д.

Зважаючи на викладене, доцільно окреслити пріоритетні напрями діяльності органів поліції щодо забезпечення прав громадян під час воєнного стану, виникнення яких зумовлено саме дією цього правового режиму, введеного в результаті повномасштабного вторгнення на територію нашої держави: 1) фіксація та кваліфікація воєнних злочинів в Україні; 2) розслідування воєнних злочинів в умовах активних бойових дій; 3) розмінування територій і будівель; 4) охорона публічного порядку та забезпечення публічної безпеки; 5) виявлення випадків учинення протиправних дій стосовно дітей; 6) використання сучасних інформаційних технологій, систем і засобів захисту інформації; 7) психологічне забезпечення діяльності органів поліції в умовах воєнного стану та надання поліцейськими первинної психологічної допомоги різним категоріям громадян. Звісно, зазначеними напрямками не обмежується діяльність органів поліції, проте, на нашу думку, вони є ключовими, оскільки спрямовані на забезпечення максимально широкого кола прав громадян, що порушуються внаслідок військового вторгнення в Україну. Вважаємо за доцільне коротко охарактеризувати кожен із них та встановити, для охорони, захисту або відновлення якого права громадян він існує [114, с.18].

Фахівці та експерти зазначають, що гарантії захисту прав і свобод людини та громадянина, особливо в умовах воєнного стану, повинні забезпечуватись не лише законами, а й органами та установами, які згідно

своїх повноважень здійснюють контроль за суб'єктами, що можуть в рамках закону здійснювати таке обмеження.

Прикладом таких органів є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, суди, Європейський суд з прав людини, міжнародні та національні недержавні організації в сфері захисту прав людини та громадянина тощо. В той же час деякі вчені заперечують факти слабого моніторингу в Україні щодо дотримання прав людини в умовах воєнного стану.

Усвідомлення проблематики захисту прав людини яких дозволяє чітко визначити спрямованість правоохоронних органів щодо використання відповідного правового інструментарію. Повертаючись безпосередньо до діяльності органів поліції щодо забезпечення прав громадян під час воєнного стану, хотілося б спочатку зупинитися на визначенні тих прав громадян, що порушуються під час дії цього правового режиму. До них можна віднести такі: 1) право на життя, захист від катувань і поганого поводження; 2) право на справедливий суд, право на правову допомогу (що було зумовлено, зокрема, обмеженим доступом жертв конфлікту до правосуддя); 3) право на приватність; 4) право на свободу пересування; 5) право на свободу й особисту недоторканність; 6) право на свободу думки, совісті й віросповідання; 7) право на свободу мирних зібрань; 8) право на свободу об'єднань; 9) право власності; 10) право на гідний рівень життя; 11) право на освіту; 12) право на протидію дискримінації; 13) права внутрішньо переміщених осіб (зокрема щодо доступу до соціальних послуг і державної допомоги, оформлення документів); 14) права жінок; 15) права дітей; 16) права людей з інвалідністю; 17) права осіб із проблемами психічного здоров'я; 18) право на участь в управлінні державними справами (зокрема шляхом участі в голосуванні) [118, с. 155].

Звісно, охороною та захистом порушених під час дії воєнного стану прав громадян опікуються не лише органи Національної поліції. Це питання

має комплексний характер, а отже, компетенцією щодо охорони, захисту та відновлення прав громадян наділені багато органів державної влади (як центральних, так і місцевих), органів місцевого самоврядування, військових адміністрацій та інституцій громадянського суспільства. Що стосується органів поліції, то на них покладається обов'язок щодо недопущення порушення та відновлення (фіксація випадків порушення прав громадян, їх розслідування та притягнення винних осіб до юридичної відповідальності) таких прав громадян: право на життя; право на протидію катуванням, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню; право власності; право на свободу та особисту недоторканність (стосується переважно звільнення заручників та відновлення їх прав, забезпечення прав дітей, зокрема фіксація випадків незаконного вивезення українських дітей окупантами на територію РФ з метою їх усиновлення); право на правову допомогу; право на свободу мирних зібрань і об'єднань. Варто звернути увагу, що актуальність забезпечення органами поліції саме окресленого переліку прав людини зумовлена тим фактом, що саме вони переважно порушуються під час воєнного стану внаслідок ведення активних бойових дій, окупації окремих регіонів та населених пунктів. Проте, звісно ж, це не виключає необхідності охорони та захисту тих прав громадян, що порушуються внаслідок учинення, так би мовити, «стандартних» адміністративних та кримінальних правопорушень (тобто тих правопорушень, що вчинювалися і в мирний час). Звісно, кількість таких правопорушень істотно зменшилася, що зумовлено низкою об'єктивних факторів: уведенням комендантської години, наявністю блокпостів, збільшенням кількості присутності поліцейських та військовослужбовців у громадських місцях, великою кількістю переміщених осіб тощо [114,с.17-18].

Отже, важливо зазначити, що введення воєнного стану не скасовує законодавчих вимог і обов'язків поліцейських щодо дотримання

законодавства. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності Національної поліції України є актуальною темою, що потребує постійного моніторингу та вдосконалення. Сучасний стан і перспективи розвитку цієї сфери вимагають комплексного підходу для поліпшення якості правоохоронної діяльності та забезпечення дотримання прав людини в Україні.

2.3. Контроль і нагляд за діяльністю Національної поліції під час дії воєнного стану

Діяльність поліції у період воєнного стану набуває особливого значення, адже саме вона забезпечує баланс між гарантіями прав людини та потребами державної безпеки. В умовах правового режиму воєнного стану контроль і нагляд за поліцією виступають ключовими інструментами запобігання зловживанням владними повноваженнями та гарантування законності. Діяльність поліції завжди була і залишається під пильним «прицілом суспільства» на предмет дотримання законності.

Актуальність дослідження проблеми контролю і нагляду за діяльністю поліції під час дії воєнного стану зумовлена низкою об'єктивних та суб'єктивних чинників. Воєнний стан як особливий правовий режим передбачає тимчасове обмеження окремих прав і свобод громадян, що створює підвищені ризики зловживання владними повноваженнями. У таких умовах саме поліція виступає ключовим інститутом забезпечення публічного порядку, охорони правопорядку та захисту громадян від внутрішніх загроз. Водночас концентрація владних інструментів у руках правоохоронних органів потребує ефективних механізмів контролю та нагляду, які б гарантували дотримання принципів верховенства права та недопущення порушень прав людини.

Особливу увагу слід приділити тому, що в умовах воєнного стану поліція виконує не лише традиційні функції охорони громадського порядку, а й завдання, пов'язані з протидією диверсіям, забезпеченням режимних обмежень, контролем за переміщенням осіб та транспортних засобів. Це розширює сферу її впливу на права і свободи громадян, а отже, вимагає посилення інституційних гарантій законності. Відсутність належного контролю може призвести до надмірного застосування сили, необґрунтованих затримань, обмеження свободи слова та інших порушень, що суперечать міжнародним стандартам захисту прав людини. Не менш важливим є аспект довіри суспільства до правоохоронних органів. У період воєнного стану громадяни очікують від поліції не лише захисту, а й справедливого та законного ставлення. Відсутність прозорих механізмів контролю може підірвати легітимність державних інституцій та створити ґрунт для соціальної напруги. Саме тому дослідження форм і методів контролю та нагляду за діяльністю поліції у воєнний час має практичне значення для забезпечення стабільності та громадської довіри. Таким чином, актуальність теми полягає у необхідності вироблення комплексних правових та організаційних механізмів контролю, які б забезпечували баланс між потребами національної безпеки та гарантіями прав людини. Це завдання є стратегічним для розвитку української державності та утвердження принципів верховенства права в умовах воєнних викликів.

Питання законності та дотримання прав людини стало одним із факторів реформи Національної поліції близько десяти років тому. Водночас, аналізуючи звіти [53 – 56] Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) за останніх п'ять років, Україна, майже завжди займала місце в трійці країн, громадяни яких подавали позов проти своєї країни, обвинувачуючи у порушенні прав.

Так, до прикладу у звіті ЄСПЛ за 2024 рік «Annual Report 2022 of the European Court of Human Rights, Council of Europe» майже три чверті заявок,

що знаходяться на розгляді, стосуються п'яти держав. Найвищий країною з кількістю випадків є Туреччина, де близько 21 600 додатки; за нею йде РФ з приблизно 8150 заявками; далі йде Україна з приблизно 7700 заявками; потім Румунія з 3850 і Греція з 2600. 80% першочергових заявок, що знаходяться на розгляді – з них їх близько 13 400 – також походять із цих п'яти країни (Туреччина, Україна, Росія, Румунія та Греція) [53, с. 6].

Ще одним викликом для поліції в аспекті дотримання прав людини та законності стало повномасштабне вторгнення країни агресора. Зокрема, поліцейські отримали більше повноважень за для забезпечення дії правового режиму воєнного стану. Водночас, правоохоронні органи, почали фіксувати більше правопорушень з боку поліцейських, що потребує посилення контролю та нагляду за діяльністю поліції відповідними суб'єктами, організаціями, громадянами та в цілому суспільством. Саме тому є необхідність у дослідженні проблематики контролю і нагляду за діяльністю поліції під час дії воєнного стану та вироблення пропозицій для удосконалення контролю

Дану проблематику досліджували чимало вітчизняних вчених адміністративістів: С. Г. Братель, З. С. Гладун, В. Михайлов, Т. В. Наливайко, О. С. Передерій, Л. В. Кулачок-Тітова, І. О. Сквірський, С. Ф. Константінов, В. В. Волік, В. Дорошенко, В. М. Кравчук, А. С. Крупник, О. М. Музичук, О. В. Поклад та інші.

Водночас, в більшості науковці досліджували таку форму контролю за діяльністю поліції як громадський контроль. В той же час, на сьогодні існує багато форм державного та недержавного контролю, і громадський є лише одним із елементів цілої системи. Ще однією нагальністю для дослідження даної проблематики є дослідження проблем та вироблення напрямків удосконалення контролю та нагляду за діяльністю поліції саме в умовах воєнного стану, адже на сьогодні існують суттєві зміни в цьому аспекті, що потребують вивчення. Актуальність теми також визначається міжнародними

зобов'язаннями України. Європейська конвенція з прав людини та практика Європейського суду з прав людини встановлюють чіткі межі допустимих обмежень прав у надзвичайних умовах. Тому питання ефективного контролю за діяльністю поліції має не лише внутрішньодержавне, а й міжнародне значення, адже від його реалізації залежить імідж України як правової держави, що дотримується демократичних стандартів навіть у кризових ситуаціях.

Отже, в даному підрозділі нашим завданням є розкрити питання щодо мети і цілей контролю та нагляду за діяльністю поліції в умовах воєнного стану, розглянути види та суб'єкти здійснення контролю, проаналізувати зміни в законодавстві, що регулюють контроль і нагляд за діяльністю поліції в умовах воєнного стану, а також розкрити питання проблем та напрямків, що потребують удосконалення.

Розглянемо питання мети контролю та нагляду за діяльністю поліції в умовах воєнного стану. Варто зазначити, що законодавчого визначення мети такого контролю чітко не визначено. Натомість в Законі України «Про Національну поліцію» є розділ, який називається «Громадський контроль поліції». Зокрема, в даному розділі пункті 1 статті 86 зазначено, що з метою інформування громадськості про діяльність поліції керівник поліції та керівники територіальних органів поліції раз на рік готують та опубліковують на офіційних веб-порталах органів поліції звіт про діяльність поліції.

Ще однією метою громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади, зокрема і органів поліції є «Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки» в якій зазначено, що метою реалізації Стратегії є створення сприятливих умов для розвитку громадської ініціативи та самоорганізації, формування та діяльності інститутів громадянського суспільства, налагодження взаємодії між громадянами, згаданими інститутами та органами державної влади,

органами місцевого самоврядування, у тому числі для реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина, задоволення суспільних інтересів, забезпечення громадської участі у прийнятті та реалізації владних рішень [58, 185].

У доктрині адміністративного права засобами забезпечення законності прийнято вважати сукупність завдань, функцій, повноважень, форм, методів і порядку діяльності державних органів, їх посадових осіб. До основних груп засобів забезпечення законності у державному управлінні належать:

1) різні види контрольної діяльності з боку державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій;

2) різні способи реагування державних органів, насамперед органів виконавчої влади, на звернення громадян із метою правової охорони і захисту їхніх прав і свобод;

3) здійснення спеціалізованого судового захисту порушених прав і свобод громадян у порядку адміністративного судочинства;

4) притягнення до різних видів юридичної відповідальності посадових осіб державних органів за протиправні дії у сфері державного управління, а також застосування заходів адміністративної відповідальності до громадян [59, 3, с. 350; 60, 7, с. 80].

Воєнний стан вимагає від усіх структурних підрозділів підвищеної оперативності, координації та гнучкості в прийнятті рішень. Національна поліція, як ключовий елемент системи внутрішньої безпеки, має активно співпрацювати з різними органами влади, базуючись на чітко визначених юридичних рамках та сучасних механізмах інформаційної обробки. Це дозволить ефективно реагувати на виклики, забезпечувати захист громадянського населення та відновлювати порядок та стабільність у критичних ситуаціях. Подальший розвиток механізмів взаємодії, а також їх адаптація до змінних умов, буде сприяти підвищенню ефективності всієї системи державного управління в умовах воєнного стану [100, с. 231].

У зазначеному аспекті, Т. Я. Назар зазначає, що Конституція України проголошуючи народ єдиним джерелом влади, зобов'язала державу забезпечити участь громадськості в управлінні владними справами. Одним із ефективних способів такого управління є громадський контроль за діяльністю органів державної влади, зокрема Національної поліції [58].

Отже, метою контролю є дотримання поліцейськими законності під час діяльності

У воєнних умовах цей контроль стає ще більш актуальним, оскільки ризик порушень прав та свобод може зростати через вплив воєнних обставин на роботу правоохоронних органів.

У доктринальних положеннях адміністративного права виділяють такі форми контролю й нагляду за діяльністю поліції під час дії воєнного стану:

1) парламентський контроль, який здійснюється Верховною Радою України та полягає у перевірці законності й обґрунтованості рішень і дій поліції;

2) судовий контроль, що реалізується через судові інстанції, які оцінюють правомірність обмеження прав громадян та застосування адміністративних заходів;

3) відомчий контроль, що реалізується МВС та НПУ;

3) громадський контроль реалізується через інститут громадянського суспільства, який беруть участь у виявленні порушень та формуванні суспільної довіри до правоохоронних органів.

Насамперед, слід зауважити, що в юридичній науці й дотепер серед вчених немає єдності у поглядах щодо обсягу необхідних повноважень ВР України у сфері парламентського контролю, щодо напрямів, форм, методів його здійснення, а також щодо багатьох інших аспектів реалізації парламентом цієї функції. Парламентський контроль являє собою особливий державно-правовий інститут, який надає законодавчому органу влади легітимні інструменти для спостереження, перевірки та оцінки діяльності

виконавчої влади, особливо в частині реалізації нею зовнішньої та внутрішньої політики держави [159, с.117].

Розглядаючи парламентський контроль за діяльністю поліції, слід звернути увагу на неоднозначність його визначення. З одного боку, його розуміють як форму громадського контролю за діяльністю поліції, з другого – це різновид парламентського контролю за роботою виконавчої влади. Останнє зумовлює застосування парламентом стосовно поліції загальноприйнятих форм контролю, що використовуються ними і в інших сферах. Однією з форм, що найчастіше використовують парламенти для контролювання діяльності поліцейської системи держави, є запити (інтерпеляції) [158, с. 113].

В юридичній літературі під «парламентським контролем» розуміється «передбачена Конституцією та законами України діяльність Верховної Ради України, утворених нею органів, обраних нею посадових осіб та народних депутатів України щодо отримання, вивчення, оприлюднення інформації про діяльність, рішення, правові акти інших органів і посадових осіб публічної влади, підприємств, установ та організації і впровадження на основі цієї інформації передбачених Конституцією і законами України заходів реагування» [160, с. 15]. Нормативно-правова база, що регулює коло питань, які стосуються наглядової ролі парламенту за діяльністю Уряду, виконанням законів та формуванням політик: Конституція України, Регламент Верховної Ради України; закони України «Про статус народного депутата України»; «Про комітети Верховної Ради України», «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України»; «Про Кабінет Міністрів України», «Про Рахункову палату», «Про правотворчу діяльність», «Про введення воєнного стану в Україні», «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення ефективної реалізації парламентського контролю», а також Регламент Кабінету Міністрів України, затверджений постановою

Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950 [159, с.117].

Стосовно поліції ця форма контролю має перманентний характер. Мета процедури запитів – одержати конкретну інформацію від поліцейських органів, досліджувати її, викривати зловживання й інші порушення, а також шукати шляхи вирішення проблем у правоохоронній сфері. Цю процедуру також використовують для одержання фактів, які допоможуть членам парламенту зрозуміти складні питання, що містяться у відповідних законопроектах. Іншою важливою формою парламентського контролю є право створювати парламентські комітети і комісії для проведення розслідувань у правоохоронній сфері. Комісія, створена для проведення розслідування, є лише органом, що проводить розслідування і встановлює факти. Її єдиною функцією є надання звіту парламенту, що створив цей орган. Прерогативою самого парламенту завжди залишається розроблення необхідного висновку щодо проведеного розслідування й аналізу інформації, що відкрилася внаслідок цього. Парламентський контроль дає змогу суспільству впливати на поліцейські сили для участі у визначенні основних напрямів їх діяльності, оцінки та притягнення до відповідальності у випадках порушення закону. Це зумовлено тим, що парламентський контроль має одну важливу перевагу перед багатьма іншими видами контролю, особливо внутрішньовідомчим. Ця перевага полягає в тому, що його результати прозорі, вони, як правило, стають відомі громадянам країни, є об'єктивнішими і доступнішими для громадськості. У цьому ж полягають і його труднощі, головна з яких – протидія з боку виконавчої влади, викликана вузьковідомчими інтересами [158, с. 113].

Парламентський контроль має на меті не лише притягнення до відповідальності окремих працівників поліції. Поліція діє відповідно до законів, що приймаються парламентом, тому не завжди відсутність ефективності в роботі правоохоронних органів є наслідком поганої організації, а не адекватного правового регулювання. Використовуючи ж

основні засоби парламентського контролю, такі як запит і розслідування, законодавчі органи разом із «силовими» структурами мають змогу вивчити сутність проблеми й виробити спільні пропозиції з її врегулювання. У цьому випадку є підстави стверджувати, що в деяких випадках контрольна функція парламенту покликана бути чинником, який не розділяє, а об'єднує зусилля між парламентом і поліцією [158, с. 113-114].

З початком введення воєнного стану деякі законодавчі акти України доповнені положеннями, які передбачають додаткові механізми контролю з боку ВР України, які застосовуються виключно у період дії воєнного стану. Так, з метою забезпечення належного функціонування державних органів в умовах воєнного стану було розширено застосування установчої функції Парламенту (спеціальний інститут висловлення недовіри). Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12.05.2022 № 2259-IX [7], який набрав чинності 20.05.2022, стаття 12 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [10] доповнена положеннями, згідно з якими у період дії воєнного стану Верховна Рада України може прийняти рішення про звільнення посадової особи з посади, призначення на яку та звільнення з якої віднесено до повноважень Верховної Ради України, що має наслідком звільнення посадової особи із займаної посади. Процедура щодо висловлення недовіри посадовій особі було застосовано два рази: 31 травня 2022 року Верховна Рада України висловила недовіру та звільнила з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та 10 квітня 2023 року висловила недовіру та звільнила з посади Голову Рахункової палати [159, с.118].

Згідно зі ст. 55 Конституції України, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Закріпивши в Основному Законі України право громадян на судовий захист, держава

зобов'язана гарантувати його реалізацію у системі засобів захисту прав і свобод громадян від незаконних дій уповноважених державних органів, у тому числі й органів поліції. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року, правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства. Здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу і діють на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права [162, с. 119].

Основний зміст судового контролю як способу забезпечення законності діяльності органів поліції. Судовий контроль за законністю адміністративної діяльності органів поліції здійснюється у різних формах. Так, контроль, який здійснюється відповідно норм адміністративного та кримінального судочинства, може бути прямим і опосередкованим, що передбачає безпосереднє вирішення справ по скаргах від громадян, винесення окремих ухвал, тощо. Наприклад, поліцейський звільняється зі служби в поліції, а служба в поліції припиняється у разі набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення поліцейського до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, або кримінального правопорушення. Рішення органу суду є остаточним і підлягає обов'язковому виконанню. У ст. 303 КПК України визначено порядок оскарження бездіяльності слідчого та прокурора, яка може полягати у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення [162, с. 119].

Внутрішньовідомчий (відомчий) контроль за законністю адміністративної діяльності органів поліції передбачає контроль самої посадової особи (керівника) органу (підрозділу) поліції за управлінськими рішеннями чи поведінкою підпорядкованих йому осіб, внутрішнє усвідомлення ними необхідності дотримання норм Конституції, законів і

підзаконних правових актів України, норм міжнародного права щодо забезпечення прав і свобод людини в поліцейській діяльності. Основними цілями відомчого контролю є спрямування діяльності поліції на виконання поставлених завдань методом перевірки її фактичного стану, управління процесом удосконалення поліцейської діяльності шляхом своєчасного виявлення і усунення відхилень, недоліків та їх причин. Організація внутрішньовідомчого контролю залежить від повноважень суб'єкта контролю. Головним суб'єктом внутрішньовідомчого контролю за діяльністю Національної поліції України відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» є керівник центрального органу управління Національної поліції, який: очолює поліцію та здійснює керівництво її діяльністю, забезпечує виконання покладених на поліцію завдань; у межах компетенції організовує та контролює виконання поліцейськими Конституції та законів України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, наказів міністерств, а також наказів і доручень Міністра внутрішніх справ України з питань, що належать до сфери діяльності поліції; вносить на розгляд Міністра внутрішніх справ України пропозиції щодо забезпечення формування державної політики у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, надання поліцейських послуг; звітує перед Міністром внутрішніх справ України про виконання покладених на поліцію завдань і повноважень; приймає правові акти, що стосуються діяльності поліції (підписує накази поліції); призначає на посади та звільняє з посад у порядку, визначеному законом та іншими нормативно-правовими актами про державну службу, державних службовців апарату центрального органу управління поліції; приймає на роботу та звільняє з роботи в порядку, визначеному законодавством про працю, працівників центрального органу управління поліції; приймає у визначеному порядку рішення про заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності поліцейських; приймає у

визначеному законодавством про державну службу порядку рішення про заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності державних службовців апарату центрального органу управління поліції; приймає у визначеному трудовим законодавством порядку рішення про заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників поліції; присвоює спеціальні звання поліції; забезпечує дотримання визначеного Міністром внутрішніх справ України порядку обміну інформацією між Міністерством внутрішніх справ України і поліцією; приймає у визначеному порядку рішення про розподіл бюджетних коштів, розпорядником яких є поліція, та ін. [162, с 116-117].

Суб'єктами відомчого контролю в поліції виступають також:

1) керівники (заступники) територіальних органів Національної поліції, безпосередні керівники служб (підрозділів) поліції. Вважається, що контроль керівника підрозділу –це універсальна форма внутрішнього контролю, що має всеохоплюючий характер та поширюється на усі напрямки діяльності поліцейських (підлеглих) у межах виконання останніми службових обов'язків. Керівник має право здійснювати попередній, поточний, наступний контроль діяльності підлеглих, застосовуючи при цьому різноманітні методи перевірки (вивчення звітів, особиста перевірка (спостереження, інспектування, тощо));

2) спеціально створені підрозділи поліції та їх співробітники (штаби; служба персоналу (кадрового забезпечення); внутрішня безпека; контрольно- ревізійні підрозділи з контролю за фінансово-господарською діяльністю, тощо) [162, с 117]. Прикладом такого спеціально створеного підрозділу є Управління моніторингу дотримання прав людини. Основними функціями Управління є:

- забезпечення в межах компетенції МВС формування державної політики у сфері дотримання прав і свобод людини, у тому числі у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, торгівлі людьми, захисту

прав та інтересів дитини, формування безпечного дитячого середовища;

- забезпечення в межах компетенції МВС реалізації державної політики у сфері дотримання прав і свобод людини, у тому числі у сферах забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, безбар'єрності, запобігання та протидії дискримінації в апараті МВС, ГСЦ, закладах, установах і на підприємствах, що належать до сфери управління МВС;

- забезпечення у межах компетенції Управління взаємодії структурних підрозділів апарату МВС, ГСЦ, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС, з органами системи МВС, НГУ, іншими органами державної влади, міжнародними та національними неурядовими організаціями;

- організаційне, методичне та нормативно-правове забезпечення у межах компетенції Управління діяльності структурних підрозділів апарату МВС, ГСЦ, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС, та за дорученням Міністра – органів системи МВС, НГУ [163].

3) підрозділи поліції, які поряд зі своїми основними функціями здійснюють ще й контрольні, (наприклад, чергові частини, інспекції). [162, с 116-117].

Міністр внутрішніх справ України здійснює відомчий контроль за діяльністю поліції в межах своєї компетенції. Окремо він забезпечує нормативно-правове регулювання діяльності поліції, погоджує та подає на розгляд Кабінету Міністрів розроблені поліцією та МВС України проекти законів, актів Кабінету Міністрів України з питань діяльності поліції. Здійснює контроль за забезпеченням законності правових актів поліції, що дозволяє виявити та попередити порушення на початковій стадії їх створення. Особливе значення надається контролю за дотриманням прав людини в роботі підрозділів поліції у відповідності до міжнародних стандартів у галузі правоохоронної діяльності [162, с 116-117].

Важливе місце у системі забезпечення законності діяльності поліції посідає контроль з боку органів місцевого самоврядування та громадськості.

Громадський контроль є формою реалізації демократії і способом залучення населення до управління суспільством і державою. Він розглядається як інструмент громадської оцінки ступеня виконання органами поліції їх завдань та функцій. Характерною рисою громадського контролю є запобігання порушенням у сфері державного управління за допомогою засобів суспільного впливу. Тобто основні відмінності громадського контролю від будь-якого іншого виду контролю лежать у суб'єктно-об'єктній сфері і полягають у тому, що:

по-перше, він здійснюється саме громадськістю (організованою та неорганізованою), а не від імені держави;

по-друге, контрольні повноваження громадськості не мають юридично- владного змісту, а рішення за результатами перевірок мають, як правило, рекомендаційний характер;

по-третє, у процесі його здійснення контролюється виконання органами поліції завдань, пов'язаних із наданням поліцейських послуг у сфері захисту прав і свобод громадян, узгодження потреб та інтересів населення [162, с 120].

Громадський контроль дозволяє забезпечити відповідальність влади перед громадянами, навіть в умовах, коли традиційні механізми демократичного нагляду можуть бути тимчасово обмежені. Він допомагає запобігти зловживанням, корупції та неефективному використанню ресурсів, що в умовах воєнного стану набуває особливого значення, враховуючи потребу в максимальній концентрації зусиль на захисті держави. В умовах воєнного стану важливо знайти оптимальні форми та методи громадського контролю, які б дозволили зберегти активну участь громадян у житті держави, не ставлячи під загрозу її обороноздатність. Це можуть бути онлайн платформи для обговорення важливих рішень, прозорі механізми звітності

органів влади щодо використання ресурсів та проведення антитерористичних операцій, а також залучення громадських радників та спостерігачів до моніторингу ключових рішень [164, с.48].

Згідно статті 90 Закону, контроль за діяльністю поліції може здійснюватися у формі залучення представників громадськості до спільного розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських та до перевірки інформації про належне виконання покладених на них обов'язків відповідно до законів та інших нормативно-правових актів України [36].

Ключовою особливістю здійснення громадського контролю за діяльністю поліції в умовах воєнного стану є фактичне обмеження такого контролю.

Так згідно внесених змін після повномасштабного вторгнення Контроль за діяльністю поліції може здійснюватися у формі залучення представників громадськості до спільного розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських та до перевірки інформації про належне виконання покладених на них обов'язків відповідно до законів та інших нормативно-правових актів України [36]. Громадський контроль здійснюється органами місцевого самоврядування, трудовими колективами, професійними спілками, громадськими об'єднаннями (молодіжними й іншими громадськими організаціями), органами самоорганізації населення, засобами масової інформації та окремими громадянами [162, с. 120].

Зокрема відповідно до статті 90-1 Закону України «Про Національну поліцію» під час дії воєнного стану громадський контроль за діяльністю поліції, визначений статтями 86-88 (звіт про поліцейську діяльність, Прийняття резолюції недовіри керівникам органів поліції, взаємодія між керівниками територіальних органів поліції та представниками органів місцевого самоврядування, залучення громадськості до розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських) та 90 цього Закону, не здійснюється [36].

Така законодавча норма має тимчасовий характер і спрямована на

забезпечення оперативності та ефективності управління правоохоронними органами в умовах надзвичайних викликів. Проте тривале перебування України у стані війни створює низку ризиків, пов'язаних із відсутністю належного громадського контролю, що може негативно позначитися на ефективності виконання поліцією її функцій.

Відсутність громадського контролю призводить до зниження прозорості діяльності поліції, обмежує можливості суспільства отримувати достовірну інформацію про застосування надзвичайних заходів, а також створює умови для потенційних зловживань владними повноваженнями. Це, у свою чергу, може спричинити ослаблення легітимності правоохоронних органів та зниження рівня довіри громадян до них. В умовах воєнного стану, коли поліція виконує розширені завдання, пов'язані з контролем за переміщенням осіб, протидією диверсіям та забезпеченням режимних обмежень, відсутність зовнішнього нагляду особливо небезпечна, адже саме громадський контроль є важливим інструментом запобігання порушенням прав людини.

З огляду на те, що воєнний стан в Україні має тривалий характер, постає необхідність перегляду положень статті 90-1 та повернення повноцінного громадського контролю у адаптованій формі. Пропонується внести зміни до законодавства, які б передбачали можливість здійснення громадського контролю навіть у період воєнного стану, проте з урахуванням часового проміжку (наприклад, якщо воєнний стан продовжується більше ніж рік з дня введення) та з урахуванням особливих умов безпеки.

Зокрема, доцільним є запровадження обмеженого формату контролю, що дозволяв би діяльність громадських рад та моніторингових груп у сферах. Важливим кроком також є встановлення обов'язкової звітності поліції перед громадськістю щодо застосування надзвичайних заходів із зазначенням правових підстав, а також розширення повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сфері координації громадського

контролю.

Отже, відновлення громадського контролю за діяльністю Національної поліції у період воєнного стану є необхідним кроком для утвердження принципів верховенства права, запобігання зловживанням владними повноваженнями та забезпечення легітимності правоохоронних органів у кризових умовах. Саме тому питання внесення змін до чинного законодавства має бути поставлене на порядок денний як одне з ключових для розвитку демократичної правової держави.

2.4. Напрями удосконалення діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану

Необхідність створення спеціальної норми про адміністративну відповідальність за порушення комендантської години зумовлюється потребою забезпечення правової визначеності та ефективності режимних заходів у період воєнного стану. Комендантська година виступає важливим інструментом охорони громадського порядку, запобігання диверсіям та контролю за пересуванням осіб у нічний час. Відсутність чіткої правової норми призводить до використання загальних положень КУпАП, що не відображають специфіку правопорушення та створюють неоднакову практику застосування.

Показовим тут є приклад судової практики у справі № 447/720/22 [165], розглянутій 18 квітня 2022 року Миколаївським районним судом Львівської області. Суддя, аналізуючи обставини, встановив факт порушення комендантської години громадянином, який керував транспортним засобом без перепустки. Однак кваліфікація діяння була здійснена за ст.185 КУпАП, що передбачає відповідальність за непокору законним вимогам поліцейського, хоча фактично йшлося про порушення спеціального режиму.

З огляду на малозначність правопорушення та відсутність попередніх порушень, суд застосував ст.22 КУпАП і обмежився усним зауваженням. Такий підхід свідчить про правову невизначеність та необхідність закріплення окремої статті, яка б прямо регулювала відповідальність за порушення комендантської години.

Таким чином, створення спеціальної норми у КУпАП, а саме притягнення за порушення заходів комендантської години, дозволить забезпечити єдність правозастосування, адекватно оцінювати суспільну небезпеку діяння та підвищити превентивний ефект адміністративної відповідальності. Це сприятиме формуванню чіткої та справедливої системи реагування на порушення режимних обмежень, що є особливо актуальним у період воєнного стану.

Для опрацювання та узагальнення розглянемо наступні судові рішення, що характеризують правову позицію відносно притягнення за порушення комендантської години.

У контексті необхідності правового врегулювання відповідальності за порушення комендантської години показовим є рішення у справі №447/759/22, ухвалене 27 квітня 2022 року Миколаївським районним судом Львівської області. Згідно положень справи суддя О. І. Бачун, розглянувши матеріали, які надійшли з ВП № 2 Стрийського РУП ГУНП у Львівській області про притягнення до адміністративної відповідальності ОСОБА_1 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , громадянина України, проживаючого за адресою : АДРЕСА_1 , за ст. 185 КУпАП,- встановив : 07.04.2022 близько 23:40год. ОСОБА_1 перебував за адресою м. Миколаїв, вул.Возз'єднання,2 Стрийського району Львівської області, де наказом Львівської обласної військової адміністрації від 25.02.2022 №1/22 запроваджено комендантську годину, чим порушив ч.2 п.8 Порядку здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан, чим

вчинив адміністративне правопорушення передбачене ст.185 КУпАП. Правопорушник ОСОБА_1 пояснив, що під час комендантської години їхав із с. Рудники в м. Миколаїв, Львівської області, до банкомату, щоб зняти гроші і купити медикаменти. Вина ОСОБА_1 у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ст.185 КУпАП стверджується протоколами про адміністративне правопорушення ВАБ №910042, рапортом працівника поліції та іншими долученими матеріалами. Відповідно до ч. 1 ст.2 КУпАП законодавство України про адміністративне правопорушення складається з цього Кодексу та інших законів України, згідно ч. 2 ст. 7 КУпАП провадження в справах про адміністративні правопорушення здійснюється на основі суворого додержання законності. Статтею 245 КУпАП визначено, що завданнями провадження у справах про адміністративні правопорушення є: своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності з законом. Відповідно до ст. 22 КУпАП, при малозначності вчиненого адміністративного правопорушення орган (посадова особа), уповноважений вирішувати справу, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності і обмежитись усним зауваженням. Враховуючи фактичні обставини справи, характер правопорушення, особу правопорушника, який порушення вчинив вперше, суд вважає за можливе звільнити його від адміністративної відповідальності за вчинене правопорушення за малозначністю вчиненого правопорушення відповідно до ст. 22 КУпАП та обмежитись усним зауваженням. Керуючись ст.ст. 22, 283, 284 КУпАП, суддя постановив: ОСОБА_1 звільнити від адміністративної відповідальності, передбаченої ст.185 КУпАП на підставі ст.22 КУпАП обмежившись усним зауваженням. Проведення у справі відносно ОСОБА_1 закрити [166].

Наступним цікавим рішенням для нашого дослідження є постанова Малиновського районного суду м. Одеси. Так, суд розглянув справу про адміністративне правопорушення за протоколом серії ВАВ № 066714 від

20.03.2022, у відношенні ОСОБА_1 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , громадянина України, що проживає за адресою: АДРЕСА_1 , за ст. 185 КУпАП. Сторони справи про адміністративне правопорушення, не приймали участь у судовому розгляді. Формулювання обставин правопорушення, яке пред'являлось особі у протоколі визнане суддею недоведеним. З протоколу вбачається, що ОСОБА_1 , 20.03.2022 року близько 21.00 години знаходився у громадському місці за адресою: м. Одеса, вул. Ген. Петрова, 23, під час комендантської години введеної Військовою адміністрацією Одеської області, чим вчинив правопорушення передбачене ст. 185 КУпАП. За даним фактом співробітниками поліції складено протокол серія ВАВ № 066714 від 20.03.2022 про адміністративне правопорушення у відношенні ОСОБА_1 за ст. 185 КУпАП. Суддя вважає, що в діях ОСОБА_1 відсутній склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185 КУпАП, з наступних підстав.. Вивченням справи про адміністративне правопорушення, встановлено, що інспектором поліції у порушення ч.1 ст.256, ст.251 КУпАП незабезпечено належних та допустимих доказів у вказаному провадженні, які б обґрунтовано підтверджували факт вчинення правопорушення ОСОБА_1 .

3.3.Справа про адміністративне правопорушення, складається фактично з рапорту поліцейського про зупинення гр. ОСОБА_1 який 20.03.2022 року о 21.00 годині перебував за адресою АДРЕСА_2 , під час комендантської години. 3.4.3 пояснень ОСОБА_1 вбачається, що 20.03.2022 року близько 21.00 години він перебував за адресою: м. Одеса, вул. Ген. Перова, 23, під час дії комендантської години. 3.5.Аналіз протоколу та наявних доказів надає право стверджувати, що він не відображає кваліфікацію дій особи за ст. 185 КУпАП. За змістом ст. 185 КУпАП будь-яка особа повинна вчинити злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського (члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця) при виконанні ним службових обов'язків чи участі в охороні громадського порядку. 3.6.Такі дії, повинні бути описані

у протоколі як об'єктивна сторона правопорушення. Серед іншого повинні бути також зазначені час, місце, спосіб, обстановка правопорушення та дії, які доступні для спостереження і дослідження, які показують свою суспільну небезпечність і можливість настання таких самих небезпечних наслідків. Зазначених вимог поліцейським, яким був складений даний протокол, дотримано не було. 3.7. Знаходження особи під час дії комендантського часу, який введений на підставі рішення Військової адміністрації Одеської області є дійсно порушенням вимог нормативного акту. Введений в Україні воєнний стан, очевидно вимагає значних обмежень прав і свобод громадян, в тому числі і задля їх безпеки [167].

Суд зазначає, що жодної юридичної відповідальності, за наслідками порушення комендантської години законом не передбачено. Стаття 185 КУпАП регулює суспільні відносини в області непокори законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця. Для таких дій притаманно безпосередні розпорядження або вимога та безпосередня непокора. При цьому такі дії повинні відбуватись особисто в умовах спостереження однією особою іншої. Встановлення комендантської години це частина функцій державної влади, якою наділяються керівники військової адміністрації на час дії правового режиму воєнний стан. Порушення такого обмеження в умовах воєнного стану повинно і каратися відповідно, за законами і звичаями воєнного стану. Однак державного регулювання Кодекс України про адміністративні правопорушення, таке порушення не має. Враховуючи викладені обставини, суддя вважає, що підстав для притягнення ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності за ст. 185 КУпАП не має, оскільки факти і обставини, які встановлені поліцією не можуть відповідати порушенню передбаченому інкримінованою статтею. 3.11. Провадження по справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю: за відсутністю події і складу

адміністративного правопорушення /п. 1 ч. 1 ст. 247 КУпАП/. 3.12. У даному випадку, негативна відповідь на питання про винність громадянина ОСОБА_1 виходить не з позитивно встановленої невинності останнього, а з доказового аспекту презумпції невинності: ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. Суд не є стороною обвинувачення, а співробітники поліції не зібрали та не забезпечили надання до суду відповідних доказів винуватості особи. Таким чином, суддя вважає, що справа підлягає закриттю в зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення в діях ОСОБА_1 передбаченого ст. 185 КУпАП. 3.15. Закриваючи провадження по справі, з підстав відсутності складу адміністративного правопорушення в діях ОСОБА_1 суддя не стягує судовий збір, з останнього, відповідно до Закону України «Про судовий збір» від 08.07.2011 року № 3674-VI. 3.16. При винесенні постанови суддя керується ст. ст. 9-11, 23, 33, 185, 221, 247, 283, 284 Кодексу України про адміністративні правопорушення. 1.Висновки судді. 1.1. Провадження по справі про адміністративне правопорушення відносно ОСОБА_1 , ІНФОРМАЦІЯ_1 за ст. 185 КУпАП закрити, на підставі п. 1 ч. 1 ст. 247 КУпАП, у зв'язку з відсутністю в його діях складу адміністративного правопорушення [167].

Ще однією справою, на підтримку такої позиції суду, є Постанова Камінь-Каширського районного суду Волинської області у справі №157/1347/24 від 05.09.2024. Судом встановлено, що ОСОБА_1 30.07.2024 близько 01 години 05 хвилин, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, знаходився в громадському місці без спеціально виданої перепустки та посвідчення. Особа_1 порушив вимоги наказів Волинської ОВА № 1 від 24.02.2022 «Про запровадження комендантської години на території Волинської області» та № 197 від 24.05.2022 «Про зміну періоду дії комендантської години на території Волинської області», якими на території

Волинської області запроваджено комендантську годину з 00 години 00 хвилин до 05 години 00 хвилин. Таким чином, ОСОБА_1 вчинив адміністративне правопорушення, що передбачається статтею 185 КУпАП. За результатами розгляду справи суд постановив, що ОСОБА_1 є винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185 КУпАП «Злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця» та наклав адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі п'ятнадцяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 255 гривень [139, с.5 ; 168].

Також необхідно звернути увагу і на Постанову Солом'янського районного суду міста Києва у справі №760/5125/25 від 01.04.2025.

Відповідно до протоколу про адміністративне правопорушення серії ГП №548455 від 11.02.2025, ОСОБА_1 11.02.2025 о 00 годині 20 хвилин, перебуваючи в місті Києві, вулиця Академіка Шалімова, 32, під час комендантської години гучно слухав музику та махав руками в різні боки. Побачивши поліцейський автомобіль, почав тікати. Вимогу поліцейського зупинитись ОСОБА_1 проігнорував. Суд постановив закрити провадження у справі про притягнення ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності за статтею 185 КУпАП у зв'язку з відсутністю в його діях складу адміністративного правопорушення, передбаченого цією статтею. Суд виходив з того, що із формулювання суті адміністративного правопорушення, яка наведена у зазначеному вище протоколі, не вбачається того факту, що ОСОБА_1 вчинив саме злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків, оскільки не зазначено, яке саме розпорядження працівника поліції ним не було виконано, зокрема чи було воно наполегливим, неодноразово повтореним, законним розпорядженням. У протоколі про адміністративне

правопорушення відсутній опис обставин, які б вказували на вчинення ОСОБА_1 злісної непокори законній вимозі працівника поліції. Окрім цього, суд посиляється на те, що сам факт порушення ОСОБА_1 комендантської години не є підставою для притягнення його до відповідальності, передбаченої статтею 185 КУпАП [139, с.5 ; 169].

Враховуючи непоодинокість випадків порушення комендантської години під час дії правового режиму воєнного стану та відсутність єдності судової практики щодо сфери притягнення осіб, які порушили комендантську годину, до адміністративної відповідальності (існує судова практика, відповідно до якої осіб, що порушили комендантську годину, притягають до адміністративної відповідальності за статтею 185 КУпАП; а також існує судова практика, згідно з якою осіб, які порушили комендантську годину, не притягають до адміністративної відповідальності за статтею 185 КУпАП у зв'язку з відсутністю в діях таких осіб складу адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185 КУпАП, так як дії відповідних осіб не охоплюються диспозицією цієї статті; окрім цього, чинним законодавством не передбачається настання юридичної відповідальності за порушення комендантської години), сам факт порушення комендантської години не є підставою для притягнення таких осіб до відповідальності, передбаченої статтею 185 КУпАП [139, с.6].

Цей випадок, як і інші подібні рішення, демонструє правову колізію: фактично йдеться про порушення спеціального режиму комендантської години, однак кваліфікація здійснюється за загальною нормою про непокору законним вимогам поліцейського. Така практика підтверджує необхідність закріплення окремої статті у КУпАП, яка б прямо передбачала відповідальність за порушення комендантської години, забезпечуючи єдність правозастосування та адекватну оцінку суспільної небезпеки діяння.

Наразі законопроектом № 13633 уряд справді пропонує доповнити КУпАП статтею 210-2 «Порушення обмежень під час воєнного стану». Проте

вважаємо, що така стаття породить ще більше правових колізій та прогалин.

Адже під час комендантської години є багато винятків, коли людина може порушувати комендантську годину, через надзвичайні обставини, а саме: раптове погіршення стану здоров'я, необхідність перейти до укриття через повітряну тривогу і тд.

Тому за доцільне вважаємо доповнити статтю 35 «Обставини, що обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення» пунктом 7) наступного змісту: «вчинення правопорушення під час дії комендантської години».

Таким чином, запропоноване Урядом доповнення КУпАП статтею 210-2 «Порушення обмежень під час воєнного стану» не вирішує проблеми правової визначеності, а навпаки може створити нові суперечності. Адже сама конструкція «обмеження під час воєнного стану» є надто загальною та охоплює широкий спектр ситуацій, які не завжди мають однаковий рівень суспільної небезпеки.

З огляду на це, більш ефективним видається шлях не введення нової універсальної статті, а посилення існуючих норм КУпАП через уточнення обставин, що обтяжують відповідальність. Доповнення статті 35 пунктом 7) «вчинення правопорушення під час дії комендантської години» дозволить:

- забезпечити диференціацію (відмежувати випадки, коли порушення комендантської години є обставиною, що підсилює суспільну небезпеку діяння);
- уникнути правових колізій (не створювати нову статтю з надто широкою диспозицією, яка породжуватиме суперечливу практику);
- забезпечити єдність правозастосування (суди отримають чіткий орієнтир, що порушення комендантської години саме по собі не є складом правопорушення, але може обтяжувати відповідальність за інші адміністративні діяння);
- врахувати виняткові обставини (законодавець зможе

передбачити перелік ситуацій, коли порушення комендантської години не тягне відповідальності (наприклад, загроза життю чи здоров'ю).

Ще одним проблемним аспектом в діяльності поліції є розширення повноважень. Так, ситуація із правовим статусом Національної поліції України демонструє проблему надмірного розширення її компетенції. Поліція поступово перетворюється з класичного правоохоронного органу на багатофункціональний інститут, що виконує завдання оборонного, воєнізованого та адміністративно-управлінського характеру.

Це проявляється у розширенні оборонних функцій, коли поліція може підпорядковуватися військовому командуванню та брати участь у бойових діях; у додаткових адміністративних повноваженнях, що включають безоплатний доступ до інформації від державних органів, розширення вибухотехнічної діяльності, конвоювання та утримання затриманих; а також у міжнародній співпраці, коли поліція виконує функції Національного бюро Інтерполу та контактного пункту Європолу

У результаті виникає правова колізія – поліція одночасно виконує завдання оборони та правопорядку, що призводить до розмиття її основної функції – забезпечення охорони прав і свобод громадян та підтримання публічного порядку. Це породжує низку проблем, серед яких зниження ефективності правоохоронної діяльності через розпорошення ресурсів та уваги між різними сферами, ризик порушення прав людини у зв'язку з надмірними повноваженнями без належних механізмів контролю, а також відсутність чіткої правової визначеності щодо того, які саме функції поліція має виконувати у мирний час і під час воєнного стану.

Таким чином, надмірне розширення повноважень поліції створює системну проблематику для ефективної реалізації основної функції держави – правоохоронної. Необхідним є перегляд законодавчої моделі, яка б чітко визначала межі компетенції поліції, залишаючи за нею ключову роль у сфері правопорядку, а оборонні завдання – як виняткові та тимчасові.

Цей висновок підкреслює потребу у правовій визначеності повноважень поліції, ефективності правоохоронної діяльності та захисті прав людини в умовах сучасних викликів.

Проте серед фахівців є ті, які не підтримують розширення повноважень поліції, оскільки такі зміни деоптимізують діяльність Національної поліції. Так, Голуб М. В. наголошує, що під час активної фази війни, адміністративний ресурс Національної поліції надто розгалужений на забезпечення громадського порядку, охорони прав та свобод громадян, підтримання стабільності всередині країни (що, здебільшого, відповідає довоєнним повноваженням поліцейських) та на додаткові компетенції військового часу, котрі створюють значно більший обсяг можливих до виконання завдань. Негативним наслідком такого розфокусування поліції може стати часткова неможливість забезпечення кадровими, оперативними та організаційно-правовими ресурсами усіх галузей поліцейської діяльності [103, с. 116].

Це однією думкою щодо розширення повноважень є така що слід звернути увагу, що діяльність органів поліції в умовах правового режиму воєнного стану ускладнюється тим фактом, що поліцейські виконують покладені на них обов'язки в умовах підвищеного ризику, що водночас супроводжується суттєвим емоційним хвилюванням. У цьому випадку необхідно, щоб на державному рівні у відповідних нормативно-правових актах було чітко визначено алгоритм дій поліцейських під час активних бойових дій та на деокупованих територіях, оскільки від їх результативності, беззаперечно, залежить стан внутрішньої безпеки держави. Тобто коригування державної політики у будь-якій сфері суспільного життя, зокрема у правоохоронній, повинно відбуватися з урахуванням інтересів суспільства, що превалюють на цьому етапі [113, с. 160].

Збільшення обсягу завдань та функцій поліції в умовах воєнного стану не супроводжується збільшенням кадрового потенціалу. Навпаки, частина

досвідчених поліцейських перейшла на службу до військових структур або в умовах бойових дій, що суттєво підриває інституційну спроможність поліції виконувати як традиційні, так і нові функції.

Саме тому є потреба в розробці комплексної програми кадрового зміцнення Національної поліції, зокрема через прискорену підготовку нових фахівців та активне залучення ветеранів бойових дій до поліцейської служби.

Висновки до другого розділу

Отже, в зазначеному розділі було проаналізовано основні напрямки діяльності поліції під час дії воєнного стану, розглянуто особливості контроль і нагляд за діяльністю поліції під час дії воєнного стану та проаналізовано дотримання прав людини в діяльності поліції під час дії воєнного стану, а також розглянуто напрямки удосконалення діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану.

Визначено, що воєнний стан, що введений в Україні протягом довгого часу, призвів до багатьох змін в законодавчому регулюванні діяльності державних органів влади. Насамперед, це стосується сфери забезпечення безпекової складової країни, субєктом забезпечення якої є Національна поліція.

Сформовано власне визначення поняття «превентивна діяльність Національної поліції в умовах правового режиму воєнного стану» як комплекс організаційно-правових заходів, що здійснюються уповноваженими посадовими особами Національної поліції України відповідно до Конституції, законів України, а також адміністративно-правових норм, що забезпечують правовий режим воєнного стану та спрямованих на забезпечення: публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, запобігання, виявлення, припинення та розкриття адміністративних правопорушень, а також забезпечення дотримання комендантської години, організації служби на блокпостах; забезпечення виконання інших заходів, передбачених законодавством про правовий режим воєнного стану, опосередковано спрямованих на національної безпеки і оборони України забезпечення відвернення загрози, відсічі збройної агресії.

Проаналізовано зміни до Закону України «Про Національну поліцію», внесені Законом «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України»,

з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії режиму воєнного стану № 2123-IX від 15.03.2022, якими суттєво розширено повноваження поліції, зокрема в частині інформаційного забезпечення, конвоювання та утримання затриманих, оперативного розмінування, вибухотехнічної діяльності, збору біометричних даних, міжнародного співробітництва через Інтерпол та Європол, а також участі у бойових діях тощо. Ці нововведення відображають трансформацію поліції у воєнний час від класичного правоохоронного органу до багатофункціонального інституту.

Визначено характерні аспекти законодавчих змін, що стосуються повноважень Національної поліції України та потребують уваги:

- прийняті в умовах воєнного стану законодавчі зміни є вимушеними і спрямованими на адаптацію поліцейської системи до викликів збройного конфлікту, проте вони потребують ретельного правового аналізу з погляду дотримання принципів правової держави та захисту прав людини;
- реформування системи державного управління в умовах воєнного стану передбачає не лише механічне розширення повноважень поліції, але й якісну зміну підходів до організації поліцейської діяльності;
- ефективне виконання покладених на поліцію завдань в умовах воєнного стану вимагає чіткого розмежування між завданнями цивільного правопорядку та військово-оборонними функціями, які лише частково можуть бути покладені на поліцейські підрозділи.

Водночас, поліцейські здійснюють і інші специфічні профілактично-превентивні заходи в рамках норм та положень що, спрямовані на підтримання публічного порядку та недопущення правопорушень у сфері публічної безпеки. До таких заходів належать наступне: проведення превентивних перевірок документів осіб та транспортних засобів у випадках, передбачених законом; організація контролю за дотриманням комендантської години та правил пересування в умовах воєнного стану; забезпечення охорони місць масового перебування

людей та стратегічних об'єктів; участь у заходах територіальної оборони та мобілізаційних процесах; здійснення профілактичних бесід із населенням щодо правил поведінки в умовах воєнного стану; а також застосування адміністративних заходів впливу для недопущення правопорушень і своєчасного реагування на потенційні загрози.

Досліджено ключові напрямки діяльності поліції в умовах воєнного стану:

1. Охарактеризовано організацію служби на стаціонарних і мобільних блокпостах як один із ключових напрямків діяльності поліції, розкрито їх функції (контроль пересування, виявлення осіб, що становлять загрозу, фільтрація потоків, попередження незаконного переміщення зброї), визначено заходи, що здійснюються поліцейськими на блокпостах, та виявлено прогалину – відсутність єдиного нормативно-правового акта, що комплексно регулював би діяльність поліцейських під час обстрілу каріною агресором такого блокпосту.

З огляду на це, розроблення окремого нормативно-правового акта, який би на належному юридичному рівні врегулював суспільні відносини у сфері організації діяльності блокпостів, видається об'єктивно необхідним.

Визначено низку важливих функцій, які виконують блокпости:

- контроль за пересуванням осіб та транспортних засобів у зонах проведення бойових дій та прилеглих до них територіях;
- виявлення та затримання осіб, які переховуються від правосуддя або ухиляються від виконання обов'язків в умовах воєнного стану;
- попередження переміщення зброї, боєприпасів та вибухових речовин;
- фільтрація потоків з метою виявлення серед них осіб, що становлять загрозу національній безпеці.

Розглянуто правовий механізм запровадження та забезпечення комендантської години як обмеження права на свободу пересування, визначено роль поліції у її дотриманні, а також виявлено законодавчу

прогалину щодо відсутності чіткого механізму притягнення порушників до адміністративної відповідальності.

Охарактеризовано діяльність поліції в евакуаційних заходах як принципово нову для цивільної правоохоронної структури функцію, закріплену Законом № 4779-IX від 10.02.2026, включаючи правові підстави примусової евакуації дітей із зон активних бойових дій навіть без згоди батьків за наявності загрози їхньому життю чи здоров'ю.

Охарактеризовано зміст стабілізаційної діяльності поліції на деокупованих територіях, виокремлено її загальні (відновлення конституційного ладу, захист прав громадян, зміцнення довіри населення до державних органів) та спеціальні складові (фільтраційні заходи, документування воєнних злочинів, охорона кордонів, розшук зниклих осіб, виявлення та захист дітей без батьківського піклування), а також визначено характерні ознаки таких заходів: санкціонованість державою, правоохоронний і оборонний характер, законність, спрямованість на відновлення державної влади.

Здійснено комплексне дослідження дотримання прав людини в діяльності поліції в умовах воєнного стану, в межах якого обґрунтовано актуальність проблематики дотримання прав людини в діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану, введеного в Україні 24 лютого 2022 року, та виявлено пряму залежність між рівнем суспільної довіри до поліції і стабільністю демократичних інститутів держави.

Охарактеризовано діяльність поліції в евакуаційних заходах як специфічний вид діяльності поліції в умовах воєнного стану та принципово нову для цивільної правоохоронної структури функцію, закріплену Законом № 4779-IX від 10.02.2026, включаючи правові підстави примусової евакуації дітей із зон активних бойових дій навіть без згоди батьків за наявності загрози їхньому життю чи здоров'ю.

Варто підкреслити, що участь поліції в евакуаційних заходах є

вимушеним, але необхідним розширенням її функцій, продиктованим реаліями збройного конфлікту. Варто підкреслити, ефективне проведення евакуації вимагає від поліцейських не лише виконання охоронних функцій, але й психологічної підготовки до роботи з людьми, які перебувають у стресовому стані.

Визначено, що стабілізаційна діяльність поліції на деокупованих територіях включає кілька ключових елементів:

1. проведення фільтраційних заходів з метою виявлення серед місцевого населення осіб, пов'язаних із збройними формуваннями противника або причетних до вчинення злочинів проти мирного населення;
2. документування злочинів, вчинених в умовах окупації, збір доказів і свідчень для подальшого кримінального переслідування винних;
3. відновлення роботи підрозділів поліції на звільнених територіях, налагодження взаємодії з місцевими органами влади та цивільним населенням.

Виокремлено основні міжнародно-правові документи, що регулюють допустимі межі обмеження прав людини в умовах надзвичайних режимів, зокрема: «Мінімальні стандарти норм про основні права людини при винятковому стані» (Паризька конференція, 1984 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН (1966 р.) та Європейську конвенцію з прав людини, положення яких встановлюють принцип пропорційності та неприпустимість посягань на абсолютні права.

Встановлено найпоширеніші форми порушень прав людини з боку поліцейських в умовах воєнного стану: незаконне затримання та особистий обшук, незаконний обшук приміщень, незаконне застосування сили або спеціальних засобів, порушення процедури поверхневої перевірки.

Визначено, що умови воєнного стану передбачають обмеження конституційних прав і свобод, посилення ролі силових структур та концентрацію владних повноважень у виконавчій гілці влади. У такій ситуації будь-які прояви недовіри до поліції набувають особливої гостроти,

адже саме вона стає ключовим інструментом реалізації заходів правового режиму. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України, водночас можуть обмежуватись конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також можуть вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Встановлено, що умови воєнного стану створюють виклики для захисту прав та інтересів людини, проте навіть в таких обставинах важливо дотримуватися міжнародних норм та стандартів з прав людини. Права та свободи людини є найвищою соціальною цінністю держави, проте в умовах війни, задля підтримання безпеки та функціонування держави деякі права та інтереси, що визначені в Конституції можуть обмежуватися.

Визначено, що важливими аспектами захисту прав та інтересів людини в умовах воєнного стану є: забезпечення основних прав та свобод; соціально-гуманітарний захист внутрішньо-переміщеним особам, тобто забезпечення доступу до харчування та медичної допомоги, особливо для уразливих груп населення (дітей, літніх людей, людей з інвалідністю тощо); дотримання міжнародних положень щодо захисту прав в рамках конвенцій, адже важливо враховувати міжнародні стандарти з прав людини та гуманітарного права під час воєнного стану.

Систематизовано нормативно-правову базу національного законодавства, що регулює діяльність поліції в умовах воєнного стану, включаючи Конституцію України, Закон «Про правовий режим воєнного стану», Закон «Про Національну поліцію», відповідні укази Президента, Дисциплінарний статут та Правила етичної поведінки поліцейських.

Охарактеризовано систему контролю та нагляду за діяльністю Національної поліції України в умовах воєнного стану, яка включає чотири ключові форми: парламентський контроль (Верховна Рада), судовий контроль (судові інстанції), відомчий контроль (МВС та НПУ) та громадський контроль. Кожна з форм має визначене коло суб'єктів та процедур.

Виявлено та критично оцінено законодавчу норму про призупинення громадського контролю за діяльністю поліції на період воєнного стану (доповнення до ст. 90 Закону «Про Національну поліцію»). Так, ключовою особливістю здійснення громадського контролю за діяльністю поліції в умовах воєнного стану є фактичне обмеження такого контролю. З огляду на те, що воєнний стан в Україні має тривалий характер, постає необхідність перегляду положень статті 90-1 та повернення повноцінного громадського контролю у адаптованій формі.

Запропоновано частково відновити громадський контроль за діяльністю поліції у форматі, що враховує умови воєнного стану, зокрема через внесення змін до ст. 90-1 Закону України «Про Національну поліцію».

Пропонується внести зміни до законодавства, які б передбачали можливість здійснення громадського контролю навіть у період воєнного стану, проте з урахуванням часового проміжку (наприклад, якщо воєнний стан продовжується більше ніж рік з дня введення) та з урахуванням особливих умов безпеки.

Констатовано суттєве обмеження громадського контролю за поліцією в умовах воєнного стану. Встановлено, що відповідно до ст. 90-1 Закону України «Про Національну поліцію», механізми громадського контролю, передбачені статтями 86–88 та 90 цього Закону (звітність, резолюції недовіри, взаємодія з місцевим самоврядуванням, залучення громадськості до розгляду скарг), під час воєнного стану не здійснюються.

Виокремлено ризики відсутності громадського контролю, зокрема такі як зниження прозорості діяльності поліції, умови для зловживань владними

повноваженнями, послаблення легітимності правоохоронних органів та зниження рівня довіри громадян.

Виявлено правову неврегульованість щодо притягнення до адміністративної відповідальності за порушення комендантської години: чинне законодавство не містить спеціальної норми, внаслідок чого поліцейські застосовують загальну статтю 185 КУпАП (злісна непокора поліцейському), яка не охоплює диспозицію такого порушення.

Аналіз судової практики демонструє неоднакове правозастосування: в одних випадках особи притягуються до відповідальності, в інших – провадження закривається через відсутність складу правопорушення. Тому варто констатувати правову колізію: фактично йдеться про порушення спеціального режиму комендантської години, однак кваліфікація здійснюється за загальною нормою про непокору законним вимогам поліцейського. Така практика підтверджує необхідність закріплення окремої статті у КУпАП, яка б прямо передбачала відповідальність за порушення комендантської години, забезпечуючи єдність правозастосування та адекватну оцінку суспільної небезпеки діяння.

Визначено, що необхідність створення спеціальної норми про адміністративну відповідальність за порушення комендантської години зумовлюється потребою забезпечення правової визначеності та ефективності режимних заходів у період воєнного стану. Комендантська година виступає важливим інструментом охорони громадського порядку, запобігання диверсіям та контролю за пересуванням осіб у нічний час. Відсутність чіткої правової норми призводить до використання загальних положень КУпАП, що не відображають специфіку правопорушення та створюють неоднакову практику застосування.

Зокрема, проаналізовано законопроект № 7356 щодо доповнення КУпАП статтею 210-2 та виявлено його недоліки. Замість введення нової статті 210-2 КУпАП («Порушення обмежень під час воєнного стану»), яка

пропонується урядом законопроектom № 13633, запропоновано доповнити статтю 35 КУпАП пунктом 7): «вчинення правопорушення під час дії комендантської години» як обтяжуючу обставину. Такий підхід забезпечить диференціацію відповідальності, уникнення нових правових колізій та врахування виняткових обставин (загроза здоров'ю тощо).

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні на підставі проведеного аналізу позицій і думок вчених, здійснено системне теоретичне узагальнення та запропоновано наукове вирішення проблеми визначення адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану. В роботі сформульовано науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення відповідної правозастосовної практики та нормативного регулювання.

Найбільш суттєвими висновками праці є такі положення:

1. Охарактеризовано поняття і сутність воєнного стану як надзвичайного правового режиму. Визначено поняття «правового режиму» - як нормативно закріпленого, спеціально організованого порядку регулювання суспільних відносин, який формується державою через систему взаємопов'язаних правових засобів (дозволів, заборон, обмежень, позитивних приписів та додаткових зобов'язань), спрямованих на досягнення визначеної мети у конкретній сфері; забезпечується уповноваженими органами публічної влади, характеризується певним ступенем жорсткості та сприятливості для реалізації прав і свобод суб'єктів, а також має чіткі параметри застосування – у часі, просторі, щодо конкретних об'єктів та суб'єктів.

Виокремлено специфічні ознаки спеціальних адміністративно-правових режимів: детальна регламентація діяльності державних органів, громадських організацій та їх об'єднань; певна поведінка індивідуальних суб'єктів правовідносин (громадян України, іноземних громадян, апатридів, узятих під варту, військовослужбовців та інших суб'єктів, що мають специфічний для даних умов правовий статус); введення додаткових або вилучення і загальноприйнятих правових норм; установлення особливого контролю за належним порядком розвитку правовідносин даної сфери; установлення і застосування різних видів відповідальності за порушення режимних норм

(кримінальна, адміністративна й дисциплінарна); пряма заборона окремих дій; реєстрація певних видів діяльності, діяльності окремих категорій громадян.

Виокремлено наступні характерні риси правового режиму воєнного стану: 1) запроваджується у виключних обставинах, що становлять загрозу цілісності держави, загрозу нормальному життю суспільству; 2) запровадження такого стану жодним чином не повинно впливати на базові права громадян, що затвердженні Конституцією; 3) обмежуються права лише ті, які теоретично можуть посилити негативні наслідки воєнного стану (наприклад, страйки); 4) запровадження воєнного стану відноситься до такого виду правового режиму, що пов'язаний із ймовірним запровадженням ряду спеціальних заходів, які так чи інакше визначають функціонування державних та громадських інститутів; 5) введення правового режиму воєнного стану має відповідати принципам державної, суспільної необхідності, об'єктивності, доцільності та відповідальності за можливі наслідки для держави та суспільства в цілому.

Охарактеризовано нормативно-правове регулювання правового режиму воєнного стану та виокремлено такі його специфічні риси:

- вводиться указом Президента України, який розглядається для затвердження у дводенний строк Верховною Радою України. Тобто даний етап характеризується формальним оголошенням та може бути обмежений за тривалістю.

- супроводжується законодавчим обмеженням деяких прав і свобод громадян з метою забезпечення безпеки та збереження порядку. Наприклад, обмеження свободи зібрань.

- під час дії воєнного стану влада має розширені повноваження щодо управління важливими інфраструктурними об'єктами та здійснення контролю;

- на час дії воєнного стану діють зміни у судочинстві та правопорядку;

- у разі введення в дію воєнного стану держава може звертатися до

міжнародного співтовариства за допомогою або співпрацею, зокрема у вирішенні гуманітарних питань тощо.

2. Проаналізовано нормативно-правову основа діяльності поліції під час дії воєнного стану. Визначено, що для забезпечення покладених на Національну поліцію завдань щодо забезпечення правового режиму воєнного стану протягом 2022-2024 року було внесено ряд змін до повноважень поліцейських, що зазначенні в Законі України «Про Національну поліцію». Проаналізовано зміни до Закону України «Про Національну поліцію», внесені Законом «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії режиму воєнного стану № 2123-IX від 15.03.2022, якими суттєво розширено повноваження поліції, зокрема в частині інформаційного забезпечення, конвоювання та утримання затриманих, оперативного розмінування, вибухотехнічної діяльності, збору біометричних даних, міжнародного співробітництва через Інтерпол та Європол, а також участі у бойових діях тощо. Ці нововведення відображають трансформацію поліції у воєнний час від класичного правоохоронного органу до багатофункціонального інституту.

Визначено характерні аспекти законодавчих змін, що стосуються повноважень Національної поліції України та потребують уваги: 1) прийняті в умовах воєнного стану законодавчі зміни є вимушеними і спрямованими на адаптацію поліцейської системи до викликів збройного конфлікту, проте вони потребують ретельного правового аналізу з погляду дотримання принципів правової держави та захисту прав людини; 2) реформування системи державного управління в умовах воєнного стану передбачає не лише механічне розширення повноважень поліції, але й якісну зміну підходів до організації поліцейської діяльності; 3) ефективне виконання покладених на поліцію завдань в умовах воєнного стану вимагає чіткого розмежування між завданнями цивільного правопорядку та військово-оборонними функціями,

які лише частково можуть бути покладені на поліцейські підрозділи.

3. Розкрито роль Національної поліції у системі суб'єктів забезпечення заходів правового режиму воєнного стану. З'ясовано, що воєнний стан, що введений в Україні протягом довгого часу, призвів до багатьох змін в законодавчому регулюванні діяльності державних органів влади. Насамперед, це стосується сфери забезпечення безпекової складової країни, суб'єктом забезпечення якої є Національна поліція.

Сформовано власне визначення поняття «превентивна діяльність Національної поліції в умовах правового режиму воєнного стану» як комплекс організаційно-правових заходів, що здійснюються уповноваженими посадовими особами Національної поліції України відповідно до Конституції, законів України, а також адміністративно-правових норм, що забезпечують правовий режим воєнного стану та спрямованих на забезпечення: публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, запобігання, виявлення, припинення та розкриття адміністративних правопорушень, а також забезпечення дотримання комендантської години, організації служби на блокпостах; забезпечення виконання інших заходів, передбачених законодавством про правовий режим воєнного стану, опосередковано спрямованих на національної безпеки і оборони України забезпечення відвернення загрози, відсічі збройної агресії.

До профілактично-превентивних заходів в рамках норм та положень що, спрямовані на підтримання публічного порядку та недопущення правопорушень у сфері публічної безпеки належать наступне: проведення превентивних перевірок документів осіб та транспортних засобів у випадках, передбачених законом; організація контролю за дотриманням комендантської години та правил пересування в умовах воєнного стану; забезпечення охорони місць масового перебування людей та стратегічних об'єктів; участь у заходах територіальної оборони та мобілізації; здійснення профілактичних бесід із населенням щодо правил поведінки в умовах воєнного стану; а також

застосування адміністративних заходів впливу для недопущення правопорушень і своєчасного реагування на потенційні загрози.

4. Проаналізовано міжнародні та зарубіжні стандарти діяльності поліцейських інституцій в умовах дії надзвичайних правових режимів. Констатовано, що імплементація зарубіжного досвіду у вітчизняну правову систему може сприяти підвищенню ефективності правового режиму воєнного стану, забезпеченню належного рівня громадської безпеки та формуванню превентивних механізмів протидії правопорушенням серед неповнолітніх. Зокрема, з огляду на проаналізований міжнародний досвід потребує конкретизації суб'єктний склад порушення комендантської години, оскільки чинна редакція Закону України «Про правовий режим воєнного стану» не визначає чітко, хто може бути притягнутий до відповідальності за відповідне правопорушення. Враховуючи досвід Сполучених Штатів Америки, зокрема положення Кодексу законів міста Річмонд та статті 54-414 Кодексу законів міста Новий Орлеан, доцільно диференціювати відповідальність залежно від віку особи та запровадити окреме правове регулювання щодо притягнення до адміністративної відповідальності неповнолітніх із встановленням пропорційних санкцій у вигляді штрафу та громадських робіт замість уніфікованого підходу до всіх категорій порушників.

5. Визначено основні напрями діяльності поліції під час дії воєнного стану.

Охарактеризовано організацію служби на стаціонарних і мобільних блокпостах як один із ключових напрямків діяльності поліції, розкрито їх функції (контроль пересування, виявлення осіб, що становлять загрозу, фільтрація потоків, попередження незаконного переміщення зброї), визначено заходи, що здійснюються поліцейськими на блокпостах, та виявлено прогалину – відсутність єдиного нормативно-правового акта, що комплексно регулював би діяльність поліцейських під час обстрілу країною агресором такого блокпосту. Деталізовано основні функції, які виконують блокпости:

контроль за пересуванням осіб та транспортних засобів у зонах проведення бойових дій та прилеглих до них територіях; виявлення та затримання осіб, які переховуються від правосуддя або ухиляються від виконання обов'язків в умовах воєнного стану; попередження переміщення зброї, боєприпасів та вибухових речовин; фільтрація потоків з метою виявлення серед них осіб, що становлять загрозу національній безпеці.

Розглянуто правовий механізм запровадження та забезпечення комендантської години, охарактеризовано діяльність поліції в евакуаційних заходах та стабілізаційних заходів діяльності поліції на деокупованих територіях.

6. Розкрито зміст дотримання прав людини в діяльності поліції під час дії воєнного стану. Виокремлено основні міжнародно-правові документи, що регулюють допустимі межі обмеження прав людини в умовах надзвичайних режимів, зокрема: «Мінімальні стандарти норм про основні права людини при винятковому стані» (Паризька конференція, 1984 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН (1966 р.) та Європейську конвенцію з прав людини (1950 р.), положення яких встановлюють принцип пропорційності та неприпустимість посягань на абсолютні права.

Встановлено найпоширеніші форми порушень прав людини з боку поліцейських в умовах воєнного стану: незаконне затримання та особистий обшук, незаконний обшук приміщень, незаконне застосування сили або спеціальних засобів, порушення процедури поверхневої перевірки. Визначено, що важливими аспектами захисту прав та інтересів людини в умовах воєнного стану є: забезпечення основних прав та свобод; соціально-гуманітарний захист внутрішньо-переміщеним особам, тобто забезпечення доступу до харчування та медичної допомоги, особливо для уразливих груп населення (дітей, літніх людей, людей з інвалідністю тощо); дотримання міжнародних положень щодо захисту прав в рамках конвенцій, адже важливо враховувати міжнародні стандарти з прав людини та гуманітарного права під час воєнного стану.

7. Окреслено контроль і нагляд за діяльністю поліції під час дії воєнного стану. Охарактеризовано систему контролю та нагляду за діяльністю Національної поліції України в умовах воєнного стану, яка включає чотири ключові форми: парламентський контроль (Верховна Рада України), судовий контроль (судові інстанції), відомчий контроль (МВС та НПУ) та громадський контроль. Кожна з форм має визначене коло суб'єктів та процедур. Визначено ризику відсутності громадського контролю, зокрема такі як зниження прозорості діяльності поліції, умови для зловживань владними повноваженнями, послаблення легітимності правоохоронних органів та зниження рівня довіри громадян.

Виявлено та критично оцінено законодавчу норму про призупинення громадського контролю за діяльністю поліції на період воєнного стану (ст. 90-1 Закону України «Про Національну поліцію»). Визначено, що ключовою особливістю здійснення громадського контролю за діяльністю поліції в умовах воєнного стану є фактичне обмеження такого контролю.

Обґрунтовано відновлення повноцінного громадського контролю за діяльністю поліції у, що враховує специфіку правового режиму воєнного стану, зокрема через внесення змін до ст. 90-1 Закону України «Про Національну поліцію», оскільки воєнний стан в Україні має тривалий характер, постає необхідність перегляду положень статті 90-1 та повернення повноцінного громадського контролю у адаптованій формі. Пропонується внести зміни до законодавства, які б передбачали можливість здійснення громадського контролю навіть у період воєнного стану, проте з урахуванням часового проміжку (наприклад, якщо воєнний стан продовжується більше ніж рік з дня введення) та з урахуванням особливих умов безпеки.

8. Обґрунтовано напрями удосконалення діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану. Виявлено правову неврегульованість щодо притягнення до адміністративної відповідальності за порушення комендантської години так як чинне законодавство не містить

такої спеціальної норми, внаслідок чого поліцейські застосовують загальну статтю 185 КУпАП (злісна непокора поліцейському), яка не охоплює диспозицію такого порушення. Аналіз судової практики демонструє неоднакове правозастосування: в одних випадках особи притягуються до відповідальності, в інших – провадження закривається через відсутність складу правопорушення. Тому варто констатувати правову колізію: фактично йдеться про порушення спеціального режиму комендантської години, однак кваліфікація здійснюється за загальною нормою про непокору законним вимогам поліцейського. Така практика підтверджує необхідність закріплення окремої статті у КУпАП, яка б прямо передбачала відповідальність за порушення комендантської години, забезпечуючи єдність правозастосування та адекватну оцінку суспільної небезпеки діяння.

Визначено, що необхідність створення спеціальної норми про адміністративну відповідальність за порушення комендантської години зумовлюється потребою забезпечення правової визначеності та ефективності режимних заходів у період воєнного стану. Комендантська година виступає важливим інструментом охорони громадського порядку, запобігання диверсіям та контролю за пересуванням осіб у нічний час. Відсутність чіткої правової норми призводить до використання загальних положень КУпАП, що не відображають специфіку правопорушення та створюють неоднакову практику застосування.

Проаналізовано законопроект № 7356 щодо доповнення КУпАП статтею 210-2 та виявлено його недоліки. Замість введення нової статті 210-2 КУпАП («Порушення обмежень під час воєнного стану»), яка пропонується урядом запропоновано доповнити статтю 35 КУпАП пунктом 7) наступного змісту:

«вчинення правопорушення під час дії комендантської години» як обтяжуючої обставини, що забезпечить диференціацію відповідальності, уникнення нових правових колізій та врахування виняткових обставин (загроза здоров'ю, повітряна тривога тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мінка Т. П. Особливості класифікації адміністративно-правових режимів. *Форум права*. 2012. № 3. С. 453-458.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
2. Соколова І. О. Правовий режим: поняття, особливості, різновиди. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.14 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Харків., 2011. 180с.
3. Чуприна Ю. Ю. Правові основи адміністративно-правових режимів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 29(2). С. 116–119.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/1_948_39072050.pdf
5. Пацурківський Ю. П. Теоретичні проблеми розуміння сутності категорії правовий режим. *Вісник Маріупольського державного університету*. Сер.: Право. 2013. Вип. 6. С. 105–111.
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України* від 10.07.2015 – 2015 р., № 28, стор. 1509, стаття 250.
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України офіційний сайт. *Голос України* від 13.07.1996 – №128.
8. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 03.02.2015 р. № 141-VIII. Верховна Рада України офіційний сайт.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>
9. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64/2022 від 24.02.2022 р. *Голос України* від 24.02.2022 – № 37.
10. Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 р. № 181-р. Верховна Рада України

офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/181-2022-%D1%80#Text>.

11. Синявська, О. Ю. Правовий режим воєнного стану: аналіз законодавства України / О. Ю. Синявська, М. В. Повалена, Н. Р. Носевич. *Академічні візії*. 2023. №17. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/handle/123456789/988>

12. Басс В.О., Корж-Ікаєва Т.Г. Правовий режим воєнного стану та його адміністративно-правове забезпечення в умовах повномасштабного збройного конфлікту в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5/2023. С.489-492. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/122>

13. Комзюк А. Т., Комзюк М. А., Липій Є. А. Адміністративно-правовий режим воєнного стану, введеного в Україні у зв'язку з московською військовою агресією. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 3. С. 100-106. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.3.18>

14. Про внесення змін до законів України "Про Національну поліцію" та "Про Дисциплінарний статут Національної поліції України" з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2123-IX. *Голос України офіційне видання* від 30.04.2022 – № 96.

15. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо врегулювання окремих питань діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану: Закон України від 21.03.2023 № 3000-IX. *Голос України офіційне видання* від 14.04.2023 – № 1.

16. Про внесення змін до Закону України "Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин" щодо деяких питань, пов'язаних із розшуком осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, зокрема під час дії в Україні воєнного стану: Закон України від 20.08.2024 № 3901-IX. *Голос України офіційне видання* від 18.09.2024 – № 126.

17. Про внесення змін до деяких законів України щодо присвоєння спеціальних звань поліції під час дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2151-IX. *Урядовий кур'єр офіційне видання* від 05.04.2022 – №78.

18. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Наказ МВС України від 29.08.2022 № 535. *Офіційний вісник України офіційне видання* від 02.09.2022 2022 р., № 68, стор. 511, стаття 4162, код акта 113482/2022.

19. Щодо надзвичайних заходів із забезпечення державного суверенітету і незалежності України та введення воєнного стану в Україні: Рішення РНБО від 26.11.2018. *Офіційний вісник Президента України офіційне видання* від 26.11.2018 – 2018 р., № 27, стор. 3, стаття 539

20. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 08.07.2020 № 573. *Офіційний вісник України офіційне видання* від 24.07.2020 – 2020 р., № 57, стор. 100, стаття 1788, код акта 99945/2020.

21. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України* від 03.08.2018 – 2018 р., № 31, стор. 5, стаття 241

22. Адміністративна діяльність поліції в умовах воєнного стану [: довідник] / [Безпалова О. І., Чишко К. О., Бахаєва А. С., Макаренко В. С.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ]. - Харків, 2022. - 105 с . URI <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/17143>.

23. Форостян О.С. Адміністративно-правове регулювання діяльності Національної поліції України в умовах дії правового режиму воєнного стану...на здоб. наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2024. 198 с. URI <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/34769>

24. Костянтин Бугайчук. Актуальні законодавчі зміни до Закону України

"Про Національну поліцію". *Новини Харківського національного університету внутрішніх справ*. URI: <https://univd.edu.ua/uk/news/12696>.

25. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку: Закон України від 11.04.2024 № 3633-IX.

26. Юрій Іщенко, Наталія Марченко. Національна поліція в умовах воєнного стану: зміни в законодавстві. *Право в умовах війни*. URI: <https://law-in-war.org/naczionalna-policziya-v-umovah-voyennogo-stanu-zminy-v-zakonodavstvi/> /

27. Сірко А. Г. The concept and essence of the state of martial as an extraordinary legal regime/ Сірко А. Г. // *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Спецвипуск № 1. С.66-70. DOI 10.31733/2078-3566-2023-5-59-63

28. Сірко А. Г. Воєнний стан як надзвичайний правовий режим: сутність поняття та проблематика. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2024. С.301-303. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/72>

29. Сірко А. Г. Правове регулювання діяльності поліції під час дії воєнного стану *Наукові інновації та передові технології*. (Серія «Право», 2025. № 3 (43) С. 619-626. DOI [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3\(43\)-619-626](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3(43)-619-626)

30. Сірко А. Г. Поняття, сутність та ключові напрями адміністративної діяльності поліції в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. № 3 (надано до редакції, друком стаття вийде 01.04.25).

31. Сірко А. Г. Захист прав та інтересів людини в умовах воєнного стану / А.Г. Сірко // *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.) ; у 2-х ч. - Ч. I. - Дніпро : ДДУВС, 2024. – С. 216-218.

32. Сірко А. Г. Взаємодія громадськості та влади у подоланні проблеми

домашнього насильств. *Актуальні проблеми запобігання та протидії домашнього насильства: матеріали Всеукр. регіональний науково-практичний семінар* (м. Дніпро, 5 грудня. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 220 с.

33. Сірко А. Г. Шляхи покращення механізму реагування на домашнє насильство в умовах воєнного стану. *Всеукраїнський круглий стіл «Організаційно-правове забезпечення підрозділів превентивної діяльності Національної поліції»*. (07 червня 2024 року м. Дніпро) Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024.

34. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: Наказ МВС України від 09.11.2016 р. № 1179. Веб сайт законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>

35. Сірко А. Г. Нормативно-правове регулювання діяльності поліції під час дії воєнного стану. *Науково-практична конференція «Міжнародна та національна безпека: теоретичні й прикладні аспекти»*. ДДУВС. (21 березня 2025 року).

36. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Голос України офіційне видання від 06.08.2015 –/ № 141-142 /.

37. Адміністративна діяльність Національної поліції: Навч. посібник / Кол. авт. ; кер. авт. кол. к.ю.н., засл. юрист України В.А. Глуховея. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 248 с.

38. Адміністративна діяльність органів поліції України : підручник / за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; [О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, В. А. Троян та ін. ; передм. В. В. Сокурєнка] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. 432 с.

39. Ковалів М. В. Діяльність органів внутрішніх справ в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2015. № 813. С. 245-250. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_813_39

40. Юнін О. С. Особливості надання поліцейських послуг в умовах

воєнного стану. № 14 (2023): *Наукові записки*. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-14-95-100>.

41. Облетов А. (Не)правомірні дії працівників поліції в умовах воєнного стану: що ви маєте знати про свої права? Українська правда. 2022. <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/19/7347207/>

42. Nestertsova-Sobakar O. V. Pisotska K. O. Activities of the juvenile prevention unitsof the national police in the field of children's rights protection under the conditionsof the state of martial. Захист прав дитини в умовах воєнного стану : Колективна монографія. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024 с. 96-110. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-420-0-8>.

43. Андрій Собакаръ, Олександра Нестерцова-Собакаръ. Забезпечення законності застосування поліцією заходів адміністративного примусу у сфері громадського (публічного) порядку та безпеки під час дії правового режиму воєнного стану. Вип. 2023/12. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2023. *Special Issue № 1*. С. 64-69.

44. Юнін О. С.. Особливості надання поліцейських послуг в умовах воєнного стану. *Наукові записки. Серія: Право*, 2023. Вип № 14. С. 95-100.

45. Юнін О. С. Specifics of police participation in the operation of the permit system during martial law. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*, 2023. Вип № 1, С. 7-13.

46. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 01.05.2023 № 254/2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254/2023#Text>

47. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН: Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

48. Миронюк Р. В. Дотримання прав і свобод громадян під час відчуження майна в умовах воєнного стану. *Матеріали регіонального*

науково-практичного семінару: теорія і практика конституціоналізму: вітчизняний і зарубіжний досвід (ДДУВС, 20.06.2023) С.19-22 URL: <https://er.dduvs.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/13182/5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

49. Сердюк Л. М. Законодавчо визначені підстави для правомірного обмеження конституційних прав і свобод людини в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 269-272.

50. Мерник А. М. Підстави обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах особливих правових режимів: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 57(1). С. 11-14.

51. Корольова В. В. Сутність правового закону крізь призму принципу верховенства права. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р.). Київ: Університет «КРОК», 2022. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/135>.

52. Куксов В. Г. Теоретико-правовий аналіз понятійно-категоріального апарату у сфері обмеження прав людини: відмінності між суміжними поняттями. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 46-50.

53. Annual Report 2024 of the European Court of Human Rights, Council of Europe. URL: <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/annual-report-2024-eng>

54. Annual Report 2023 of the European Court of Human Rights, Council of Europe. URL: <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/annual-report-2023-eng>

55. Annual Report 2021 of the European Court of Human Rights, Council of Europe. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/annual_report_2021_eng

56. Annual Report 2020 of the European Court of Human Rights, Council of Europe.URL:

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/annual_report_2020_eng

57. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : Указ Президента України від 27.09.2021. № 487/2021. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

58. Назар Т. Я. Особливості громадського контролю за діяльністю Національної поліції *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3/2023. С 319-322. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/73>

59. Аверьянов В. Б. Адміністративне право України. Академчний курс: підручник у 2х томах. Том 1. Загальна частина / ре.колегія: В. Б. Аверьянов. Київ, 2007. 592 с.

60. Ленівський Р. В. Сутність адміністративно-правових засобів забезпечення законності і правопорядку в Україні та їх систематизація. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 6(2). С. 79-82. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2016_6%282%29__21.

61. Юнін О. Форми громадського контролю за діяльністю поліції / О. Юнін. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. Спеціальний випуск № 2 (121). С. 23-28. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/11667>.

62. Наталія Коваленко. До питання про визначення поняття та ознак правового режиму. *Теорія держави і права*. 12/2019. С. 254-258 DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.47>. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/12/48.pdf>

63. Вакарюк Л. В. Основні підходи до розуміння поняття «правовий режим». 12/2016. *Підприємництво, господарство і право*. Серія теорія держави і права. С. 196-201. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN

&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pgip_2016_12_37.pdf

64. Щербина В.С. Поняття правового режиму майна господарсько-го призначення. *Економіка та право*. 2020. № 1. С. 3—8. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2020.01.003>

65. Пісоцька К. Адміністративно-правові аспекти контролю за обігом цивільної вогнепальної зброї в умовах дії особливих правових режимів: воєнного та надзвичайного станів. *Успіхи і досягнення у науці*. № 4(26) 2026. С. 575-582. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-4\(26\)-575-582](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-4(26)-575-582)

66. Миронюк Р.В., Пісоцька К.О. Адміністративно-правове регулювання режиму надзвичайного стану: поняття та особливості. *Наука і техніка сьогодні*. № 3(57). 2026. С. 266-277. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-3\(57\)-266-276](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-3(57)-266-276).

67. Дрок І.С., Пісоцька К.О. Діяльність підрозділів контролю за обігом зброї в сфері дозвільної системи в умовах воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 2 (56). С. 3096-3103. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/37303/37303>. DOI [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-2\(54\)-3096-3103](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-2(54)-3096-3103)

68. Ступак Д. Б. Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану. на здобуття наукового ступеня доктора філософії 081 Право. Київ 2024. 230 с. <https://nuou.org.ua/assets/documents/dr-kep-stup-23.pdf>

69. Топольніцький В. В. Проблеми правового регулювання понять «воєнний стан», «стан війни» та «воєнний час» суспільства / В. В. Топольніцький, Б. М. Тична // *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 91 – 99. <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/3873>

70. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

71. Поляков І.С. Воєнний стан та права людини: український досвід. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2022. № 1(135). С. 25–30.

72. Грицай О.С. Правові гарантії прав і свобод людини в умовах воєнного стану. *Юридичний електронний журнал*. 2022. № 6. С. 12–19.
73. Пісоцька К. О. Адміністративно-правові аспекти контролю за обігом цивільної вогнепальної зброї в умовах дії особливих правових режимів: воєнного та надзвичайного станів. *Правова позиція*, № 4 (49), 2025. С. 161-164. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2025-4.28>
74. Кривко О.І. Воєнний стан і його вплив на правовий статус громадян в Україні. *Сучасне право*. 2022. № 4. С. 53–60.
75. Шевченко А.П. Ефективність правового регулювання воєнного стану в Україні: проблеми та рішення. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2022. № 1(62). С. 78–83
76. Куртов, А. І., Іващенко, С. М., Гашенко, С. В. Особливості правового режиму воєнного стану в Україні. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*, 2025 (1), 123–129. <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-1-13-21>
77. Стрельцов К.В. Аналіз правового регулювання воєнного стану в Україні: виклики та перспективи. *Вісник юридичної академії*. 2023. № 2(88). С. 34–40.
78. Надзвичайні адміністративно-правові режими: зарубіжний досвід та українська модель : моногр. / С. О. Кузніченко. Вид. 2-ге. Одеса : ОДУВС, 2011. 324 с.
79. Білоконь М. В. Надзвичайні адміністративно-правові режими як правове забезпечення охорони громадського порядку в надзвичайних ситуаціях / М. В. Білоконь. *Право і Безпека*. 2004. Т. 3, № 3. С. 41-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2004_3_3_12. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pib_2004_3_3_12
80. Адміністративне право України. Загальна частина у схемах : навч.

посібник / за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2019. 236 с.

81. Адміністративне право під час дії особливих правових режимів : навч. посібник (у визначеннях, таблицях і схемах) / Р. З. Голобутовський, Б. О. Логвиненко. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 176 с.
https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13531/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B5%20%D0%90%D0%9F.pdf

82. Баштанник В. В., Шумляєва І. Д. Адміністративне право : навч. посібник. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 200 с.

83. Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О. та ін. Адміністративне право України. Повний курс : підруч. / за ред. В. Галунька, О. Правоторової. 4-е вид. Херсон : Олді-Плюс, 2021. 656 с.

84. Церковник С. І. Теоретико-правовий аналіз дії права під час воєнного стану в Україн/ С. І. Церковник//Аналітичне-порівняльне правознавство/ редкол.: Ю. М. Бисага (голов. ред.), В. В. Заборовський, Д. М. Белов, С. Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ». Ужгород, 2024. №2.С. 100-104 – Бібліогр.: с. 104 (8 назв). URL <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303011/295030>

85. Волошин Р.В., Прохорєнко М.М. Підстави та порядок введення правового режиму воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 308-313. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.52>

86. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

87. Гайдамака І.О. Правовий режим: поняття та види. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2008. № 15. С. 120–126.

88. Лобко М.М., Семененко В.М., Фучко А.Й. Деякі аспекти правового режиму воєнного стану в Україні: порядок введення та припинення дії. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського*. 2020. № 2-66. С. 6–13. <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2019-2-66/6-13>

89. Кузніченко С., Голуб В. Воєнний стан: закордонний досвід та українська модель (досвід комплексного дослідження): монографія / ред. О.В. Гуляк. Одеса: Гельветика, 2019. 244 с

90. Дідич Т.О., Дворак С.Ю. Воєнний стан в системі умов дії права: методологічні аспекти пізнання. Том 1 № 89 (2025): *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. С. 49-54. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1>.

91. Дрок І.С. Кадрова політика Національної поліції України в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. Серія Право. 2022. Вип. 70. С. 318-323. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.50>

92. Комітет з питань правоохоронної діяльності повідомляє про прийнятті закони щодо забезпечення ефективності здійснення кримінального провадження та реалізації поліцейський повноважень в умовах воєнного стану. Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України. Офіційний вебпортал парламенту України. (Інформаційне управління. Опубліковано 09 травня 2022). URL : <https://www.rada.gov.ua/news/razom/222625.html>

93. Рудь Д. Сучасна оптимізація правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів*. (ДДУВС, 28.02.2023). С. 376-379 <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/11779/1/125.pdf>

94. Дрок І. С. Реалізація контролю за дотриманням законодавства на

транспорті шляхом несення служби поліцейськими на блокпостах. Південно-український правничий часопис № 4(14) (2025). *Успіхи і досягнення у науці*. С. 85-92. DOI [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-4\(14\)-85-92](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-4(14)-85-92)

95. Парог А. В. Взаємодія Національної поліції України з органами місцевого самоврядування в умовах військового стану : робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра : спец. 281 Публічне управління та адміністрування / наук. кер. В. В. Бусленко ; Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2025. 79 с. URI: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/30355>

96. Дрок, І. С. Адміністративна відповідальність за порушення встановлених обмежень під час дії режиму воєнного стану. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. № 6(2). 2024. С. 87–91. <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2023-2-6-16>

97. Дяченко Є. В. Особливості застосування заходів забезпечення кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 3. С. 137–144.

98. Шаблистий В.В., Юнін О.С. Законодавчі новели в сфері надання адміністративних послуг: дозвіл на зброю у період воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 604-606.

99. Шаблистий В.В., Юнін О.С. Забезпечення адміністративних послуг з отримання дозволу на зброю під час війни в Україні. *Держава та регіони*. Серія: Право 2023 р. № 1 (79). С. 230-234.

100. Гопко, Д. О. Особливості взаємодії Національної поліції з іншими органами державної влади в умовах воєнного стану. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану : тези доп. учасників наук.-практ. конф.* (м. Вінниця, 7 груд. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця: ХНУВС, 2023. С. 230-231. URI <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/19716>

101. Кучук А.М., Пекарчук В.М. Статус органів публічної влади в екстраординарних умовах: теоретико-правовий вимір. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 5 (58). С. 17–21. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2024>.

102. Форостян О.С., Романов М. Ю. Адміністративно-правове регулювання діяльності Національної поліції України в умовах дії правового режиму воєнного стану: монографія. Дніпро : Дніпровський державний університет внутрішніх справ. Київ : «7БЦ», 2025. 224 с.

103. Голуб М. В. Взаємодія поліції та населення як обов’язкова умова забезпечення належного стану публічного порядку в сучасних умовах. *Форум права*. 2016. № 2. С. 30– 33

104. Бойко І. В. Правове регулювання поліцейської діяльності в Україні. *Наука і правоохорона*. 2017. № 2. С. 17– 24.

105. Захарчук І. В., Блонський М. А., Кузик Д. О., Мельник Д. В., Любчинський В. І. Адміністративно-правове регулювання діяльності Національної поліції України під час дії правового режиму воєнного стану. *Академічні візії*. 2024. Вип. 27. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10597246>.

106. Богоніс В. Особливості реалізації повноважень національною поліцією України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*, № 1. 2026. С. 261–268. <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-1-34>

107. Сасенко М. Забезпечення та реалізації поліцейських повноважень в частині застосування заходів примусу під час дії режиму воєнного стану. *Матеріали Всеукраїнського круглого столу (ДДУВС, 03.06.2022): Організаційно-правове забезпечення функціонування підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану*. С. 46-49. <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/10396/1/11.pdf>

108. Про Комплексний стратегічний план реформування органів

правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки. Указ Президента України; План від 11.05.2023 № 273/2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>

109. Драган О.В. Щодо повноважень Національній поліції України в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 375 – 379. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.66>.

110. Коваленко О. О. Адміністративно-право-ве регулювання діяльності Національної поліції України у сфері протидії правопо-рушенням в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослід-женнях молодих учених, курсантів та студентів*. Вінниця, 2023. с. 272-274.

111. Hetman, Ye., Kobrusieva, Ye., & Dzhaferova, O. (2022). Administrative and legal regulation of the of the national security system of Ukraine. *Journal of Law and Political Sciences*. 2022. Vol. 30, Iss. 1. Pp. 167–180.

112. Безпалова О. І. Забезпечення прав громадян як пріоритетний напрям діяльності органів поліції в Україні (на прикладі функціонування інформаційної підсистеми «CUSTODY RECORDS»). *Право і безпека*. 2021. № 3 (82). С. 29–37. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2021.3.03>

113. Tsyhanov O., Chumachenko I., Panova I., Golub M. Public Policy in the Sphere of Activity of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: Approaches to Determining the Essence and Content. *Amazonia Investiga*. 2020. Vol. 9, Iss. 28. Pp. 159–165.

114. Безпалова О. І. Пріоритетні напрями діяльності органів поліції щодо забезпечення прав громадян в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. *Право і безпека*. 2022. № 3 (86). С.13-25 DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.01>

115. Безпалова О. І. Перспективні шляхи підвищення ефективності підготовки поліцейських до виконання покладених на них обов'язків в умовах правового режиму воєнного стану // Підготовка правоохоронців в

системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків, 2022. С. 287–288.

116. Безпалова О. І. Поняття, зміст та особливості адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції // Police activity in Ukraine and European countries: modern standards and unification options : collective monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-185-5-1>.

117. Безпалова О. І. Проблемні моменти, пов'язані із наданням та отриманням гуманітарної допомоги під час дії правового режиму воєнного стану в Україні // Multidisciplinary academic notes. Theory, methodology and practice : The XVII International Scientific and Practical Conference (May 3–6, 2022, Tokyo, Japan). Tokyo, 2022. Pp. 335–338. DOI: <https://doi.org/10.46299/ISG.2022.1.17>.

118. Безпалова О. І. Проблемні питання, пов'язані з дотриманням прав людини під час проведення антитерористичної операції/операції Об'єднаних сил. *Адміністративне право і процес*. 2019. № 12. С. 154–159. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.29>.

119. Адміністративна діяльність поліції в умовах воєнного стану. Харків 2022 Колектив авторів: Безпалова О.І., Чишко К.О, Бахаєва А.С., Макаренко В.С. : довідник. Харків : ХНУВС, 2022. 105 с. <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ade7c3ca-f959-4b9b-97f6-f88adb1c903f/content>

120. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань проведення евакуації, розміщення та життєзабезпечення евакуйованого населення, забезпечення захисту дітей, які перебувають у населених пунктах, розташованих на територіях активних та можливих воєнних (бойових) дій: Закон України від 10.02.2026 № 4779-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4779-20#Text>

121. Валєєв Р. Г., Білецький Є. І. та інші. Особливості несення служби на блокпості. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. XIII Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 30-річчю Харк. нац. ун-ту внутр. справ у статусі університету (м. Вінниця, 22 листоп. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. правових наук України. – Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 33-36. <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bb35e957-9ec0-4a1b-832c-c05a12bd4131/content#page=34>

122. Євтушок В.А, Смола Р.М. Особливості несення служби національною поліцією на стаціонарних і мобільних блокпостах. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2019 С.117-121.

123. Ніколаєв О. Т., Сердюк В. М. Нормативно-правове забезпечення службово-бойової діяльності Національної поліції України на блокпостах в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. № 4. С. 119-126. URI: <https://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/415>

124. Алгоритми дій працівників патрульної поліції на місці події (у схемах): навч. посіб. / [Р.Г. Валєєв, О.О. Мислива, В.В. Фурса, Ю.В. Герасимчук]; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпро: ДДУВС, 2020. – 140 с.

125. Албул С. В., С. О. Кузніченко, В. В. Юлдашев. Організація і тактика несення служби на блокпостах підрозділами Національної поліції України. ОДУВС. Одеса, 2022р. 65-69с.

126. Злагода О. Особливості несення служби працівників поліції при перевірці транспортних засобів на блокпостах в умовах воєнного стану. Збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року). Кривий Ріг, 2022. 498 с. 5. Мислива О.О., Буланов Ю.О. Основи організації блокпостів у

діяльності та підготовці поліцейських. ДДУВС Дніпро, 2023р. 54-57с.

127. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 29.12.2021 № 1455.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#Text>

128. Коломієць Ю. М. До питань впровадження ефективного механізму взаємодії Національної поліції та Національної гвардії України під час несення служби на блокпостах в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 3. с. 106—110

129. Організаційно-правові та тактичні засади службово-бойової діяльності сил сектора безпеки та оборони на блокпостах : метод. рекомендації / кол. авт. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. А. Комісарова. Дніпро : ДДУВС, 2023. 96 с.

130. Орлов М.М. Роль державного управління у сфері розвитку воєнної науки в Україні. *Чесць і закон*. 2014. № 4. С. 9—17.

131. Поліцейська юрисдикція в умовах воєнного стану: монографія / за заг. ред. Д. В. Швеця, М.О. Семенишина. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2022. 552 с.

132. Ковальова О. В., Пишна А. Г., Відповідальність за порушення комендантської години в умовах правового режиму воєнного стану. *Право і суспільство*. № 3 / 2022. С.179-185. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.27>.

133. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження адміністративної відповідальності за порушення встановлених обмежень в умовах дії воєнного стану : проект Закону № 7356 від 09 травня 2022 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39569>

134. Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, м. Київ, Wayback Machine, 2001 р., Т. 3, 792 с.

135. Краковська, А. Є., Нечитайло С. В. «Адміністративна відповідальність за порушення комендантської години: стан судової практики та необхідність запровадження спеціальної норми у КУпАП». *Академічні візії*. № 50. Грудень 2025. <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2684>.

136. Дрок І. С. Адміністративна відповідальність за порушення встановлених обмежень під час дії режиму воєнного стану. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023.No2 (6). С. 87-91.

137. Municipal Code Corporation and the City of Richmond, Virginia. 2020. URL: https://library.municode.com/va/richmond/codes/code_of_ordinances?nodeId=PTIICO_CH19OFMIPR_ARTVIIIICUMI#:~:text=Curfew%20hours%20means%20the%20period%20of%20time%20between,11%3A00%20p.m.%20and%205%3A00%20a.m.%20the%20following%20day

138. Code of the City of New Orleans, Louisiana. 1995. URL: https://library.municode.com/la/new_orleans/codes/code_of_ordinances?nodeId=PTIICO_CH54CRCO_ARTVIOFAFPUGE_DIV4OFAGGEPEOR_S54-414CUPEUN18YEAGSCATST

139. Краковська А. Є., Нечитайло С. В. Академічні Візії. Випуск 50/2025 Адміністративна відповідальність за порушення комендантської години: стан судової практики та необхідність запровадження спеціальної норми у КУпАП. С. 1- 11. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18448284>

140. Що означає новий закон про примусову евакуацію дітей? Пояснює Аксана Філіпішина. УГСПЛ 04.03.2026. <https://www.helsinki.org.ua/articles/shcho-oznachaie-novyuy-zakon-pro-prymusovu-evakuatsiiu-ditey-poyasniuiie-aksana-filipishyna/>

141. Скобельська О. Р. Стабілізаційні заходи на деокупованих територіях: поняття та види. *Нове українське право*. Вип. 5, 2023. С. 53-59. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.5.8>
<https://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/542/491>

142. Адміністративно-правовий режим воєнного стану [Текст] : монографія / С. О. Кузніченко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. - Харків : Право, 2014. - 230 с. - Бібліогр.: с. 210-230.

143. Тарас Пошиванюк. Проблеми забезпечення права на захист під час війни. *Публічне право* № 3 (55) (2024). С. 5-12. <https://www.publichnepravo.com.ua/files/55/3.pdf>.

144. Зінченко Д. А. Адміністративні процедури в сфері міграції: відповідність міжнародним стандартам. Стан та перспективи розвитку адміністративного права України. (м. Одеса, 20 жовтня 2023 р.). Одеса : ОДУВС, 2023. С. 112–115.

145. Зінченко Д. А., Гопко Д. О. Правовий захист прав дітей під час військової агресії: адміністративні виклики та перспективи. Захист прав дитини в умовах військової агресії. МВС України. Одеса : Юридика, 2023. С. 102–106.

146. Корнієнко М.В. Конституційне право людини і громадянина на свободу думки і слова в Україні: стан наукових досліджень. *Науковий вісник ДДУВС*. 2012. № 3 (62). С. 9–14.

147. Барба В. Є. Забезпечення національною поліцією прав і свобод громадян. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. №2. С. 145-148. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.2.24>

148. Зінченко Д. А. Психологічна підготовка фахівців правоохоронних органів України в умовах воєнного стану. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану. МВС України. *Наука та безпека*. Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 242–244.

149. Березняк В. С., Демичева А. В. Дотримання прав та свобод людини

та громадянина в діяльності Національної поліції: аналітичний огляд. Дніпро : ДДУВС, 2023. 48 с. URL : <https://surl.li/ejpeug>

150. Декларація про поліцію 1979 р. Конституанта. URL: https://constituanta.blogspot.com/2011/12/1979_24.

151. Котляренко О.П., Тимошенко А.В. Адміністративно-правове забезпечення воєнного стану: роль і функції органів влади. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. № 35. С. 362–370.

152. Пономарьов С.П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України: дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.07 Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2018. 513 с

153. Ступак Д.Б. Теоретико-правові засади адміністративно-правового режиму воєнного стану в Україні // Актуальні проблеми розвитку сучасного адміністративного права та адміністративного процесу в Україні: монографія / кол. авт.; за заг. ред. О.П. Орлюк, П.В. Діхтієвського. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка; Навчально-науковий інститут права. 2022. С. 906 – 941.

154. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>

155. Ступак Д.Б. Поняття та ознаки особливих адміністративно-правових режимів в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*: 2022. №1. С. 69-72.

156. Проць І. М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 381–384.

157. Leheza, Y., Karina Pisotska, Oleksandr Dubenko, Oleksandr Dakhno, & Artur Sotskyi. (2023). The Essence of the Principles of Ukrainian Law in Modern Jurisprudence. *Revista Jurídica Portucalense*, 342–363.

158. Лазарєв В. В. Парламентський контроль у правоохоронній політиці

держави. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми. Харків, 2017 С. 112-114.
URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/27_10_2017/pdf/34.pdf

159. Сидорчук Л. А. Парламентський контроль в умовах правового режиму воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. С. 116-119. № 1/2025.

160. Майданник, О. О. Теоретичні проблеми контрольної функції парламенту України: автореферат дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 Конституційне право. Київ, 2007. 36 с.

161. Мартиненко Д. Б., Булик І. Л. Контроль і нагляд як способи забезпечення законності за діяльністю підрозділів дізнання органів національної поліції України. *Вісник кримінального судочинства*. № 1-2/2022. С.182-191.DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/182-191>

162. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях : навчальний посібник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; [О. І. Безпалова, О.В. Джафарова, С.М. Князєв та ін.; передм. О. М. Бандурки] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. 242 с.

163. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ. Структура. Управління моніторингу дотримання прав людини.
URL: <https://mvs.gov.ua/struktura/upravlinnia-monitoringu-dotrimannia-prav-liudini-1>

164. Мерник А. М. Громадський контроль в умовах воєнного стану. *Вісник Національної академії правових наук України* Т. 31. № 4, 2024.
URL: [https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/31\(4\)_2024-46-62.pdf](https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/31(4)_2024-46-62.pdf)

165. Справа №447/720/22 Миколаївським районним судом Львівської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104014041>

166. Справа №447/759/22 27.04.2022 Миколаївського районного суду Львівської області URL: <https://reyestr.court.gov.ua>

167. Справа №521/4606/22 Малиновський районний суд м. Одеси. .
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106194135>
168. Постанова Камінь-Каширського районного суду Волинської області від 05 вересня 2024 року, судова справа №157/1347/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121445420>
169. Постанова Солом'янського районного суду міста Києва від 01 квітня 2025 року, судова справа №760/5125/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126691783>
170. Батраченко О. В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки та порядку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2017. 218 с.
171. Вітик Ю. І. Міжнародно-правові стандарти поліцейської діяльності у сфері забезпечення дотримання прав і свобод людини. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 7 (35). Vol. 3. С. 39–45
172. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Харків : НікаНова, 2014. 544 с.
173. Горова О. Б. Громадянські права в системі конституційних прав і свобод людини та громадянина. *Часопис Київського університету права*. 2006. № 2. С. 38–42.
174. Безпалова О. І. Поняття правоохоронної функції держави. *Правоохоронна функція держави: теоретикометодологічні та історико-правові підходи дослідження : матеріали міжкаф. круглого столу* (Харків, 23 жовт. 2012 р.). Харків : ХНУВС, 2012. С. 13–14.
175. Городецька І. А. Сутність адміністративноправового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Форум права*. 2016. № 1. С. 60–66.
176. Безпека життєдіяльності та охорона праці : підручник / [В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків : ХНУВС, 2021. 308 с.

177. Калєніченко Л. І. Закономірності впливу принципів діяльності Національної поліції на процес покладення юридичної відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 35–39.

178. Безсонова М. Право на звернення до міжнародних правозахисних інституцій як елемент конституційноправового механізму гарантування та захисту прав і свобод людини в Україні. *Теорія і практика*. 2018. № 4-2 (32). С. 29–34.

179. Ключко А. М. Міжнародні стандарти роботи поліції. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : тези доп. Міжнар. наук.- практ. конф.* (Харків, 25 листоп. 2016 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. С. 114–118.

180. Кобзар О. Ф. Правоохоронна діяльність: теоретикоправовий аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 7– 14.

181. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О. А. Банчука. Київ : Москаленко О. М., 2013. 588 с.

182. Білоконь М. В. Державне управління у сфері охорони громадського порядку : монографія. Харків : НУВС, 2004. 700 с.

183. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 травня 2025 року у справі № 440/14216/23. Провадження № 11-67заі24. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/apel_zrazk_spravi_vs_vp/pos_tanova_velykoyi_palaty_440_14216_23

184. Права, обмеження та обов'язки громадян під час воєнного стану. 2022. URL: <https://drohobych-rada.gov.ua/uvaga-u-drogobichi-zapratsyuvav-iediniy-i/>

185. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : Указ Президента України від 27.09.2021. № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Сірко А. Г. The concept and essence of the state of martial as an extraordinary legal regime. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Спецвипуск № 1. С. 66-70. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-5-66-70>.

URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/444>

2. Сірко А. Г. Воєнний стан як надзвичайний правовий режим: сутність поняття та проблематика. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2024. С. 301-303. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/72>
URL: https://lsey.org.ua/2_2024/74.pdf

3. Сірко А. Г. Правове регулювання діяльності поліції під час дії воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*. Серія «Право», 2025. № 3 (43) С. 619-626. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3\(43\)-619-626](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3(43)-619-626) URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/21158>

4. Сірко А. Г. Місце органів Національної поліції в системі суб'єктів забезпечення заходів правового режиму воєнного стану. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 3. С. 652-660. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-3\(33\)-652-660](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-3(33)-652-660)

URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/21410>

5. Сірко А. Г. Поняття, сутність та ключові напрями адміністративної діяльності поліції в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. № 3. С. 203- 209. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-3\(44\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-3(44)) URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/nts/issue/view/339>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Сірко А. Г. Захист прав та інтересів людини в умовах воєнного стану. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.) ; у 2-х ч. Ч. I. Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 216-218.

7. Сірко А. Г. Нормативно-правове регулювання діяльності поліції під час дії воєнного стану. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 березня 2025 р.) ; у 2-х ч. - Ч. I. Дніпро : ДДУВС, 2025. С. 115-117.

8. Сірко А. Г. Проблеми забезпечення конституційних прав і свобод людини поліцією в період дії воєнного стану в Україні. Теорія і практика конституціоналізму: вітчизняний і зарубіжний досвід : матеріали Регіон. наук.-практ. семінару, присвяч. 27-й річниці прийняття Конституції України (м. Дніпро, 20 черв. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 89-91.

9. Сірко А. Г. Забезпечення прав людини в діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи. Актуальні питання адміністративного права та процесу в умовах воєнного стану: збірник матеріалів X Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених (в авторській редакції), (м. Кропивницький, 06 грудня 2024 року). Кропивницький, 2024. С. 209-211.

10. Сірко А. Г. Положення міжнародного та національного законодавства, що регулюють захист прав дітей в Україні. Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри: матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 06 черв. 2025 р.). Дніпро: Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 201-203.